Antologio dil Idolinguo

Tomo I

1908 - 1928

Antologio dil Idolinguo

Tomo I
1908 - 1928

kompilita da Andreas Juste
kun introdukto da
Tazio Carlevaro

1973

Nove publikigita 2017

EDITIS ANDREAS JUSTE
Rue Hanoteau 28
B 6060 GILLY BELGIA

Kontenajo

PREFACO……………………………………………………………………viii
INTRODUKTO……………………………………………………………xiii
HOMAJO A SCHLEYER……………………………………………………1
GUIDAT EVOLUCIONO DI NATURAL KARAKTERI……………2
REMARKIND EXPERIENCO…………………………………………………4
KONTINUESO…………………………………………………………………5
LA VERSIFADO EN LA LINGUO INTERNACIONA………………6
IDO E LA MUZIKO…………………………………………………………8
LA MENTALA MALSANESI E LA CIVILIZADO…………………10
PRI MALNUVA INTERNACIONA
KOMPRENILO EN CIFRI…………………………………………12
STRANJA SONJO……………………………………………………………15
W. OSTWALD NOBEL-PREMYIZITA…………………………………18
LA LUDO GO…………………………………………………………………19
PRI NIA IDEALO……………………………………………………………21
LA FALSA PRINCIPO DI LA NEREGULOZA
NATURALESO………………………………………………………22
KOLUBRO E RANETO……………………………………………………24
PLEDO POR LA ORDINARA HOMO…………………………………25
QUANTA VORTI ESAS NECESA………………………………………27
LA SINSO DI NIA LINGUAL DEVELOPO……………………………29
KAPTITINO……………………………………………………………………31
VELKINTA FLORETO………………………………………………………35
VIVO DI FLORO………………………………………………………………37
"TITANIC"……………………………………………………………………38
LA JOYO DIL IDISTI………………………………………………………39
SUNO E TERO…………………………………………………………………41
OPTIMISMO E BONVOLO…………………………………………………42
CHE SAMIDEANI……………………………………………………………44
LA DANSADO DI LA FOLII………………………………………………47
LA FLUGO DI LA YARI……………………………………………………48
SUR LA NORDMARO………………………………………………………49
PREVIDO………………………………………………………………………52
REALIGENDA REVO…………………………………………………………53

LONDON 1913……………………………………………………………54
LETRO A LA SIMPLA HOMO…………………………………………56
ESPRITOZA FRIPONO……………………………………………………57
WISBY……………………………………………………………………59
LA INSULO SANTA-PETRUS………………………………………………61
STRANJA KERLI SUR NAVO………………………………………………63
LIBERALE, NE PEDANTE…………………………………………………66
LO DEALA…………………………………………………………………67
LINGUALA JOKO…………………………………………………………70
HUNDALA INTELIGENTESO………………………………………………74
SUEDIA……………………………………………………………………76
DRAMATO FUNDE DI LA MARO…………………………………………78
HELEN KELLER……………………………………………………………80
L'ESENCO DI LA LINGUO…………………………………………………84
OKTOBRALA SKISO………………………………………………………86
BRUISETI…………………………………………………………………88
DANJEROZA AVENTURO EN ALBERGO DI LA PUSTA……90
LA NIGRA MILITO…………………………………………………………92
SUPER LA LUKTI…………………………………………………………94
KORDIO DI MATRO………………………………………………………96
TERO, OMNO-MATRO DI LA MORTINTI…………………………98
LA PENSO DI COUTURAT………………………………………………100
LA HOMO COUTURAT……………………………………………………102
AD-AVAN TRANS LA TOMBI……………………………………………103
LA CHARO…………………………………………………………………104
ITERE VIVO!………………………………………………………………106
SENTENCI EK "HAVAMAL"………………………………………………107
DU ANEKDOTI……………………………………………………………110
ZEPPELINI…………………………………………………………………112
DUM LA MILITO…………………………………………………………114
LOUIS COUTURAT…………………………………………………………115
LULKANTO DI CELIBA MATRO…………………………………………116
LETRO EK TRANCHEO……………………………………………………118
ULU, QUA NE SAVAS, QUAN LU ESAS…………………………………119
KURAJO EN DITRESO……………………………………………………121
NI PRODUKTEZ VALOROZA TEXTI………………………………………123

VERA KULTURO……………………………………………………………124
KELKA BONA E MALA PROVERBI………………………………125
RURALA DIO EN AUSTRALIA……………………………………126
LA CIMI…………………………………………………………………………128
SUISIA……………………………………………………………………………130
ENERGIO DIL PENSADO……………………………………………132
LA MEMORADO DIL KAVALO…………………………………133
HUMURO PRI LA SPORTO……………………………………………135
ALTRA RENVERSEBLESO………………………………………………136
PRI LA RENVERSEBLA FRAZI……………………………………139
QUA LINGUON VU UZAS?……………………………………………140
MISTERIO………………………………………………………………………141
STRANJA CENO………………………………………………………………142
FRUGILEGO……………………………………………………………………144
LA NASKO DI LA LAKRIMO………………………………………146
VESPERO EN LA NATURO……………………………………………148
ASTONIVA PRESAVO………………………………………………………149
LA LINGUO SEKRETA DA HILDEGARD……………………151
LA PERFEKTESO……………………………………………………………152
LA SUPERESO DI IDO……………………………………………………153
LA SOLITARO VINKESAS………………………………………………155
LA KRESKO DIL ODIO……………………………………………………157
AVENTURO DI DANTE……………………………………………………158
TRA PANAMA…………………………………………………………………159
LA IMPRIM-ARTO……………………………………………………………161
QUALE LA RURANO RODOLFO DIVENIS
SUBITE PIANISTO……………………………………………………………164
KELKA PENSI PRI VERSIFO EN IDO……………………………166
LA VERA KARAKTERO DI LA
LINGUO INTERNACIONA………………………………………………168
LA INVENTO DI ARTIFICALA MUZIKO………………………171
A LA STELI……………………………………………………………………173
LA JIRAFO-KOMERCISTO………………………………………………176
APOLOGO…………………………………………………………………………181
SUPERBA FESTINO…………………………………………………………181
CIENCALA FAKTI DI PROFESORO IPSA-SU…………………183

STRANJA POSKONGRESA PSIKOLOGIAL FENOMENI……..184
PRI MARALA SHANTII……………………………………………….185
VERA KAMARADESO………………………………………………188
OPERETO MORTE-NASKINTA…………………………………….189
LA REPASTO DIL PASERI…………………………………………192
LUN-LEVO……………………………………………………………194
SENTENCO…………………………………………………………..195
EN LA SUDA MARO GLACIALA………………………………….196
LA SHARLATANO………………………………………………….200
LA MORTO…………………………………………………………..202
PRI E POR L'EUFONIO……………………………………………..204
KA KRULAS E MORTUS IDO?……………………………………206
SCHMIDJA……………………………………………………………208
KASKADO……………………………………………………………210
BLUA RIVERETO…………………………………………………..211
NOTI E KOMENTI…………………………………………………..213

PREFACO

MEDITO PRI L'IDISTARO

Existas Internaciona linguo!

La konstato, ke ol konsistas ek quar dialekti, ne povas impedar ta fakto.

Kontraste mem ta diverseso devus esar kauzo di joyo: kad on ne darfas admirar tale bel ed importanta rezulto? Homi sucesis krear, ne nur quar artifical idiomi, ma pluse, quar mondolingual movementi.

Movemento esas ya sociala fakto, quaza mikrokosmo, e lo povus esar bona temo, tante por admiro ke por studiado.

Ma ve! la mito, la stupida mito dil neces unikeso di la L.I. nocis ed ankore nocas ta bel aventuro.

"Menade bal püki bal!" bela ma nociva moto dil honesta Schleyer! De ibe devenis la kuro vers monopolo, la rivaleso, la shovinismo interlingual. On darfas supozar ke ta mito devenis de tote stranjera domeno: de religial vidpunto. Irgakaze tal ideo koruptis de l'ipsa komenco la mondolingual entraprezo.

Ka ni povus imaginar, dum nur un minuto, qual esus la situeso di L.I. en la mondo, se l'adepti di la quar movementi konsentabus kunlaborar? se on povus lektar komuna revui ube singlu trovus sua preferita linguo, se anke Ido, la "perfektigita dialekto" revita da Zamenhof ipsa, recevabus la plaso quan ol meritas?

Utopiala revo!

Tamen venas l'epoko, ni presentas lo, qua vidos la fino dil fanatika shovinismo.

Ja nun ni vidas la vera karaktero dil tendenco vers unikeso: mito, e nulo pluse.

Ja nun la mondlinguani respektas su reciproke.

Ja nun on tandem komprenas ke la problemo esas ne gramatikal, ma socio-lingual.

Singlu de ta movementi esas ya, me repetas lo, vera socio, qua havas spirito, tradiciono, kulturo propra.

Studiante de ta vidpunto la historio dil Idistaro, me serchis trovar lua specala karaktero.

La respondo venis kun evidenteso:

La komuna traito dil Idisti esas:

L I B E R A L E S O .

Liberaleso! yen la "guid-motivo" quan on ritrovas del komenco til hodie en l'Idal movemento.

Liberaleso, ya certe, segun la plu alta defino di ta vorto: respekto por homo, por homo ne kom celulo dil social organismo, ma kom persono, kom individuo.

E, ni audacez asertar lo, tala liberaleso equivalas reale:

H U M A N I S M O .

Lo povas explikar multa reakti, qui, sen ta klefo restus apene komprenebla.

Kande l'unesma Idisti refuzis la "kulto por la personi", kad li agis pro enemikeso? Tote ne! Li deziris liberigar su ipsa e la cetera homi de tala tendenco, qua, ni konstatis lo sat triste, kontenas danjeroza semino.

Kande li repulsis l'individual kaprico pri la selekto dil lingual radiki, li agis forsan nekonciante lo, pro sama liberal motivo: li volis kom solida bazo principi general admisebla da omni.

Pro simila motivo, semblas a me, li selektis Logiko kom direktanta regulo.

Certe, li kelkafoye konsideris logiko de tro absolute ocidental vidpunto.

Ma sub ta vorto Logiko li prefere deziris plu exakte Raciono.

E pro quo? pro ke sur tala domeno nur raciono esas kapabla satisfacar homi, salvar lia libereso, grantar samtempe la komuna bazo e la necesa kunlaboro.

Kande, plura yardeki pose, li refuzis malgre bela luro, rivenar a historial ortografio, li anke reaktis segun sua mental kustumo: nul racional motivo povis ya justifikar tala regreso.

La koncepto ipsa di "Progreso" heredita del antea yarcento, trovas nova kontenajo kande ni ristudias ol segun ta principo.

Ni savas nun ke la teknikal progreso kontenas grava danjeri, ni savas ke l'idiomi ne progresas spontane, ma ni darfas durar kredar a deziro di progreso.

Tote ne ta naiva kredo de olim, sed "adulta" volo vers plu bona, plu bel e precipue plu yust organizo dil socio.

Tal esis ed esas la Humanismo dil Idisti.

Ed anke la neutraleso dil Idisti recevas tale nova kompreneso; ta neutraleso ne devenis de timoz oportunismo! Tote ne!

Nia pioniri konciis ke l'aspekto dil nacional e sociala lukti esas nur surfacala ludo — tre kruela ludo ya certe — : lurilo por kompatinda dupi. Celita restas la reala kauzi, e la jeneroz ideali es la pretexti ofte di sordid interesi.

On lektos en l' Antologio nobla pensi skribita dum l'unesma mondmilito: l'Idisti repulsis lore la nacional shovinismo e li restis simple e noble: amiki.

Anke pos la fino di ta milito li konciis balde ke paco sen yusteso ne povas adportar vera paco, ma nur plusa milito.

E, ni savas lo, li esis justa, ho ve!

On trovos mult altra exempli di to quon me audacas nomizar la filozofio, o la mondokoncepto dil Idistaro.

L'Antologio quan me prizentas nun povas donar nur kelka lumo pri lo; me devis ya donar la necesa plaso al amuziva texti, a la simpla naraci, al jentila poemi, ma tamen ol povos incitar a plusa serchi e tale plear modesta sed utila rolo.

Tala Humanismo trovesos anke en l'Introdukto quan Tazio Carlevaro konsentis kompozar por ni: ciencala studio qua lumizas multa problemi, e samtempe bela pledo kontre irga exploto, por l'egaleso inter homi, por la yuro dil povri.

Esas por ni granda honoro havar ta verko en nia literaturo.

Ma l'Idisti, kom liber e responsiva homi volis e savis kunlaborar.

Esas espero mea sucesar uldie studiar plu profunde ta longa komuna laboro.

Tre vane on diskutis pri l'autori o l'autoro di nia linguo: faktala la nov idiomo adoptis del komenco mult idei propozita dum l'antea yardeko dal maxim experta studiozi pri l'Interlinguistiko.

Uldie ni devos homajar ta pioniri presk obliviata, ta "pre-idisti" qui sugestis en la kadro di altra linguo principi o solvuri quin ni profitas ankore hodie.

Simile anke meritas nia danko l'unesma Idisti qui de 1908 til 1913 fasonis ensemble la nov idiomo: yen l'autori di nia bel Ido-linguo!

E nur pro simila kunlaboro me ipsa povis kompilar la yena libro:

De pos 1961 ja me entraprezis a rekoliar la necesa materialo. Multa Samideani helpis me per donacar anciena revui, libri o mem manuskripti di verki nultempe publisita.

A li mea sincer e kordial gratitudo.

S-i Ewald Röhnisch, Octave Legrand, Tom Sweetlove, Jean-Louis Tesseyre, Ferreres, Henri Meier, Fratino Egloff, D-lo E.L. Bosshard, S-ri E. Waterkotte, Tom Lang, H. Bijlsma, H. Brismark, E. Philippe e Leon Oublé.

Yen girlando de nomi di ti qui donis amikala helpo.

Unplusafoye do l'Antologio dil Idolinguo devenis de komuna laboro, e pro to me pensas itere:

Ni darf esar fier esar Idisti!

SOCIOLINGUISTIKO

ED

INTERLINGUISTIKO

(Introdukto al Antologio dil Idolinguo)

da

TAZIO CARLEVARO

1. LA LINGUAL DIVERSESO.

Tre ofte l'interlinguani astonesas dal diverseso dil lingui. Min ofte li observas, ke existas lingual diverseso anke interne la sama etno (= populo kun komuna linguo). La niveli di diverseso esas tri: ni unesmavide povas observar, ke en preske omna etno parolesas dialekti, t.e. la komuna linguala sistemo uzesas kun kelka transformaci (fonetikale, fonemikala, morfo-sintaxala) segunloke.

Ne rare, uzo o ne-uzo di dialekto koincidas kun sociala diverseso. Duesmavide, ni observas, ke interne la sama etno uzesas sociale determinita "sublingui" (socio-lekti), quale la jargoni e la teknikala lingui. Oli deviacas del generala linguo-normo (linguo-strukturo sociale aceptita) ofte nur lexikale. Triesmavide, ni savas, ke ni povas rikonocar la homi pro la maniero, segun qua li parolas (acento, uzo di specala formi, tiki linguala). Ni nomizas ica traiti "idiolekti".

Ni vidas ke l'idiolekti dividesas en du grupi (kun multa mezvoyala elementi): precipue sociale signifikanta idiolekti (ek ca idiolekti ni povas saveskar l'origino, la sociala aparteno, o l'instruktiteso dil parolanto), e precipue personal-psikologiala idiolekti qui indikas iraco, kontenteso, nervozeso, neurozo, linguala tiki, ex. stotero).

Se linguo artificala vere uzesas, do se ol existas ne nur kom linguo-skemato, ma anke kom parolo, ni povas expektar, ke ol vivos propra semiologiala vivo (segun l'expresuro da Ferdinand de Saussure), e ni do ne astonesos, se ni observos fenomeni analoga al supre mencionita (nultempe tamen le sama, nam la developo di ca fenomeni strikte dependas del sociala strukturo en qua linguo uzesas kom mesajo-interkambiilo).

2. INTERNACIONA SOCIO E INTERNACIONA LINGUO.

Ni jus vidis, ed ni vidos ankore, ke en idiomo la parolon determinas la socia strukturo, mediacita dal personal-psikologiala strukturo, per la linguo (konsiderata kom skemato linguala apertita). Interlinguistiko (o: kontaktologio) e planlinguistiko havas do multa komuna traiti kun

sociolinguistiko. Plu klare: la funciono di linguo kom mesajo-interkambiilo es funciono eminente sociale e do la sociala strukturo determinas olua modalesi.

Traito karakteriziva di nia socio es l'ampligo dil generala internaciona relati. La produkto-moyeni divenis tante produktiva, ke la varo-interkambio divenis geografiale plu ampla, sociale plu profunda (do atingas sempre plu multnombra sociala klasi, ed individui) e tipologiale sempre plu varia (on interkambias omnospeca vari: libri e kanoni, automobili o vorti, cereali e diski, edc. edc.)

Do existas nedubitebla internaciona laboro-divido, qua tamen grantas privilejo ad ula landi e importoza desavantaji ad altra. La plu granda developiteso di parto dil mondo kauzas la ekonomial dependo dil restanta parto dil mondo de ita unesma. To signifikas ke existas ekonomial exploto ye mondala nivelo.

To havas du konsequi: unesme, kun ekonomial exploto eventas anke ekonomial dependo. Ica ekonomial dependo hodie ne plus manifestesas per rekta anexo di lando o per koloniigado. Esas suficanta, se la regnanta klaso di dependanta lando es kun-interesata al exploto. Ma en la dependanta lando existas anke altra parti dil habitanti, qui sufras pro l'exploto. Por ke li ne perceptez sua situeso, on dormigas li per la hodiala opiumo: ica opiumo esas nulo altra kam l'imito dil kulturala fenomeni dil explotanta lando.

To nomizesas kulturala imperialismo.

Evidente existas opium-diverseso segun la difero dil vizata sociala klasi: l'opiumo por universitatala profesoro ne povas esar la sama quale l'opiumo por povra sudamerikana rurano. Tamen, un elemento restas sempre konstanta en omna avataro dil kulturala imperialismo; la difuzo dil linguo dil imperialista lando aden l'explotata landi, sive per impozo, sive per konvinko, korupto, o kulturala e skolala monopolo.

La duesma konsequo, tamen, esas kelke plu esperigiva. Ni sempre plu konstatas, ke l'explotata sociala klasi dil explotata landi ne plus aceptas sua mizeroza situeso. Li refuzas l'exploto, do refuzas l'ekonomial dependo, do refuzas anke un ek

l'instrumenti, qui mediacas l'acepto di ca ekonomial dependo en la kapi dil homi: la kulturala imperialismo. *Ica refuzo koncernas anke la linguo dil explotanta/inta lando.*

Ni sempre vidis en omna revolucionala landi du fenomeni, qui justigas nia observi: unesme, la progresiva homi sempre kultivis la propra matral linguo (ofte antee "oficale" neexistanta o konsiderata dal reacionala elito kom leda "dialekto"), e duesme, ica sama homi maxim ofte uzis en sua internaciona relati linguo internaciona artificala (Esperanto, Ido), quale en Hispania, Sovyetia, Chinia, Hungaria, Vyetnamia ed c.).

Existas do reala ligo inter artificala linguo e kombato kontre l'imperialismo (ekonomiala, sociala, kulturala, e linguala): ni observas ol pragmatale e teoriale.

Ma ca konsideri duktas a konkluzo interesiva. Ni sempre plendas, ke Ido ne progresas, nam en la mondo ne existas plus granda intereso por artificala linguo.

Or, la pre-irinta socio-linguistikala analizo explikas a ni la kauzo di ca nekontentigiva situeso: movemento mondo-linguala sen sociala radiki ne povas esar granda, e tamen me olua existo ipsa povas esar potenciale danjeroza. Do kontre ni laboras l'enorma forci dil internaciona imperialismo, qui impedas o minimigas nia sucesi.

Ni vinkos erste lore, kande l'internaciona relati ekonomiala esos equilibrita e ne plus sur la bazo dil ne-egalesala interkambio.

3. QUALE AGAS LA FORCI KONTRE NIA MOVEMENTO?

Existas du grupi di fenomeni, qui laboras kontre nia movemento.

Amba grupi mediacas kontre ni l'imperialista impedo, nam ol timas nia potenciala signifiko sociala.

L'unesma, maxim direta, esas sociala fenomeno: nia linguo ne havas prestijo.

Ni bone komprenez: hike traktesas pri prestijo en pure utilitaristal senco. En socio, ube omno havas pekunial valoro (mem la homi), povas existar nur mikra spaco por movemento,

qua grantas nur psikologial — e ne pekunial — satisfaco. Nia linguo ne esas uzebla por ganar pekunio, por altigar la propra sociala nivelo, por identifikar su plu bone kun la regnanta sociala klaso (o kun uzi e kustumi di altra, plu “prestijoza” landi). Do nur kelka linguo-koncioza homi es nun havebla por movemento quale la nia.

La duesma fenomeno es min direta, e dependas del psikologiala dinamiko.

Ni observas, ke en nia socio l’autoritateso esas ulo nekareebla. Ic autoritateso spegulagas su anke en la strukturo dil familio, e pro to ol introjetesas aden la strukturo psikala dil infanto. To ne eventas direte, ma mediace diversa dinamikal fenomeni; ofte ca mediaco eventas anke tra la parolo.

Ni spektas do, ke la linguo introjetesas aden l’autoritatal mekanismi dil infantal psiko kom mediacilo, qua partoprenas al dinamismo restriktanta la psikala e karakterala libereso dil infanti ipsa.

Yen do, tandem, quale naskas “matrala” linguo! Hike havas sua radikin la lingual shovinismo, la supersticoza timo avan linguala neologismi, l’adoro dil “pura” linguo dil ancieni, la mitologio dil perfekta ur-linguo, la fanatikeso dil gramatikema linguo-profesori (qui mem polutis la linguistiko til 1930 e qui restas preske amase en omna licei), l’emocional nekapableso “enirar” aden la strukturo di altra linguo edc. edc.

Ya, quale on povus facar atento kontre la “matral” linguo, simbolo dil matro ipsa, elemento fundamentala dil Oidipous-komplexo?

Existas anke altra profund-psikologiala mekanismi, qui duktas a psikala fenomeni nekonciala, qui fortigas la traiti autoritatala di karaktero en lingual domeno, ex. diversa elementi dil orala e dil anala fazi dil psikal evoluciono, e la kastro-komplexo.

Plu konocata, nam plu surfacala, esas la komplexo di lingual inferioreso sur sociala bazo. Multa infanti sufras pro sociala prejudiko kauzita da sua diversa lingual kustumi (altra linguo, altra dialekto, altra sociolekto, altra — ofte mem patologiala —

idiolekto): li diskriminesas sur sociala nivelo pro linguala diverseso. Li konsideresas "altra", e do "min valoroza".

Or, questionos nia lektanti, pro quo tamen existas homi qui es poligloti, ed homi qui lernas mem artificala lingui?

La respondo ne esas desfacila. Ne omna homi anke en nia socio "solvas" la Oidipous-komplexo aden la direciono di autoritatala psikala strukturo, kun la tabuo dil manipulado dil linguo. No: existas homi qui "solvis" ol aden liberala sinso. *Li esas libera del linguo-tabuo.*

Ni konstatas ca solvuro en homi poliglota ed en homi qui adheris a mondolinguala movemento (existas anke partala koincido: la ofteso di poliglotismo inter mondolinguani esas multe plu alta kam inter kontrol-parto dil "normala" populaco.)

Povas tamen anke esar, ke la "solvuro" eventas en neurozal sinso: lore on observas planlingual fanatikeso, o la bezono konstruktar sempre nova linguo. Plu rare, ma posibla es la "solvuro" psikozala: ni observas lore diversa patologiala fenomeni, quale la neologismi skizofreniala (patologiala idiolekti) o la skizoidala lingui.

Inter l'infanti, qui sufris pro linguala inferioresokomplexo, ni trovas efekti analoga: tamen sen la poligloteso. Faktale, homo kun komplexo di inferioreso linguala serchas (e trovas) en l'artificala lingui instrumento, qua sekurigas lua egoo en la propra ipse-koncieso (Selbstbewusstein), nam avan ca instrumento omna homi esas egala (egale stranjera); e pro to ne plus existas danjero di diskrimineso pro la facit erori.

Ica psikolinguistikala konsideri esas importante ne nur teoriale, ma anke en praktiko: nam li explikas ne nur la konsisto dil planlinguala publiko, ma anke donas a ni indiki pri la moyeni uzenda en nia proprago por atingar interesigebla publiko.

4. MA QUO ES IDIOMO?

Ni dicis, ke linguo esas strukturo (sistemo); qua utilesas a interkambio di mesajo.

Ol konsistas ek signi, organizita segun specala reguli. La regularo, qua permisas la konstrukto di mesaji, e la kolekto dil

signi, qui es la materialo dil mesajo, nomizesas "linguo". Linguo do esas ulo abstrakta, existante nur latente (potenciale).

La konkreta, vocala o skribala produkto (mesajo) organizita sur la bazo dil linguo da omna singla homo, nomizesas "parolo".

La linguisti studias ed analizas la parolo por extraktar la linguo.

La parolo-kapableso es, en sua mekanismi, studio-objeto dil psikolinguistiko.

Sociolinguistiko studias tamen anke la varieso dil lingui segun la diverseso dil sociala klasi.

Signo (ex. vorto) havas du aspekti; ol esas *signifikanto* (t.e. esas sono-grupo, qua distingas su de altra sono-grupi, do grupo de fonemi, qui sequas un l'altra en la tempo) e *signifikato* (t.e. la koncepto quan ni asocias al signifikanto).

La relato inter signifikanto e signifikato, en la homala linguo, esas arbitriala. To signifikas, ke la fonemi ne havas "simbolala" signifiki e ke la signifiki ne povas reprezentesar per "simbolala" fonemi. Kelka psikolinguisti facis experimenti, qui semble pruvas, ke lo kontrea es vera (adminime partale), ma maxim granda parto dil klinikala psikologi e dil psikiatri negas la valideso di ca experimenti.

Ni vidas do, ke artificala idiomo funcionas precize quale l'etnala idiomi, sive teoriale, sive praktike. Tamen existas difero.

Ne en la sinkroneso (hodiala funcionado) ma en la diakrona (historiala evoluciono) evoluciono. Ido esis unesme linguo, e nur pose, en la sociala vivo (praktikal uzo) ol divenis parolo. Kontraste, etnala idiomi sempre esis paroli, e nur pos la laboro dil linguisti on povis extraktar olia abstrakta (latenta) strukturi, la lingui.

Ma la legi dil lingual evoluciono es sama en amba idiomo-speci: chanjo di linguo rispegulagas nur chanjo di parolo, e ne inverse. Pro to tre importanta en ambaspeca idiomi esas la idiomal tradiciono, t.e. l'ensemblo dil parolata e skribata materialo (la social-baza, praktikita parolo, ek qua on povas extraktar la linguo). Se existas ica sociala tradiciono, to

signifikas, ke ca idiomo ne es nur linguo, ma sociala fenomeno kun radiki ed historio.

Faktale, l'arbitriala relato inter signifikanto e signifikato di linguala signo es konvencionale grantata dal sociala grupo, qua parolas la koncernata idiomo.

E ca konvenciono esos tante plu forta quante plu importoza esos la linguala tradiciono.

Literaturo esas samtempe efekto e kauzo di ca linguala tradiciono. Un sen l'altra ne esas pensebla.

5. IDO E LITERATURO.

Ni savas, ke Ido havas literaturo. Ma literaturo sen linguala tradiciono ne povus existar (ed inverse). Or, linguala tradiciono postulas l'existo di sociala idiomobazo, e do l'existo di parolo, apud l'origina linguo. Ton instruktas la moderna linguistiko, e ton ni konstatas en la realajo.

Ma to *hodie* esas klara, ne olim, kande la moderna strukturala linguistiko e sociolinguistiko ne existis, ma regnis nur l'anciena historiala linguistiko.

La linguisti di ca skolo dicis, ke nur la parolo es importanta en idiomo. Li ne havis la koncepto "linguo".

Ta manko efikis stranje: nam mankis, finale, ne nur formala koncepto, ma anke sociala koncepto (nam linguo es formala sistemo, qua tamen es grantata da sociala "kontrakto").

Do existis du skoli dil historiala linguisti: l'unesma vidis en la idiomi ula biologiala enti, qui evolucionoas segun biologiala legi (do li komplete obliviis o mem ne vidis la sociala aspekto di idiomo), la duesma vidis en la idiomi ya sociale determinita enti, ma determinita precize nur en la parolo.

Do li postulis multe tro rekta influo dil socio adsur l'idiomi homala, nam la manko dil koncepto "linguo" facis, ke mankas importanta mediacanta koncepto.

Amba skoli, evidente, ne povis aceptar ke ula idiomo povis divenar parolo esinte erste linguo: kad biologiala ento povas naskar de skemato abstrakta? questionis le unesma. Kad on ja

vidis nasko di parolo, qua ne esas filio di altra parolo plu anciena? questionis le duesma.

Do, malgre la favoroza expresuri da Ferdinand de Saussure ja en 1916, nula linguisto povis aceptar, ne mem hipotezale, ke linguala skemato povis divenar parolo, do havor sociala bazo, do kreor idiomala tradiciono, e finale literaturo.

Ni do ne astonesas dal fakto, ke multa mem ek l'imporoza Idisti dil unesma periodo negis la posibleso krear literaturo en artificala linguo. Kelki (i.a. Lusana) expresis su tre desestimante pri probi tarelate.

Altri, forsan min ciencoza, ma plu atencema pri la realaji, probis skribar: unesme simpla poemeti originala, pose anke plu ampla tradukuri e noveli. Pokope en Ido, quale en altra planlingui, esis lektebla interesiva, divers-stila e divers-speca beletristiko.

La literaturo di Ido es ankore en probala periodo. Ni rikonocas en ol nula skoli. Tamen, depos l'aparo dil unesma verki, es perceptebla stilala perfektigesko. Ne sempre tamen la temi di singla produkti respektas la minimal nivelo, quan verko mustas atingar por nomizesar "beletristikala".

Ma nula tradiciono naskis ja tote pronta, quale Minerva de la cerebro di Zeus. Literaturo influas idiomala tradiciono, ed inverse.

Plugrandigo dil Ido-movemento efikos pozitive sur la valoro dil literaturo idala.

E ni volas mencionar hike anke fakto nova e tre esperigiva.

Depos kelka yari laboras en Ido poeto (tradukero e poeto originala), valoroza, komparebla kun multa etnala poeti, s-ro Andreas Juste. Il esas vere la patro dil moderna Ido-stilistiko, ed il fixigis definitive la minimala nivelo qualesala postulenda a Ido-autoro. L'Ido-tradiciono trovis en il sistemiganto ed exemplifanto. Nulu plus povos skribar en Ido ne studiinte lua verki.

L'existo di valoroza poeto en ula linguo es ofte instigo por altra autori mezurar lia valoro kun la kapablesi dil exemplala autoro.

Establisita idiomala e beletristikala tradiciono, cetere, faciligas la beletristikal agado.

Quale en multa literaturi, anke en Ido la proza beletristiko ne regulale sequas l'evoluciono dil poezio. Dum ke do la poeziala tradiciono povas nun arivar a sistemigo, la prozala linguo bezonas ankore experimentado ed exploro. En ta sinso laboras altra Ido-autoro, Lui Pasko (Louis Pascau), per sua rakonti en linguo imediata, mikra impresionismala imaji di vivo reala, e per sua tradukuri.

On povas do sen timo asertar, ke la futuro dil Ido-Literaturo es potenciale pozitiva.

6. ULO PRI L'ANTOLOGIO.

La lekteri dil Antologio quik remarkos, ke hike trovesas divers-nivela texti. Apud literaturale ciencale valoroza fragmenti, on lektas min engajita, plu relaxanta poemeti o noveli, sen alta literaturala pretendi.

To es intencita.

La kompilero dil Antologio volis faktale propozar texti kompozanta alt-nivela lektolibro, quaze "korpuso" exemplala dil parolo dil idiomo Ido, do omno kun certena nivelo. Skopo unika do, t.e. la prizento di stilale interesiva text, en du manieri, t.e. per texti literaturale valoroza e per texti stilale lektinda, ma kun kontenajo min desfacila.

Quale idiomala tradiciono ne naskis tote pronta, tale anke l'idiomo Ido ne naskis precize tala, quala ol esas nun. Ne nur pro la fakto, ke ol chanjesis pro l'evoluciono dil parolo (quale anke Esperanto e Volapük) ma pro la fakto, ke on intencite chanjis tempope la strukturo (linguo) ipsa.

Ica strukturo-chanjo (precipue tile 1913) esas interesiva ek linguistikala vido-punto, e facas posibla delikata nuanco-expresmoyeni per l'uzo di eventuala arkaismi. La kompilero dil Antologio vizis a filogiala korekteso en la transskribo dil texti. Il korektigis do nur evidenta erori, ma nultempe transformacis l'antiqua Ido-formi (nun obsoleta) al moderna equivalanti. En to il demonstris historiala, linguistikala e stilala klar-perceptemeso.

L'Antologio es verko ampla: ol atingos la nombro di 3 tomi. Irgasence ol prizentos al moderna Idisto literaturema o kun intereso stilistikala o linguistikala materialo filologiale korekta pri l'evoluciono dil idiomo Ido (en olua linguo e parolo) depos la komenco en 1907-1908 til nun, per bone selektita texti: sempre agreabla, ofte kun literatural valoro.

Hike ni prizentas a vi l'unesma tomo.

Ni varme esperas, ke vi apte rekompensos l'autoro pro ilua longega e ofte fatiganta laboro, facita kun multa amo por Ido e por l'anciena Ido-autori, per permisar, ke anke la sequonta tomi povez aparar.

Tazio CARLEVARO
Novazzano 19. 5. 1973

Antologio dil Idolinguo

Tomo I

1908 - 1928

HOMAJO A SCHLEYER

L'unesmo, qua sucesis entuziasmigar la mondo por internaciona helplinguo e propagar (de 1880) sistemo praktikebla, esas la katolika parokestro Schleyer en Baden.

Sa Volapük ne komplete perisis, quale multi afirmas; ol ne perisis plu multe, kam l'unesma vapormashino inventita da Watt. La verajo esas, ke la du konstante altrigesis e plubonigesis.

La max multa principi di la nuva sistemi trovesas ja en Volapük di Schleyer.

(Hike l'autoro mencionas ta dek principi.)

Precipue du bazi di Volapük esis plubonigenda. Sa konjugo esis tro sintezema, e la radiki di la vortaro ne esis suficante internaciona....

Ne avideso ganar mono instigis Schleyer inventar e propagar mondlinguo; il restis sempre malricha.

Nur l'amo por la homaro entuziasmigis Schleyer, qua volis divenar granda bonfacanto di olu; e vere Schleyer divenis en ta kozo l'unesma granda bonfacanto di la homaro; sed il ne restis la sola granda bonfacanto.

La posa autori di mondlingui e lia adheranti ne havas plu multa yuro miskonocar Schleyer, sa Volapük e sa meriti, kam la moderna industrio havas la yuro malestimar Watt e l'unesma vapormashino, quan il konstruktis.

J.B. PINTH
27 DEC. 1908

GUIDAT EVOLUCIONO
DI NATURAL KARAKTERI

(Rimarki pri natural ed artifical lingui)

La sucedanta varyado qua eventas a la lingui nur per sa ipsa influo: la chanji esas malrapidega, nula linguano esas shokata od iritata da li.

Ni omni komprenas nia patrala linguo quale ol esis dum quar o kin generacioni, quankam ol chanjis poke en ta tempo. To suficas al individuo, por ke la linguo semblez ad olu quale definitivajo. Tala evoluco ne nur perturbas nulo, sed tute kontre, ol riprezentas la maximo di stabileso quan linguo cetere povas atingar.

Nu, che la naturala lingui ni savas ke li atingas per ta evolucal metodo nur minim ofte korektaji e plubonigi.

Por perdar un sola superflua kazo, quale l'akuzativo, l'Europana lingual evoluco bezonis mil yari, e tamen la plubonigo ankore ne esas finita en omna lingui....

Pri la difero inter naturala ed artificala lingui on trovas multa miskompreni.

Una-parte on trovas en la historyo di L. I. homi qui kredis povar kompozar lingui nur per "invento"; certe li eroris pro tro malgranda respekto a la naturo manifestanta su en l'origino di lingui. Altraparte on trovas filologi, qui opinionas ke interveno en lingui esas "homunkulal ago".

Ti posedas certe troa romantika respekto a la Naturo.

La du klasi konocas ol malbone: l'una, kredante ke li triumfos super ol, l'altra, ke esas nur permisita admirar ol pasive, sed ne uzar ol por nia deziri e voli.

Nam certe on povas extraktar multo ek la naturo, quon ol ne efikas sen l'interveno di la homo.

Esas nur necesa asociar su kun ol e sequar la linei quin ol preskriptas. Mem la pura mashinala elementi, per qua ni

konstruktas la neorganisma mashini, existas en la naturo. Nur un exemplo: la okulo, la teleskopo e la fotografala kamero pruvas to per la identeso di lia konstruktal elementi.

Quale la mekanikala principi quin ni malkovris nedependanta de la specala naturala kombinesas sempre sama, sive en la libera naturo, sive en nia manuo, tale la principi trovita da nia rezono pri la konstrukto di artficala linguo esos konforma a la naturo, se li esos nur korekte reflektita.

To omno esas certe ne "homunkulal ago"!

Nur pri la metodo quon on aplikas por realigar la ideo di L.I. on povus eventuale facar ta komparo e parolar pri "linguo ek retorto".

Sed ti qui produktas vivkapabla L.I. sequis nultempe ta metodo, sed nur racionala, qua konformesas kun la naturo.

La granda naturala principo, quan on uzas por produktar vivkapabla artifical L.I. koincidas kun ta, quan on aplikas por produktar ula karakteri en vivanta organismi.

Esas la principo di l'evoluco, la sama qua produktas a ni segun nia volo la karakteri di kurkavalo, kargokavalo, letrokolombo, chas-hundo, di diversa speci di pomi, rozi, tulipi e mult altra.

Ni tute ne genitas ta animali e planti, quale esas l'ideo di homunkulo en la retorto, sed ni produktas li chanjante la principo di "naturala evoluco" en la principo di "artifical evoluco", exakte quale expozis to la genio di Darwin.

Tute analoga procedo esas l' "invento" di L.I.

Ol devas naskar ek nia linguala, teorial e praktikala rezono, exakte quale la naturala linguo naskis olim ek la naiva sentimenti di l' primitiv homo.

Do artificala konstrukto di L.I. esas tute naturala procedo, e la rezultajo, quin ni atingos, esos tante plu vivkapabla, quante plu bone ni esos kompreninta la naturo per nia rezono.

Richard LORENZ
1908

REMARKIND EXPERIENCO

Cadie me facis rimarkinda sperienco; me donis ad ulu vua bonega Manu-libro di Epikteto por lektar: e lu, qua unfoye folyumis nur distraktite ed enoyite nia Guidlibreto, esis quik frapita de la granda facileso, kun qua il komprenis omno.

Rimarkez ke il esas Turko.

L. d'ORCZY
1909

Nia samideano inferas de to la konsilo: ke on uzez por la propagado prefere lektaji o texti kam lernolibri tro "sika". To esas tre justa; la Guidlibreti devas uzesar ne quale propagili, sed quale klefilo por helpar la lektado di texti. Sed avan omno on devas prizentar nia linguo ipsa *per texti.*

On vidas per la dicita fakto, ke sa facileso aparas mem a Turko.

Ol esas do vere "la max facila por la max multi."

L. COUTURAT
1909

KONTINUESO

Cetere, la malsincera kritiki di nia adversi devas avertar ni, e montrar a ni la sola danjero, qua povas minacar nia linguo ed impedar sa suceso.

Li asertas, ke nia linguo chanjas sencese, pro ke li bone savas, ke nur per ta kalumnio li povas deturnar la publiko de nia linguo, di qua la supereso esas evidenta.

Li agnoskas mem, ke lia linguo esas difektoza; sed li alegas fiere, ke, irga quale ol esas, ol esas nechanjebla: e ta sola avantajo semblas a li (e mem ad altri, senpartia) kompensar la "teoriala" supereso di nia linguo... en la supozo, ke ica devos chanjar sencese.

On ne miskomprenez ni: ni nule intencas establisar irga Fundamento netushebla, qua esus kontre nia esencala principi e nia liberala metodo.

Sed nia linguo bezonas *stabileso* e *kontinueso* ne nur por sa praktikal difuzado, sed mem por sa teorial devlopo, por sa gradoza perfektigo e kompletigo.

L. COUTURAT
1909

LA VERSIFADO EN LA LINGUO INTERNACIONA

Kad la jurnali qui kulturas e propagas la linguo internaciona di la Delegitaro agas juste, se li ne volunte aceptas poemi o mem rifuzas lia acepto en sua folii? Yes e no! La skopo di la linguo internaciona — adminime en sa nuna stando — esas: servar quale internaciona komprenigilo precipue por (a) la komerco e cienco ed a la vulgara konverso di divers linguani; e mem por ta skopo mankas ad ol ankore la suficanta vortaro.

Se ja pri la nacional lingui valoras la frazi: "poeta nascitur, non fit" (la poeto naskas, ne divenas) e "multi esas vokita sed malmulti selektita", ta frazi valoras tante plu pri linguo artificala — e tala esas anke la linguo internaciona di la Delegitaro. Me referas pri to a la broshuro da Borgius: "Pro quo me abandonis Esperanto".

Certe esus grand avantajo se la linguo internaciona povus servar por la reciproka kambyo ne sole de komercaji e ciencaji, sed anke di la ideal bonaji di diversa nacioni — a qui apartenas prefere produktaji di la poezio.

Kelka malgranda poke konocata o mem malprizata naciono posedas en sua literaturo kelka precoza perlo, qua meritas konocijar e divenar komuna havajo di omna civilizita nacioni; e to povus atingesar per traduko en la linguo internaciona, ta skopo forsan atingesos en fora futuro; prezente la linguo internaciona vizas la plu proxime supere indikita skopo.

Sed ta questiono povas konsideresar anke de altra vidpunto, qua montras, ke la versifado en la linguo internaciona tamen ne esas sen ula avantajo.

La sperienco docas, ke lernati di (ad) irga malpropra (stranjera) nacional linguo komence sentas, e kelki anke sequas l'instigo versifar o tradukar poemi dil propra patral linguo en la nuva linguo; ton konfesis a me plura semideani anke pri la linguo internaciona, e me ipsa sentis e sequis ta instigo, kande me

komencis lernar Volapük, Esperanto ed Ido, e me kriminis kelka versachi. (La Muzo di la poezio indulgez e pardonez a me ta krimini!) Kad do on impedez ta poetachi en lia ago? Me opinionas — no!

On ne kredez, ke me skribas "pro domo", me ja pasis ta danjeroza sturmoz urjanta periodo e resanijis de ta infantal malsaneso.

Sed me opinionas, ke tala versifado e tradukado en la linguo internaciona prizentas ula avantajo por la versifanto e nula domajo por la linguo. Ol esas quaze exercilo por la versifanto, qua ya esas maxime komencanto. Lu devas (me to dicas segun mea propra sperienco) multe foliumar e serchar en la vortolibro til ke lu trovas vorto o sinonimo konvenanta por la rimo e metriko ed c., e tale procedante lu — quaze automate, senvole, senintence — lernas memore multa vorti, quin lu altre ne esus lerninte tam balde e rapide.

I. HERMANN
1909

IDO E LA MUZIKO

Kande ni malkonsilas a nia samideani, aplikar nia linguo a la poezio, to havas multa motivi: unesme, ke to esas tre malfacila e postulas granda habileso, tute same kam la kompozado di poemi en nia naturala lingui, duesme, ke pro la malfacileso tradukar e quaze punsar la originala versi en Ido, on esas preske fatale duktata a violacar la reguli di nia linguo, per tale dicita “poezial licenci” e tale koruptar ol, … triesme, ke to ne esas la precipua skopo ed utileso di nia linguo, e ke to povas mem nocar ol en l’opiniono di la profani, ecitante lia mokado o lia malkontenteso.

Sed a ta sat grava motivi on nule devas adjuntar, quale insinuas ula malsincera adversi, ke nia linguo ne esas kapabla di tala aplikado…

Tute kontre, ol esas multe plu apta, pro ke ol esas plu belsona, plu fluanta, plu facile pronuncebla, aparte; pro ke ol ne kontenas … multa diftongi, qui igas la sono malklara e la voco ne sekura; per la pureso e simpleso di sua vokali, ol similesas … a l’italiana, qua esas, segun generala opiniono, ne nur la max belsona linguo, sed anke la max apta a la muziko, e quaze la klasika linguo di la kanto.

Por pruvar ta kapableso di nia linguo, precipue a la muzikisti o muzikeri, quin interesas ta latero di la questiono, ni donas hike la traduko di la paroli di famoza kanto (aryo) da Beethoven, kun l’original italiana texto; on rimarkez l’astonanta koincido di la frazi e preske di la vorti e silabi:

In questa tomba oscura
Lasciami ripozar;
Quando vivevo, ingrata,
Dovevi a me pensar.
Lascia che l’ombro ignude
Godansi pace almen,
E non bagnar mie ceneri
D’inutile velen.

En ica tombo malklara
Lasez me ripozar;
Kande me vivis, kruele,
Tu devis a me pensar.
Lasez la ombri sen velo
Juar en paco ripozo,
Ed ne balnez mea cindri
Per neutila ploro.

Kompreneble, on povas judikar ta traduko nur kantante ol kun la sama aryo kam l'originalo; on konstatos, ke ol perfekte konkordas kun la muzikala "frazi", ed aparte konservas l'acentizo.

Ni rekomendas ta facila experimentado ad omna nia muzikema samideani, anke quale moyeno di propagado. Li kantez ta aryo en societo sen avertar l'asistanti: ed omni kredos ke to esas "ulo italiana". Li ricevos komplimenti, quin nia linguo profitos.

(probable) L. COUTURAT
1909

LA MENTALA MALSANESI E LA CIVILIZADO

La okazioni di la moderna vivo, precipue en granda urbi, kontenas grandnombra altra fizikala faktori, qui efikas nocive a la nervaro.

Ultre altri ni remarkas la indijo di la nutro, qua esas ofte akompanata da alkoholismo; la indijo di la higienala konvenanta lojeyi, qui nocas korpe e mente la yuna generaciono. Altra manifesto di fizikala nocivi por la integreso di la nervaro, esas la ecesiva bruiso, qua regnas en la urbi: la bruiso en la stradi, bruiso en la domi, la resono di muzikal instrumenti, omno to molestas l'oreli e fatigas la akustika centri di la cerebro. Per to ya ne naskas rekte vera mentala malsaneso, sed esas konstatita, ke ecesiva bruiso efikas nocive ad ula tre sentiva individui ed exhaustas lia nervala fortesi.

Ultre la mencionita fizikala kauzi, existas en la moderna vivo tute seryo di psikala faktori, qui esas chefa koeficienti di la plu frequa perturbo di la nervaro en la moderna vivo.

A ta faktori apartenas la kreskanta responziveso di singla individui; la plu granda zorgi pro la futuro propra e ta di la familyo, la plu ofta bati di la fato, konflikti ed adversaji, qua omno koheras kun la moderna vivo.

Sed on ne devas imputar tro multe graveso a ta psikala faktori. Mentala bati, precipue la neexpektita ed acerba esas plu rara, kam on pensus ordinare.

Altraparte psikala faktori nociva por la integreso di la nervaro — quankam diferanta de nun — existis anke en la pasinto. On pensez pri la anarkiala stando en Europa en la mezaepoko; pri la prepotenseso di la princi e nobeli, pri la permananta militi, hungro-ditreso ed c. Lor la richi esis sempre minacata pri sua posedaji; la malrichi ne esis sekura pri sua vivo e sua libereso.

E ke lora generaciono ne esis nesentiva ye ta malbona stando, ton dokumentizas la kronikisti di ta epoko, qui acerbe plendas pri ta malagrablaji….

Or — quale on povas interpretar la fakto, ke la perturbo di la mentala kapablesi — se ne vera mentala malsanesi — esas cadie plu frequa kam olim?

La autoro (Profesoro L.W. Weber) interpretas to yene:

Existas cadie same kam en la pasinto individui kun malforta nervaro, qua ne povas rezistar a la kauzi di psikala neequilibro.

… olim, kande la vivo pasis plu quiete, e la sociala relati esis plu oportuna, la labori di singlu min multa e min grava, la kauzi di konflikti plu rara, lor, multi di ta malforta individui eskapis la danjero di la mentala malsaneso a qua li esis organike predispozita.

Tale (segun la opiniono di l'autoro) la moderna civilizado ne efikas tante en ta senco, ke ol efektigas nervala malsanesi en singla individui qui esas origine sana, sed ke ol rivelas e manifestigas la fiziopsikologiala kargo di ta malforti qui esas predispozita e nervala malsanesi.

Dro HERMANN
1910

PRI MALNUVA INTERNACIONA KOMPRENILO EN CIFRI

En malnuva fizikala libro, titolizita: Joh. Christoph Sturmius, Collegium experimentale sive Curiosum, Norimbergae 1676, me trovis diserturo, qua semblas a me esar sat interesiva komunikar olsa kontenajo a plu granda lektantaro.

Yen la latina titolo dil diserturo:

> Specimen edens novi artificii, scribendi quidvis in quavis lingua quod a quarumlibet linguarum nationibus legatur ac intellegatur et legendi atque intelligendi quodlibet en qualibet lingua scriptum hoc eadem artificio.

La lektanto, komprenanta la latina, ja savas, ke la diserturo kontenas exemplo, quale esus posible, komprenesar da nacioni, qui ne savas la linguo dil skribanto, ed altraflanke komprenar la skriburo di irga nacionano, di qua la linguon on ne konocas.

Yen esas do la komenco di klopodi, qui fine kreis la helplinguo; ed erste esas tre interesiva lektar, quale la autoro povis atingar sa skopo.

Il departas de la latina linguo e kompozas alfabetala lexiko kontenanta la max ofte uzata latina vorti. Omna vorto ricevas numero segun ula seryo; la unesma la cifro 1, la duesma 2 edc. Lor la lexiko tradukesas en la germana, franca, italiana, greka; e talmaniere omna tradukita vorto ricevas la sama numero kam la originala. Talmaniere kompozesas por singla linguo la lexiko, kontenanta serye numeri, ed apude esas la vorto, quan signifikas ita numero. Naturale la tale formacita germana, franca, italiana, greka, lexiki ne esas alfabetale rangizita.

Exemple la latina: Deus, la germana Gott, la franca Dieu, la italiana Dio, nia Deo, ricevas la sama numero 124, e same la numero 14 signifikas la vorto: Amare = Lieben = Aimer = Amare, nia Amar, e la numero 172 la vorti: Concordia =

Einigkeit = Concorde = Concordia, nia Konkordo; la numero 183 la gramatikal artiklo di la lingui, en qua ol existas.

Nun l'autoro facas ankore duesma latina lexiko, il nomizas ol "tabulae variationum", ta lexiko kontenas omna kazi dil substantivo ed omna posibla formi dil verbo; singla kazo od singla formo dil verbo ricevas itere cifro. Lor la latina formi dil substantivo e verbo tradukesas en la altra lingui, e quale plu frue omna tradukita formo ricevas anke nun la sama numero kam la latina original formo. Tale la numero 1 signifikas la nominativo, 4 la akuzativo, 15 la triesma persono dil singulato en la indikativo dil prezento ed c.

Tale esas posibla definar per du nombri tam la radiko kam la gramatikal formo di la radiko. La skribanto vicigas omna vorto per du nombri, di qui la unesma indikas la radiko, la duesma la formo.

La latina frazo: "Deus amat concordiam" (en Ido: Deo amas la konkordo) esas vicigata per la cifri:

124,1   14,15   183,4   172,4

La Franco povas nun per sa lexiki quik tradukar ta cifri en sa linguo: "Dieu aime la concorde"; same la Germano: "Gott liebt die Einigkeit"; fine la Italiano: "Dio ama la concordia."

Teoriale, per to la problemo esas solvita, pro ke fakte esas posibla per cifri expresar sa pensi en formo komprenebla da omnu, qua posedas la necesa lexiki, sed nur en la skribo, ne en la parolo.

Cetere l'autoro ne oblivyis, ke ne omna nacioni konocas nia cifri e nombri, e pro to il propozas vicigar la cifro 1 per un, 2 per du, 3 per tri, 4 per 4 punti e 5 per horizontala streko, ed expresar la situeso e la rango di singla cifro per rektanguli yenmaniere:

mili
centi
deki
unaji.

Lor on obtenas quale imajo di nia frazo:

.		.	.
..	. .	-...	-..
.... .	.... -	... .	.. ....
124, 1	14,15	183, 4	172, 4

Quon dicas pri ta propozo ti, qui kombatas la “artifical” linguo, asertante, ke ni havas en la latina la max bona helplinguo, se tala propozi naskis ja lor, kande on skribis preske sen ecepto la latina?

Dro Ernst KIELHAUSER
1910

STRANJA SONJO

Ante kushar me, dum mi-horo, me esis folyuminta la lasta kayeri di Progreso. Me esis ridetanta lektante ulloke la rimarko, ke AB esas preferinda kam AV pro ke multi, precipue negri, ne povas pronuncar: V, nam me savis tre bone ke en omna amerikana rakonti pri negri on riprezentas li quale dicanta: LIB e LUB vice angla LIVE e LOVE; ma altralatere me audis multa negri en U.S.A. pronuncar tala vorti korekte e me savis ke la sono V existas en multa negrala afrikana lingui.

Lor, subite, me audis altru facar la rimarko, ke pro ke plura populi pronuncas plu facile AB kam AV, on ne plus devas hezitar por adoptar AB por la kompozita tempi.

E ne plus ridetanta, ma reale ridanta, me kushis me e me dormeskis.

En sonjo me vidis quaze granda tribunalo internaciona. Sur splendida trono sidis mayestoze Sinioro Akademio, vestizita en belega robo di judikisto. Avan il staris multkolora trupo, evidente veninta de omna parti di la mondo.

La judikisto demandis silenco e parolis:

- "Me kunvokis vi, kara amiki, por audar via opinioni e konsili segun la principo ke me ne volas decidar pri irga kozo sen audir omno quo povas dicesar por e kontre. Me ipsa opinionas, ke la vorto SKRIBAR esas tre bona e ja sat internacione konocita por adoptesar en nia linguo, ma forsan ulu ek vi havas altra propozo, e me invitas vi diskutar la questiono, nam me deziras, se to esas posibla, plezar ad omni. Do parolez libere."

Don Ranudo de Colibrados paroleskis unesma.

Malgre sa vesto poke konsumita e ne tro nuva, sa aparo esis vere aristokrata ed inspiris respekto. Il dicis:

"Sinioro Judikisto, me apartenas a granda nobela familio kastiliana, e mea linguo parolesas da multa milioni tam en Europa kam en Amerika. Or en mea linguo la vorto hike

diskutenda esas ESCRIBIR, ma ni havas granda nefacileso pronuncar B ye la sama maniero, kam exemple la franci o angli; ni dicas proxime ESKRIVIR. Vu savas ke olim on facis jokacho kontre ni en latina pro ta pronunco de B: 'Felices quibus bibere est vivere'. (Felica ti por qui drinkar esas vivar): ma me nur volas asertar ke segun mea opiniono esus multe plu facila e bona abolisar ta sono nefacila di B e substitucar omnube V."

Quik Onklo Sam kuris ad-avane kun granda gesti di brakii e manui, qui facis nebela kontrasto a la tranquila digneso di Don Ranudo; il krieskis:

"No, Masa Kademio, me protest, V ne es facil, B multe plu facil por la max mult, to es por la kolorizit hom. Vu deb esah senparti, Masa Kademi, e ne facah omno por la blank sol. Me ne pov pronuncah ta literach e me ne dezir lernah ol, eh."

La judikisto levis su e dicis:

"Felice me havas simpla moyeno kontentigar la du honorinda parolanti; me eskartas la litero e dicas SKRIAR vice SKRIBAR."

Lor yuna finlandano inklinesis profunde e dicis:

"Me grande admiras Vua sajeso, Sinioro Judikisto, ed aprobas vua decido tante plu volunte pro ke en mea patrala linguo ni havas nula B e konseque la formo provizore selektita ne tute plezis a me. Ma me kredas ke ni devas irar ultre. Mea linguo juste reputesas un ek la max sonora e harmonioza, e la kauzo esas simple ke ni havas min granda nombro de konsonantala grupi kam la max multa altra lingui. Ni ne toleras tam barbara kombinuri kam SKR en la komenco di vorti; tale ek la sueda vorto SKRäddare ni facis simple Räätäri. Ka to ne esas importanta simpligo? La Hungari certe sekondos mea propozo abolisar omna tala nefacila grupi."

- "Bone, vivez omna simpligi! Ni do dicas RIAR vice SKRIAR vice SKRIBAR."

Chinano ja facis plura provi kaptar la okuli di la judikisto; nun il sucesis e dicis:

"Certe ni devas omni gratular pro la granda afableso e yusteso di Sinioro Akademio. Me vidis kun granda joyo ke sub sa manui

la linguo proximijis a la nelongeso karakteriziva por la max bona inter la naturala lingui, nome la unsilaba est-aziana lingui.

Ma vua linguo ankore havas granda difekto qua esas tante plu surprizanta pro ke Sioro Schleyer o plu bone Schleyel — bendikata esas sa memoro — ja montris la bona voyo sequanda. Il audis ke ni Chinani ne povas pronuncar la litero R, e konseque il vicigis ol regulale per L. Por esar vera mondlinguo la linguo devas anke plezar a la flava raso."

"Ni omni respektas via neyuna civilizeso, dicis la judikisto, e ni esas felica povar konsiderar via deziri; do ni dicos future: LIAL. Yusteso devas esar blinda."

"Yes, vu devas esar blinda," nepaciente interrompis vivoza Japonano, "se vu ne vidas ke me anke apartenas a la flava raso e ke mea yuna civilizeso esas adminime tam bona kam ilsa. Ni Japonani havas nula L en nia linguo. Se vu volas esar senpartia, vu ne devas preferar il kam me: L esas abolisenda."

La judikisto dicis: "Malgre la tote ne pomita formo di la lasta rimarko me sentas ke en la nomo di la egaleso avan la yuro me esas obligata konsiderar anke la argumenti di nia yuna amiko, e me do proklamas quale rezultajo di omna ca tre interesanta diskuto, ke la sola formo adoptinda esas la tre simpla e facila IA. Per ta decido me esas certa kontentigar omni."

"Yes, omna asni!" Nulu povis audar, de ube ta vorti venis. Ma quik on audis teroriganta bruiso di milvoca koro di asni, qui omni krieskis "IA, IA, IA" tante laute, ke me vekis subite de mea dormo.

Otto JESPERSEN
1910

W. OSTWALD NOBEL-PREMYIZITA

Ni ne kustumas hike facar personala laudi e komplimenti, unesme, pro ke to ne esas la skopo di nia revuo, e ke ol havas tro malmulta spaco por sua propra tasko; duesme pro ke l'Idisti ne konstitucas societo di reciproka flatado e riklamado.

Tamen ni ne povas tacar pri la fakto, ke Prof. W. Ostwald ricevis, la 10.a decembro en Stockholm, la Nobel-premyo pri la kemio.

Certe omna nia samideani saveskis ol e joyis, pro ke ta honoro kronizis la ciencala gloryo di nia Pioniro.

On savas ke il esas la precipua fondinto di nuva cienco, la fiziko-kemio, qua unigas la cienci di la naturo sub la max generala legi e principi.

De ol il inferis sistemo di natural filozofio, l'energetiko, segun qua la substanco di la fizikal mondo esas, ne la m a t e r y o sed l' e n e r g i o .

Fine il deduktis de ta sistemo vasta koncepto di la civilizado, di qua la skopo esus la maxima utiligado e sparado dil energio.

Tala filozofiala pensi duktis il a nia ideo, di qua il esas de longe fervoroza ed agema pioniro. On savas la granda rolo quan il ludis en nia entraprezo, quale prezidanto di la Komitato di la Delegitaro.

Sed on savas mine, ke il konstante favoras e helpas nia labori por la linguo. Pro omno to, pro la pasinto, la prezento ed anke la futuro, ni expresas a nia honor-prezidanto la gratuli e la gratitudo di nia samideani.

Tala homi honorizas l'entraprezi, quin li partoprenas, e garantias olia suceso.

L. COUTURAT
1910

LA LUDO GO

Inter la ludi, quin on nomas planko-ludi, la ludo di shaki reputesas kom la maxim nobla. Ma on audas ofte la opiniono, ke tala ludo esas tro injenioza e peniganta por servar kom ripozo di la mento….

Ma … on povas ludar la shaki tale, ke on ne tormentas la mento e ke la ludo restas vera ludo, restauranta la mento fatigita per altra labori. Esas nur necesa, ke on ludez sen ecitanta pasiono, kun kalma temperamento.

Por homi, qui preferas ludo min peniganta, ma tamen ne min injenioza, ni rekomendas la Japonana ludo "Go", pri qui ni editis libreto en linguo Ido. (On ne darfas intermixar Go ed "Gobang".)

La ludo "Go" esas plankludo, quale la ludo di shaki ma tote diversa en la principi e reguli.

La stoni, en formo di nigra e blanka lensi, ne havas diversa formi, oli ne pozesas kompence por pose movar oli. On pozas la stoni dum la ludo, alternante, sur irga plaso, ube on volas. Ibe la stoni restas nemovata, se oli ne esas forprenita kom "mortigita" da la adverso, kande oli esas komplete enklozita.

La reguli di la ludo esas tre simpla, lernebla en kelka minuti. Komence la ludo semblas esar tre simpla e naiva, preske infantatra, la procedi semblas plu monotona kam en ludo shaki; ma kande on ludas plurfoye, on pokope rimarkas, ke ica ludo havas neexhaustebla subtilaji e vasta kombini.

La maestri di ca ludo, qui konocas anke la shaki, afirmas, ke ol esas ankore plu injenioza e profunda kam ica ludo; ma nur longa exercado duktas a tala konoco.

Se la shaki similesas la antiqua milito di la Greki e Trojani, ibe la heroi singla kombatante falas pro lia rejo, la ludo Go imitas plu juste la milito moderna, en qua la operaci di la amasi, la forta situesi e precipue la bone preparita cirkumadi donas la suceso.

To, quo maxime igas la ludo Go interesanta, esas la extrema granda evo. Ol esas la maxim olda ludo quan on konocas, nam,

quale on povas demonstrar per antiqua skriburi Chinana ica ludo evas adminime 3.680 yari!

Esas evidenta, ke nur tre injenioza ludo povis durar tanta tempo.

Inventita en Chino, ol esis exportata en Japono cirke 154 pos Kristo, ube ol aquiris tre granda reputeso che instruktita homi.

De 1603 til 1868 mem existis specala Akademio kun quar publike salariata profesori, qui donis kursi, promocis la maestri e rangizis li en 9 rangi.

Existas en Japono ampla literaturo ed aparas specala jurnali pri la ludo Go.

La principi e reguli di la ludo esis unesmafoye publikigita en germana linguo da Dr Korschelt, oficisto di la germana ambasado, qua lernis la ludo de eminenta maestro japonana Murase Shuko en Yokohama.

Existas anke mikra libreto da mortinta matematikisto R. Schurig. Nia libreto Idala esas nova plu detaloza traktado di nia germana libro, qua aparis che Teubner (1908).

La ludo Go esas ankore poke difuzita en Europa; ni konocas persone nur cirke 50 ludanti en Germanio ed Austrio.

L. de PFAUNDLER
1911

PRI NIA IDEALO

Omnu konsentas, ke nia ideo devas esar defensata e propagata nur per honesta, loyala e legala moyeni.... Ma on devas anke komprenar ed agnoskar, ke on devas ligar nia ideo a nul altra idealo o skopo, politikala, religiala o mem morala; e ke to esas absolute necesa por sa suceso ipsa.

Nam se on ligas ol ad irg altra idealo, advere on rekrutas ad ol la amiki di ca idealo ma samtempe on igas desfavoroza ad ol omna enemiki di ca idealo; e ca enemiki esas generale la plu multi.

Kande on reflektas tale, konsiderante nur la profito di nia komuna ideo, on mustas agnoskar, ke esas vera folajo, ligar ol kun irga "interna ideo"....

Ni, kontre, sempre deklaris, ke Ido havas nula "ideo interna", e ke ni ne konocas irga "Idismo"....

Nu! a ta kompatinda dupi qui repetas naive a ni: "Vi havas nula idealo!" ni respondos klare e sincere ... Ja ante dek yari ... me proklamis ol en la konkluzo di mea unesma propagala broshuro Pour la langue Internaionale, e me rezumis ol per la bela parolo di la filozofo Boutroux:

"Nia preiranti kreis la familiala koncio, la civitala koncio, la nacionala koncio. Apartenas a ni krear la koncio di la homaro."

L. COUTURAT
1911

LA FALSA PRINCIPO DI LA NEREGULOZA NATURALESO

En la lasta tempo multa nuva mondo-lingui publikigesis. Pos ke la principi di omna mondo-linguo, qua ne volas esar nura ludilo, esas deskovrita, ne esas tre penoza laboro krear irga mondo-linguo. On alteras kelke la finali, kreas kelka nuva vorti segun personala gusto, e la nuva mondo-linguo esas pronta. Kontre tale tote personala entrapezi oportas sempre stabiligar la principi, sur qui sole la futura mondolinguo povas starar.

Me ne esas teoriisto di nia linguo, ma precize pro to me volas dicar mea opiniono, nam me ya ne defensas sistemo kreita da me.

Semblas a me unesme rimarkiginda, ke nula mondo-linguo povas divenar perfekta, qua esas kreata da un homo. Ne esas posibla, ke un sola homo savas e memoras omno, quo devas esar atencata, por krear la maxim bona e vere perfekta mondo-linguo.

Pro to on ne povas grande estimar la pretendo di ti, qui kreas mondo-linguo segun sua propra gusto....

Altra falsa voyo esas irata en la lasta tempo da inventeri di mondolingui talmaniere ke li intencas tote naturala internaciona linguo. Certe Volapük esis linguo tre artificala, multe tro artificala, ed anke Esperanto havas ankore tro multa artificala elementi, ma la skopo krear tote naturala internaciona linguo ne esas realigebla.

Ni bezonas tote logikoza linguo, qua esez tam reguloza kam la logiko.

Ni bezonas linguo, qua esez preciza expresuro di nia idei.

Segun mea opiniono ica kompleta precizeso esas la maxim grava principo di mondolinguo.

Ke ni prenas kom expresili la elementi di la naturala lingui, facesas por ke la linguo esez tre facile lernebla; ma la precizeso, regulozeso e simpleso esas plu grava kam la naturaleso.

Nur tala tote reguloza, tote logikoza linguo povas lernesar da omna homi di la tero, nam la logiko, la legi di la homala pensado esas sama en la tota tero.

Pro to la linguo-proyekti, qui sakrifikas la simpleso e la regulozeso a la naturaleso, sequas falsa principo.

La naturaleso esas nur moyeno a skopo, ma la skopo esas linguo vere perfekta, tote logikoza, qua expresas sempre la sama ideo per la sama vorto o vort-elemento.

Qua konseque ad ica principi, mustas konfesar, ke nur nia Ido esas en la justa voyo a la ciencala idealo di mondo-linguo.

H. PEUS
1911

KOLUBRO E RANETO

Rano, saltetante ye la bordo di marshego, surprizesis dum sua petuladi, da kolubro, qua esas sua plu granda enemiko.

La kolubro kaptis lu ye la dopala gambi e talpunte presis lu ke nia kompatinda raneto ne povis eskapar.

Quon facar por liberigar su de ica tenilo qua ekpresas lu? Subite, ula ideo advenis.

- "Tu esas tre kontenta, me supozas..." questionas la raneto.

- "Kontenta!" respondis la malvolanta kolubro presante per denti ankore plu multe.

- "Tamen, kande on esas kontenta, on evidentigas to ... on apertegas la boko, e per tre lauta klamo on pronuncas: me esas tre kontenta."

- "Ho, se to importas ad tu, me certigas tu ke me esas tre kontenta," dicis la kolubro apertante la maxilara quale aperturo di forno ... e dezirante facar plu bone kam la raneto.

Ma ica, sentante su kelkete des-presata, sen-hezite per sua dopala gambi liberigita, tam rapide kam fulmino lansis ula asomo-stroko sur l'extremajo di la nazo ... e nia raneto per plunjego en la marsho salvesis.

Pos segundokomode spiracir, lu dicis a sua tormentisto: "Saveskez, kruela bestio, ke kande onu ne esas forta, on mustas esar ruzoza ed alerta. Ica sperienco-leciono utiligesez da tu por la futuro."

La moralo di ca historio — se ol kontenas ulo moralatra — esas ke on povas sempre tirar su de granda danjero e mala eventajo, kande on havas la mento-prezenteso qua advenas kom helpanto.

(Tradukit ek: "Era bouts dera Mountanho" t.e. La voco dil Monto, en linguo okcitana de Beziers)

J. GUIGNON
1911

PLEDO POR LA ORDINARA HOMO

Kad vu permisas kelka sugesti de unu qua, quankam sen pretendi esar linguisto, konsideras la Idala movo kom una de la maxim saja e praktikala projeti avan la mondo cadie.

...Mea vidpunto esas ta di la ordinara homo; ta homo quan la Idisti mustas kaptar, se la movo sucesos. La linguisti tro multe inklinas obliviar la praktikal skopo di la linguo, la bezoni di la nehabila linguisto. Li kelkafoye prizas la studio plu kam la skopo.

La mondo ne kredas ke la I.L. esas facebla. La problemi esas quale ni povas konvinkar ol, e quala esas la bezoni di la ordinara homo? Segun mea opiniono, ni devas laborar per tri diferanta modi.

Unesme. La bezoni di la ordinara homo: La Akademio, tam frue kam posible, devas facar plu kompleta, preciza vorto-libri, aparte por la nacionala – ido vortari ... ni bezonas idala vortari, qui tradukas la idala vorto ne per *un* nacionala vorto, ma kun expliki, sinonimi e klara defini di la diferanta signifiki di la sama vorto; to esas absolute necesa por la ordinara homo, por ke lu povez skribar korekte ed evitez nacionala idiotismi; lu povas vartar por tala vorti quale *intradoso, kolchiko, nukumo*....

Kun nia kompleta vortari, ni bezonas bona texto-libri por la lernanti....

Duesmo. Propagado; Me konsideras ke la maxim bona metodi di propagado esas per cirkuleri, sendata ad instruktisti, doktori, e.c. a la generala mez-klaso....

Ni Idisti devas plu emfazar la desfacilaji, quin on renkontras lernante irga stranjera linguo. Ni vidas ke nia pueri e puerini studiadis dum kelka yari en la skoli, tamen, fininte, li povas apene lektar; li povas parolar e skribar tre poke mem un stranjera linguo.

Se, quale ni savas to, irga landano pos ad-maxime un yaro di studio di la I.L. povas interkomunikar, lektante, skribante, e

parolante, kun exterlandani, lore, pro quo, ye la nomo di la komuna raciono, la mondo devas ne aceptar ol?

Tala “ad hominem” argumenti esas bona por la ordinara homo. La moderna mondo deziras studii, qui povas donar rezultaji en la minima tempo. Ol ne volas studiar Plato, o vartar dum multa yari, dum ke linguala fantazieri interkombatos pri mikra punti en la I.L.

Triesme. Propagado. Ni bezonas un bona literaturala revuo por demonstrar la kapablesi di Ido.... La homi ne kredas, ke la I.L. esas praktikebla. Se la inventanti di la vapor-mashino nur facabus desegni pri lia mashino, e diskursabus pri ol avan filozofial societi, la mondo ne quik adoptabus ol. La ordinara homo volas vidar mashino reala e funcionanta.

Por demonstrar Ido, ni devas uzar ol por tradukar artikli di reala nuna, homala intereso, artikli skribita en klara, interesanta stilo. Exemple kelki de la maxim importanta artikli selektita de nia nacionala revui (ne klasiki, quin la homi laudas ma ne lektas).

To esas la skopo di la linguo. La ordinara homo sustenas omno quo helpas lu, ma ni mustas demonstrar, ke la I.L. *reale* helpas lu.

L.H. DYER
1911

QUANTA VORTI ESAS NECESA

Kun v. Grimm me opinionas ke la L.I. mustas esar infinite richa.

Nam mem se la generala opiniono esas justa (quon me forte negas), ke la L.I. esas precipue por la mezvalora menti, la maxim alta menti ne darfas esar neglijata en la kreo di la L.I. Ici bezonas richa linguo por povar expresar en vorti sua richa pensi.

Konseque la L.I. mustas esar tre richa.

…Nu me montros mea proyekto di la richigo di linguo artificala.

Ante durar oportas konstatar mezurilo por lingual richeso. Ordinare on mezuras ol per la nombro di vorti, konsiderante linguo tante plu richa, quante plu multa vortin ol posedas. To esas granda eroro. Nam la nombro di la vorti povas esar granda per multa superflua sinonimi. Exemple, una linguo havas tri traduki por tri koncepti, altra havas nula traduko por un de ca tri koncepti, ma multe plu kam un traduko por singla de la du cetera koncepti. Qua de ta du lingui esas plu richa? Me asertas ke la unesma esas plu richa. Nam ol havas un koncepto tradukebla pluse kam la duesma.

On divinas mea mezurilo por lingual richeso. Esas la nombro di koncepti tradukebla single per un vorto….

Ni aplikez ca mezuro a la L.I. Ol mustas e povas facesar plu richa kam irga natural linguo, c.e. en tala grado, ke ne existus en irga precipua linguo naturala koncepto, quan ol ne povus tradukar tam mallonge kam ica linguo.

On procedos do de la natural lingui a la L.I., ne inverse. La kreanto di linguo internaciona kreez vorto internaciona por omna vorto di sua patral linguo. On havos camaniere vortaro preske suficanta.

Filologi di altra naciono kompletigez ol, adjutanta traduki internaciona por la koncepti di sua linguo patrala netradukebla

en la linguo di la kreanto, e filologi di triesma naciono plurichigez ankore la vortaro per traduki di la vorti partikulara a sua linguo e netradukebla en la du preiranta lingui, edc. Talmaniere la richeso augmentus kun la nombro di lingui inkluzita en ca laboro.

On ne darfas postular ke tala richigo di la L.I. facesez en la komenco di olsa formaceso. Multa yari esas necesa por la laboro.

…Altra kozo esas konsiderenda, nome la sinonimeso e to quon me nomizus heteronimeso. Me definas kom heteronimeso: vorto havanta plura signifiki. Heteronimeso esas fonto di ambigueso e pro to esas evitenda. Tamen on ne darfas esar tro strikta, adminime esas admisenda signifiko metafora ultre la signifiko propra.

En la sinonimeso on darfas e mustas esar ankore plu liberala. Nam ol nultempe efektigas ambiguesi, e per olsa supreso la linguo divenus nudigata de omna sorto di vario, monotona, enoyiganta, sen aquirar avantajo.

Esas tacite komprenebla ke la sinonimeso ne darfas esar exajerita, ma mustas esar tre moderata.

Por ti qui pozas facileso super omno, sen konsiderar ke malmulteso di vorti esas nur semblanta facileso, facesez lexiko ne kontenanta plu kam la vorti absolute necesa, ma on aceptez en la generala vortaro plu granda nombro de vorti, facante la linguo richega e per la richegeso vere facila, plena de vario, eleganta, amuzanta.

Dº Max TALMEY
1911

LA SINSO DI NIA LINGUAL DEVELOPO

…De la instanto, en qua irga fako eniris en tala stando di vera ciencaleso, olsa tasko esas unesme e chefe la omnalatera apliko di la principi trovita e la adapto di olsa tota ciencala sistemo a ta principi.

Nur per tala labormetodo pokope povos montresar, segun quante la principi trovita ja esas suficanta e senerora, e segun quante oli mustas ankore kompletigesar ed emendesar.

Ma irga principala chanjo di la sistemo povas ekirar nur de la chanjo di la principi ipsa. E la prudenta e progresiva chanjo di la principi povas facesar nur per olia konstanta aplikado e kontrolado per la moyeno di la sperienco. Omna altra labormetodo, omna altramaniera chanjo esas nesistemala e neciencala. Ol anke ne esas praktikala; nam ol esas submisata a la hazardo, a la arbitrio, qui du efektigas plu facile regreso kam la progreso aspirita.

La linguo internaciona felice ja trovesas en la stando di vera ciencaleso. Per la meritoza studii da Couturat e Leau ni ja de longe konocas la principi (legi) trovebla ek la historiala developo. Sur la bazo di ta historiala principi eminenta pioniri di la linguo internaciona rivelis e tre klare definis la principi di la plusa developo.

Me memorigas la "unasenceso" da Ostwald, la "renversebleso" da Couturat, la "maxima internacioneso" da Jespersen. Ica principi esas (e nur tala principi povas esar) la mezurilo por la boneso o maleso di ta o ca formo di la linguo internaciona…

E la principi ipsa, quin ni havas nun, kad oli sempre suficos, kad oli esas vere sat perfekta? Existas mondlinguisti, qui negas ica questiono, e forsan anke kelka adheranti di Ido dubas an ta o ca relato.

Kompreneble ni ne darfas pretendar sempre netuchebleso di nia nun principi.

Ma la frukti, quin ni ja koliis de ta principi, certigas ni, ke oli ne povas esar tote falsa, ke on ne mustos renversar totale oli pos plu od min longa tempo.

Ta o ca emendo o kelka kompletigo o detaligo di la principi ne semblas tote exkluzata a me. Tamen omnu qua opinionas su sat kompetenta kritikar la nuna principi o singla formi rezultanta ek oli, ne darfas simple neglijar ed evitar li per arbitriala establiso di nuva formi, se lu ne povas kun suficanta klareso e komprenableso, montrar nuva principo, segun qua lu facas sua propozi.

O. LIESCHE
1911

KAPTITINO

Originala rakonto
ek la vivo di la antiqua Anglio

La varma suno somerala brilas forte super vilajeto de cirke dudek ledro-tektoza dometi neferme konstruktita ek plektita branchi.

Ol semblas ne habitesar, e ne videsas mem la hundi kustume ludanta kun la infanti apud la hemi. On informesis, ke Uldur, un de la yuna chaseri, asomis du granda sovaja tauri; e la armizita viri, la virini kun sua alaktati; la yunaro e mem la infanti, kurte: preske omna habiteri departabis a la chasajo por juar apud ol la granda festeni, qui sempre eventas, kande la tribuala vivo esas tante fortunoza, e por segunfortese partoprenar la portado di la karno a la hemi.

Restis nur poka oldini, tro febla por kavalkar trans la monti, e Loda, filiino di la tribu-chefo. Se ula stranjero venos, el devas quik informar la tribuo, pro ke omna stranjero esas enemiko. Tala apari esas tre rara hike, en la sovaja montaro, me li povas esar tre danjeroza.

Loda esas bela yunino, alta e muskoloza. Pro la forteso, quan alte prizas la tribuani el esas tre atraktiva, e multi varme deziras posedar el, tante plu ke lu chasas habile, kombatas kurajoze ed esas la maxim rapida kurero en la tribuo. La yuni esas pronta facar prodaji e donacar a la chefo multa tre bona feli ed armi po la promiso spozinigar el.

Loda sidas sur granda stono glata e per akuta stono el gratas urso-felo, donacita ad el da yuno, por facar ek ol nova mantelo.

Subite ombro pasas, ed elu levas la kapo.

Tre alta stranjero staras avan el ed atencoze regardas elua vizajo. Il aspektas tre forta e havas hari e barbo preske blanka. Lua okuli esas blua e kolda quale vintrala cielo. Lua shultri esas kovrita per drapa mantelo atinganta la genui. Du kupra kulteli e

posho pendas ye ledra zono. Il esas armizita per pezoza kupra hakilo e granda ledra shildo ornita per kupro ed arjento. Sur lua brakii brilas grosa braceleti arjenta.

Loda quik divinas, ke il esas ek ta homi, qui habitas la regiono apud Granda Aquo. Unfoye la patro vizitis ta lando e naracis, ke ibe la homi esas feroca e ke lu nefacile eskapis li.

“Stranjero, quon tu deziras hike?” el questionas rapide stareskante.

Ilu respondas, ma en stranjera linguo, quan el ne komprenas. Evidente anke il ne komprenas elu. Tamen il tante avide ed eloquente regardas la belino, ke ca quik decidas kurar ad-sur la proxima monto por signalar la danjero e tale vokar la tribuo a la vilajo. Il facile divinas elua intenco e quik tante forte embracas el, ke il semblas tote sufokar el.

Ma ilua skopo esas altra: la belino povas divenar matro di forta e kurajoza kombateri. El esforcas liberijar, ma vane. Un momento pluse, ed il ja ligas elua manui dop la dorso, preninte ledra kordo ek la posho. Elu rezistas ma vane.

Liginte el e tenante en la manuo la extremo di la kordo, il prenas per la altra manuo la forjetita hakilo e shildo e foriras, duktante el per la kordo. La rezisto e la voki esas neutila: ilua manuo esas tre forta; or la oldini su celis, quik kande il aparabis; eli savas, ke trovesar equivalas ocidesar. Loda esforcas adminime lentigar la iro, ma la forta manuo di la kaptero koaktas el irar sempre plu rapide; il hastas forirar maxim fore posible por ne rajuntesar da la tribuani.

Li iras vers la loko, ube la suno acensas. Segun elua konoci ibea landi habitesas da homi uzanta metali e drapi e tote stranjera por la montani, qui uzas akuta stoni, kom lia diversa armi ed instrumenti, e su vestizas per feli e ledri. Li sempre plu proximijas a ta stranjera landi, e balde la vilajo desaparas. Loda perdas sua lasta espero, pro ke li ja eniras la regiono habitata da altra tribuo, kun qua elua samtribuani sempre interkombatas.

Retrojetante adiala regardo desesperoza, Loda subite videskas altra stranjero iranta de-dop griza roko, ube lu su celis. Per eloquenta regardi e gesti elu quik dicas a lu atakar la kaptinto, e

joyoze vidas, ke ta su jetas vers la blondo, brandisante pezoza martelo stona.

La atakanto esas rufo kun longa hari e bruna vizajo. Lu esas vestizita per peco de drapo ja konsumita e truoza, ma ankore konservanta febla traci di la brilanta koloro, ye qua lu tintesis. Granda urso-felo kovras lua shultri e tenesas per granda bukli arjenta. La martelo e plura ston-pinta flechi ye ledra zono esas omna ilua armi.

La blondo subita atakita su defensas tre habile per la dika shildo. La rufo esas min alta e plu yuna, ma ne min forta kam la blondo; tamen ica esas evidente plu experiencoza e pro to la unesma tre forta frapi di la rufo preske ne atingas la skopo. Ilca, iracigita pro la nesuceso, atakas mem plu energioze e freque, e la blondo ja esas plurfoye vundita.

Dume Loda sucesis desligar sua manui ed esas ja tote libera. Ma la varma kombato pro lua libereso tote kaptis elua kordio, ed el ne povas forirar, varme dezirante videskar la fino. Komprenende, restar hike nule esas danjeroza por el fresha pro la repozo e savanta kurar tante rapide, e, pluse, la venkonto exhaustita pro kombatir nule povus irgamaniere rajuntar el. Do el povas timar nulo e quiete juar la spektaklo tante interesiva; nulmaniere el povas divenar rekompensajo di la venkonto.

Ye ula momento la kombato cesas. La rufo, tote sudoroza, forjetas la urso-felo. Loda regardas atence lua vizajo e regretoze remarkas, ke il esas ja fatigita pro multa energioza ataki; kontraste, la blondo esas ankore fresha.

Nune la blondo pokope komencas atakar. En lua forta e habila manuo la pezoza kupra hakilo esas armo tote mortigiva: un justa frapo, e la rufo perisos. Or ica havas nula defensilo e mustas tre habile eludar la frapi per ajileso tre granda. La kombato divenas mem plu varma, e la du viri respiras tre profunde. La rufo ja apene povas eludar la frapi. Ofte il avancas por faligar la blondo per justa frapo, ma omnafoye la dika shildo salvas ilca, qua profitas la okaziono e vundas la rufo.

Ma subite la rufo, preske blinda pro la sango kuranta ye lua vizajo, komencas atakar tante energioze e freque, ke lua martelo quik divenis tote reda.

Loda vidas, ke il facas sua lasta esforci e ke la kombato quik finos. La blondo retroiras, ma Loda tre bone savas, ke il kolektas sua forci por facar la lasta frapo sendube mortigiva.

Yen il ja levas la hakilo … ma subite lu falas: Loda gambitis il, e tamomente il recevis la last frapo.

Loda quik forkuras, quankam ne tre rapide.

La rufo laute vokas el, ma el ne haltas.

Il kureskas vers elu. Loda regardeskas ad dop ma ne haltas. Il gestante pregas el helpar il apud la kadavro de qua il intencas forprenar la braceleti. Loda haltas e lente ireskas a la rufo atence regardante lua sangoza vizajo. Il asertas havar nula intenco kaptar elu. Loda proximijas sub ilua regardo eloquente parolanta ed ecelante komprenata.

Il donas ad el omna braceleti ed apertas la brakii; el su jetas aden oli e tensas quik la sui por tenere prenar lua sangoza vizajo e kisar ol.

Sydney HOLMES
1912

VELKINTA FLORETO

(Kansoneto)

Refreno:

Ho kompatinda planto,
Floreto nun velkint,
Mikra memoriganto
Pri karino livint,
Longatempe parolez
A kordio mizeroz,
Se tu povas kondolez
La anmo doloroz.

1

Memorigez dolcege
Lando vidind e bel
Adube dezirege
Me parvenis til el.
Ekvokez dolc imajo,
Portreto multe kar:
La germana vizajo
Kun grand okuli klar.

2

Dicez la babiladi
Meze ruro beleg,
L'agreabl acensadi
Sur la monti alteg;
Ho! dicez la bosketo
Ube ni restis sol,
Sur celita benketo,
La kisi long e fol...

3

Fine dicez la horo
Nediceble kruel
Kande kun bitra ploro
Me mustis livar el;
L'okuli pro tristeso
Esis lakrimifant,
Me havis pro ditreso
La kordio sangifant…

J.L. TESSEYRE
1921

VIVO DI FLORO

Printempo venas ed ek la planto
Frajila stipi pokope kreskas;
Ta yuna stipi uldie portas
Burjono mikra, magiala, certe,
Nam per movado tre nesentebla,
La burjoneto su developas
Ed aparigas, charmoze fresha,
          Naskanta floro.

La lenta movo, magiala povo,
Durigas lore e nesenteble
La charmiveso e la kreskado
Di la burjono qua florijeskis;
Sur lua karno silkatra dina,
Perlamutale kolorizita,
La Suno venas e tale facas
          Belega floro.

La dii pasas, ma pasas anke
La charmiveso, la karno silka,
Parfumi dolca, nam la Beleso
Sur nia Tero ne sempre duras;
Pro lego tala, ma ne-fugebla,
Omnube cesas pokope vivo
E sur la stipi uldie jacas
          Velkinta floro.

H. DEVANNES
1912

“TITANIC”

En la kolda nokto longa silencoza,
super l’oceano kalma marveloza
flugas la fiera navo di la mondo.
On festenas, dansas en flirtanta rondo,
nulu pensas a dizastro, nam ne ventas,
ma subite tremon gigantal on sentas.
Quo eventis? omni klamas, ne savanta
ke Titanic ja recevis shoko mortiganta.
Helpez, helpez, esas lua vorti lasta
per elektra radii en la spaco vasta.
Malgre to nur kelka centi de la mili
povas evitar la morto per salvili.
Harda fato tiras spozo de spozino,
kindi de gepatri, frato de fratino.
Multi, qui nultempe a sa Deo venis,
nun suplikas Il, qua donis e qua prenis.
E “Plu proxim Deo” la muziko sonas,
dum ke la giganto en la ondi dronas.
Ube esas tua povo nun, homaro,
ye kombato en la sino di la maro?
Ti qui ja salvesis fore quik duktesas
e la krii del mortanti lente cesas.
Ho, Titanic, granda radioz titano,
tale desaparis tu en l’oceano!

S. LILJEDAHL
1912

LA JOYO DIL IDISTI

Idisto ne esas por altra Idisto irgaspeca homo, lu esas samideano; e ta expresuro implikas komuneso di idei e sentimenti, quaza militistal frateso, qua quik kreas simpatio inter du Idisti qui interrenkontras. Li esas felica konversar per Ido, parolar pri la propagado, pri la ja realigita progresi, pri la esperata sucesi … li kelkete mokas la fanatika Esp-isti. Super (e malgre) la diverseso di l'opinioni, ica idala samideaneso kreas quaza parenteso. E tale l'Idistaro konstitucas familio, di qua la membri, dissemita omnube, sempre afable aceptas irga portero di la stelo blanka.

…kande omni parolas Ido, omna barilo desaparas, la konversado esas generala; omni komprenas, omni partoprenas. Kande on havas la fortuno renkontrar tala familio, ed ibe audar ica frazo, en qua rezumesas la britana gastigemeso: "Vu esas heme hike", on sentas su vere heme, on ne plus esas stranjero, on esas quaza membro di la familio….

Quon vidas la voyajanto, qua vizitas stranjera lando, sen konocar la ibea linguo, nek Ido? Quon me ipsa vidis en mea voyaji, ante esar Idisto? La monumenti, muzei, peizaji, promeneyi … to esas l'exterajo di la lando.

Omna to esas interesiva certe; ma quante plu interesiva esas spektar l'internajo, to esas penetrar l'ipsa vivo di la landani, konoceskar lia idei, observar lia kustumi, lia mori, partoprenar lia vivo, enirar lia domo, sidar ye lia tablo! Omna to esas neacesebla da l'ordinara stranjero. Lua hemo esas … la hotelo! lua familiala tablo esas … la ristoreyo!

Por plu intime vidar la vizitata lando, oportus konocar la ibea linguo; to mem ne suficus. La konoco di ica linguo donas la moyeno parolar, ol ne donas a qui parolar. E to evidente pruvesas per ke voyajero, vizitanta provinco di sua propra lando, ne havas pro to multe plu granda facileso por konocar la specala karaktero di ta provinco. Il ne vidas de lu multe plu kam

stranjero vidus; pro to il mustus havar ibe amiki, konocati, o prizentesar, introducesar. Exter ica eceptala kazo, plu intima observado esas neposibla, por la voyajero, sive en sua sive en stranjera lando.

Or to quon ne povas donar mem la konoco di la stranjera lingui, Ido donas. En ica urbo di London, en qua, ante un monato, me konocis nulu, me trovis, danke Ido, tre afabla e konversema amiki. Me povis kambiar kun ili idei, remarki, impresi, observar lia kustumi e specelaji. E same kam l'angla aspekton per l'okuli, l'anmon e la menton me perceptis per l'oreli. Me vidis ne nur la monumenti konstruktita por gloriizar la naciono, ma anke la jentila "cottage" qua shirmas la familial vivo. L'angla "hemo" ne plus esas por me vorto, ma kozo vidita e juita.

On forsan dicos a me: "To esas advere avantajoza rezultajo; ma ol debesas ne a la linguo ipsa, ma a l'afableso e servemeso dil Idisti."

Me agnoskas to tre volunte; e me plezure profitas ica okaziono homajar l'afableso di la Londonana samideani. Restas tamen vera ke ya ad Ido me debas konocar li e renkontrar che li tal afableso. Juste pro ke Ido aparas nun kom ulo futura e ne ja realigita, kom seninteresta entraprezo, qua postulas de sua adepti devoteso e sakrifiki, plu kam ol promisas a li quika avantaji e profiti, pro ke ol esas nobla e desegoista tasko, ol kreas inter sua pioniri ica tante prizenda simpatio, pri qua me ja parolis; ol atraktas a l'Idista stranjero ta kordial acepteso, yusta kompenso a la sakrifiki facita por la komuna entraprezo.

A. DUDOUY
1912

SUNO E TERO

(Originala alegorio)

Blonda giganto kun brilanta okuli e flagranta kordio pasionoze kisegas mikra brunineto vere bela en lua flava robo muslina. Subite forta vento adkuras e laceras olu. La virineto rapide su envelopas en granda griza mantelo e tote desaparas en ol. La viro probas trovar elua vizajeto, ma vane: la charmiva enteto neplus existas por ilu. La blondo kisas la dika mantelo, ma to esas nesaporoza.

Il saveskas ke tormentar la viro esas plezuro di la virino; la iraco nule helpas, e fine il bitre ploreskas e pose mem singlutas quale infanto, a qua on ne permisis manjar bonbono. Tala giganti freque havas tro mola kordio...

La brunineto ekiris la mantelo e gaye ridas. Ma la okuli di la blondo brilas iracoze.

La virineto tremas pro kolda odio, quan elu lektas sur ilua vizajo. Elu rimemoras ilua forta embraci, pro qui fairo trakuris elua arterii. El budas, e lua vizajeto sempre divenas plu austera e kolda...

La brunineto, en bela robo verdatra, tensas sua brakieti a la iracigita blondo. Ilua kordio fine molijas, ed il sempre plu forte embracas el. Ilua kisi esas mem plu varma kam antee. La virineto, reda pro pudoro, mi-laute dicas ulo ad-en ilua orelo...

Li du esas lumoza pro la joyo; sur lia vizaji on povas lektar neexpresebla feliceso.

Li eniras nova epoko beata: li esas gepatri...

A. MARKAROV
1912

OPTIMISMO E BONVOLO

Quo esas la optimista mentala stando? L'optimisto vidas nur la maxim bona aspekti di homi e kozi; il konsideras omno bona, bela, sana, vera, granda. Il forprenas sa atenco de omno desagreabla, iritanta ed evitas pensar pri quo povas duktar sur sa labii sive kritiko, sive lamento.

L'optimisto sempre tendencas esar joyoza, bonhumoroza, gaya. Il rezignas facile pri omno, eventi, vetero e c., e kande kontrajo o mem falio eventas, il ne tro afliktesas, reparas la domajo maxim bonhumoroze posible, e konservas kalma e pacienta sereneso; il esas certa ke la eventi esos plu bona en la futuro, e cetere memoras, lor sa desfelicesi, ke l'altri havas talai, ofte mem plu grava kam la suai.

Lor ta kazi, il memoras la felica epoki di sa vivo e sa antala joyi, ne por vane regretar oli, ma por dicar a su ke il ne esis sempre desfelica, e ke balde per la persisto di sa esforci, la feliceso itere ridetos a lu. Unvorte, fido ed espero kunlaboros por donar a lu l'anmala paco e la mentala quieteso.

Pro ke lu juas interna paco, l'optimisto havas por l'altri nur aminda, simpatioza, bonvolanta inklini. Sa sentimenti esas jeneroza, sa magnanimeso ne exhaustebla, sa karaktero sincera, loyala, apertita.

L'optimismo esas la mentala stando di omna sani, forti, vigorozi, bonequilibrati: ol duktas rekte a l'altruismo ed a la developo di la maxim nobla ed alta fakultati di la homala cerebro.

Apud l'optimismo, altra qualesi kontributos multe por certigar a lia posedanto forta e bonequilibrata mentaleso per qua il iros en la vivo marchante tranquile e sen hezito, timante nek falio nek obstaklo, pronta por konsiderar kalme e ferme omna evento.

Inter ta qualesi, la maestreso di su ipsa, la ponderemeso esas la precipua.

…

Opozar kontre iraco, jaluzeso, envidio, odio, *bonvolo* nultempe deskurajebla, esas defensilo multe plu efikiva kam violento o rankoro: bonvolo esas kuraso kontre qua omna ta mala sentimenti desakutijas e pose retroiras a lia autoro por shamigar lu.

Homo polita, afabla, bonvolanta esas nevundebla.

(ek: Guidlibro pri Naturala Kuracarto)

L. NEUENS
1912

CHE SAMIDEANI

...Pos la longa, ma agreabla voyajo per fervoyo de Stockholm a Berlin me venis ad ibe jus oportune, por povar asistar la pentekostala kunveno di la germana idani, dum qua li fondis la granda federuro por tota Germanio.

...Ja en l'eskalero yuna sioro renkontris me ed amikale klamis: "Ha, yen anke amiko kun nia blanka stelo! Bonvenanta! Mea nomo esas Liesche. Kelke astonita trovar yuna, afabla sioro vice rigida erudito kom reprezentanto di ta konocata ed evaluita nomo, me prizentis me, e me esis se posible plu amikale aceptata, kande l'asistanti audis, ke me esas suedo.

Ibe me trovis preske omni de la maxim konocata pioniri por nia linguo en Germanio. Me nur volas mencionar kelka nomi: siori Lorenz, Peus, Liesche, Auerbach, Haugg, Oettinger, Fasse, Ihn ed altri nek nomata nek obliviata. Dum la supeo on diskutis la granda questiono balde decidota e konversis amuzive til tre tarda horo. Hike me unesmafoye konstatis, ke la germana idani ja lore atingis granda perfekteso ye la parolado di nia linguo, e ke la germani ordinare pronuncas la linguo tre klare e precize e sen nacionala acentizi.

...En Nürnberg me esis gasto di nia samideano Oettinger, qua havis plu multa afableso kam tempo montrar a me la urbo.

Ed ibe esas multo vidinda e videnda.

Me nur dicos: voyajez e videz ita urbo, e tu nultempe repentos to. Ma tu mustas restar ibe adminime duona monato. Vidante Nürnberg tu kredas ke tu vivas en la mezepoko. Omno konservata, ma neta e sorgoze gardata. En omna tempi granda viri anke prizis Nürnberg kom la okulo di Germanio. Inter ili esas D:r Martin Luther, qua dicis: "Nürnberg brilas en tota Germanio quale suno inter luno e steli. - Nürnberg esas la okulo e la orelo di Germanio".

E to la stranjero sempre atestos.

De la alte situita kastelo on vidas ta urbo, qua ye omna angulo memorigas da ni la brilanta e florifanta tempo di la germana kulturo dum la mezepoko. Vizitinte kelka fabrikerii me, quankam nevolunte, livis Nürnberg e voyajis direte a Zürich, en Suiso.

Hike me vizitis nia zeloza samideano e kasisto di l'Uniono, sioro A. Waltisbühl, qua aceptis me tre afable e spensis por me tota vespero di sua precoza tempo. Me trovis il kom olda ma tre vivoza ed energioza sioro qua ye omna okaziono diskutis pri e pledis por nia afero.

En Suiso me vizitis Winterthur, Oerlikon, Baden e Basel, studiante diversa fabrikerii, ed un vespero me facis exkurso a Lüsslingen apud Solothurn, nam me anke segun promiso volis vizitar nia eminenta samideano e prezidanto di l'akademio pastoro Schneeberger en ilua rezideyo. Me eniris la chefa kontoro di U.A.L.I. e trovis la prezidanto-sekretario kun sua "sekretario" ye la labortablo. Me astonesis pro la multa labori qui ja nun amasigesis en nia centrala kontoro. Paperi, imprimuri, mapi, e karti-sistemi omnube en la spacoza chambro!

Me aceptesis afable, yes, kordiale ed informesis pri la lasta eventi en la movado e pri la recenta progresi. Vespere me aceptesis en la familio di s:o Schneeberger e traktesis quale membro di ol.

La peizajo ye Lüsslingen e Solothurn esas tote ravisante; esas tala loko en qua on sentas su kom atomo avan la majesto di la naturo. Quante volunte me restabus plu longa tempo hike en Suiso!

...Me koaktesis durigar mea voyajo, e me unesme iris a Frankfurt a. M. Ibe ja expektis men nia fervoroza samideano, sioro Auerbach qua ja en Berlin pregis me vizitor su.

Me advenis a Frankfurt dimeze, e trovis D:o Auerbach e sa yuna, charmiva spozino ye la repasto. Quankam neoportune adveninta, me aceptesis kordiale, quale ancien amiko, e mustis partoprenar la desero di la ja ne finita repasto. Posdimeze ni vehis per fiakro tra la bela e sorgoze konstruktita urbo, e ye ta cirkuito me havis okaziono vidar la maxim salianta vidindaji di

la urbo. Ni supeis en restoreyo e plu tarde ni renkontris profesoro Lorenz en kafeeyo. Anke profesoron Lorenz me ja konocis ek Berlin ube il prezidis ye preske omna kunveni. Cavespere me konversis kun s:o Lorenz pri plura teknikala temi, e dum ica konverso ni sempre nur uzis Ido. S:o Lorenz plurfoye expresis sua kompleta astono ke nia teknikala terminaro ja esas tante kompleta ed uzebla mem por la parolado.

John NORDIN
1912

LA DANSADO DI LA FOLII

Pro la venti oktobrala,
Nun komencis en l'aero
La dansado di la folii.
Pro la movo reguloza
Dil vortico qua lin tranas,
En momenti oli semblas
Forflugar en rapidega
E ritmoza quaza valso.
Tale foliari flava
Flugas, dansas, vorticifas;
Ma li haltas, e senmova
Fine restas sur la tero.

Tale dansas en la Vivo
Multa kozi admirita,
Dezirita ed amita;
En vortico rapidege
Li prenesas da la vento,
Ofte mem da la tempesto
Nevenkita dil pasioni.
Tale pasas forflugante
La Beleso, la Richeso,
L'orizita Feliceso;
En la Tero omni finas
Pos dansir la fola valso.

H. DEVANNES
2 Okt. 1913

LA FLUGO DI LA YARI

Ta la olda Tempo ne limitizita
Quale simpla hori, omna yari fugas;
Joyi, felicaji o chagreni bitra,
Omno to forflugas.

Omno to forflugas joyi vel bitraji,
E ye la momento kande nia penso
Iras al pasinto, semblas ke la yari
Esis nur monati.

Sive ke la vivo esis nur ek joyo,
Sive ke lu esis triste desfelica,
La pasinta yari en la fora Tempo
Semblas rapidega.

Ho, Yuneso bela, qua tre fole vivas,
Sen pensar ke dio tamen venos fine,
En qua tu klameskos: "Quanta yari pasis!"
Nun tu revas dolce.

Nun tu revas dolce, ma to ne impedas
Ke li sen halteto duras lia kuro
E tra l'olda Tempo sempre plu foriras
En rapida flugo.

H. DEVANNES
31 Decembro 1913

SUR LA NORDMARO

La maxim proxima abordo eventos en la provinco Archangelsk en nordal Rusio. La voyajo ad ibe duros cirke dek dii ed esas tre interesanta; livinta la Baltiko la navo iras tra “Kategat”, “Skager Rack” ed eniras la Nordmaro. La kurso nun duktas a nordo e li pasas alonge la “fyordoza” e klifoza westala rivo di Norvego. Ica rivo esas certe un de la maxim lacerita rivi existanta, ol divenas tante plu interesanta quante plu on atingas la nordala parto.

Pos kelka dii la navo eniras la pasajeyi di la Lofotinsuli, gruparo de altega e rokoza insuli e singla rokaji jacanta alonge la nordala rivo di Norvego. Lore li pasas tra stretajo ke li povas distingar la singla obyekti en la urbi e vilaji jacanta sur basa terasi e plataji, e mem povas jokar kun pasturiganta puerini, lore la rokaji jacas en granda disto de la rivo e ne esas videbla ka li esas habitata o ne.

Itere pasinte tra stretajo li esas en granda marala rondo quaza lago kadrizita per montegi qui mem atingas la nubi e nul ekireyo esas videbla, ma la pilotisto qua direktas la navo tra la labirinto trovas l’ekireyo celata dop giganta rokajo.

Tale varias la quaze sekita rivo e sempre altra formi preterpasas. Ma anke en altra egardo l’aspekto esas interesante varianta; ofte la rivo semblas kolorizita; on vidas basa, vasta prato kun urbeti, vilaji e farmaji dispersita sur ol. Plu alte esas obskura konifero tante plu kriplijanta quante plu ol atingas mem plu alta regioni, til ke ol tote mankas ed on vidas nur nuda roko, ma tamen la vario dil koloro ne ja finas, nam en l’extrema altajo la montego esas kovrita per neta blanka nivo. Ofte la rivo esas absolute nuda roko dil basajo a l’altajo ed ofte on vidas bruisanta e spumifanta rivereti precipitar su aden la maro.

Specale remarkinda inter la diversa urbi e vilaji esas “Tromsö”, la hemburbo di multa baleno-chasisti; de hike iti departas a la chaso e ad hike li adportas la ganita balenoleo. La maxim multa habitanti di ta regiono esas peskisti e lia maxim profitebla

peskado esas ta di la haringi qui ye kelka tempo aparas hike en nekredebla nombro. De to rezultas ke Tromsö divenis la centro dil nordala komerco.

L'altra urbo aparte remarkinda esas Hammerfest, la maxim nordala urbo di Europo. Preterpasante ta urbo on vidas bela simbolo, sur alta kolono staras Herkules portanta sur la manuo dil brakio adsupre extensita granda stona globo signifikanta la terglobo.

Regretinde ne plu multo esas videbla pro ke la navo pasis en pasabla disto. Ye meznokto dil sama dio li preterpasas la nordala kabo; ma hike ye ta tempo ne esas tenebro; quante plu on atingas la nordo, tante min longa divenas la nokti e ye la nordala kabo entote ne esas nokto dum la somero e mem la suno esas videbla; ne alte super l'aquonivelo on vidas ol en la horizonto, to esas la meznoktala suno. Ol ne brilas plu intense, kam ol brilas kande ol desaparas en la moderata zono.

Ye la nordala kabo la pasajeyi dil Lofotinsulti finis e nun li esas en la nordala glaciomaro, la pilotisto livas la navo e la navestro nun ipsa direktas ol ad l'esto. Ma ne tre longe duras ta kurso; balde ol altrigesas e la navo iras ad sudo ed eniras la blanka maro. Grava obstaklo opozas su kontre la navo hike, tam fore kam on povas vidar, la maro esas kovrita per driftanta glacio veninta sive de la nordala glaciomaro, sive de l'interna Rusio enportita per la fluvio Dwina.

Tra la driftanta glacio la navo darfas irar nur tre lente, nam anke driftanta glacio posedas granda rezistiveso e frakasus la fera plaki dil navo se ol irus rapide. Ma quankam la navo iras lente, la glacio tamen skuras la koloro del navo e tintesas per to rede, quale se marhundo esus buchita e la sango penetrabus la glacio. Fine la driftanta glacio esas parnavigita e la boko di Dwina atingita.

Ibe jacas la urbo Archangelsk ma la navo ne ja abordas; ol durigas la voyajo ad monte en la fluvio. Ye la rivi di Dwina trovesas vasta foresti interruptite per loki sur qui l'arbori esas faligita e granda segeyi e charjeyi (kayi) establisita.

Multega planki esas kumulita apud la kayi destinita kargesor sur navi e portesor ad landi povra de ligno. Pos plu kam un dio la abordoloko esas atingita; ol jacas ye la kunfluo di la du fluvii Dwina e Wytschegda, qui kunfluas rektangule e formacas pos sua unijo larja fluviego. La kunfluo di la kolosala aquomasi di ta du fluvii esas mayestoza aspekto quan apene superesas la kunfluo di la du amerikana fluvii Missouri e Mississippi.

(Ek la diolibro di navala vaporifisto)

Ewald RÖHNISCH
1913

PREVIDO

Simil a l'uceli qui fendas l'azuro,
Vehili fluganta acensas a l'astri.
Kun granda surprizo la steli regardas
Ta nov aernavi, produkti terala.
Kad oli disportos la paco al mondo
O forsan adjuntos a lua kombati?
Angora questiono. Nur kelki ja timas
Ke per li on facos plu multa viktimi.

(ek: Misterio)

L. de BEAUFRONT
1913

REALIGENDA REVO

…Ti qui dicas ke linguo necese e fatale disfalas, ti qui konsideras to kom naturala lego, li tamen omnadie parolas lia patrala linguo sen timar, ke segun ta fatala lego anke ol disfalos sub lia manui. E to esas tote racionala, nam tala diferenco ne eventas de un dio a la sequanta: ol prenas tempo, longa tempo; e ni povas sentime asertar, ke ol ne eventos dum nia vivo.

…Ido nultempe povos uzesar quale sekreta linguo; Ido esas tante racionala, ke ol ne bezonas sektala od ekleziala organizo. Ido esas nur tam artificala kam esas necesa por certigar kompreno; nulu povas skribar o parolar Ido sen lernir ol e sen sequar definita reguli. Ma Ido esas tante naturala, ke on povas uzar ol skribe ad omna bone edukita Europano, mem se lu ne lernis ol; e lu deskovros (quale skribis a me ula dr. phil.) “esas vera plezuro lektar linguo quan on ne konocas e quan on tamen komprenas”.

…Se on dicas, ke linguo internaciona esas utopiala revo, me respondas ke to ne devas timigar ni. Ni memorez to quon la Amerikana poeto Lowell dicas: “La maxim multa de la bonaji quin ni posedas, komencis per esar revi”. Vi mustas esar idealisti; idealismo donas voloro a la vivo, e vi devas laborar por realigar la revi di filozofi quale Descartes e Leibnitz. Linguo internaciona esas utopio realigebla, realiginda, e realigenda.

(ek diskurso en la universitato di København)

Otto JESPERSEN
autuno 1913

LONDON 1913

(Ek: Voyajal impresi di simpla homo)

Malgre l'importo ne negebla dil afishi, me mencionos nur un exemplo. Destinata a rekomendar ul alimentala varo, lu reprezentas enkarcerigita yuna sufrajistino, qua hungro-strikas, ma di qua l'okuli avide inklinas su vers la dicita alimento, insidieme ofrita ad el. Tra la fera stangi, la gardisto ridetanta klamas: "El ne povos rezistar to!" On mem tre injenioze uzis la formulo dil sufrajistini: "Votes for women" (voti por la virini) por expresar, per la supreso di un litero, la nomo dil alimento: "Oats for women". Kad to ne esas sugestiva, saporoza, plena de lokala e tempala koloro? Quante plu mem, se on konsideras ke la nutrivo tale ofrata a l'Angla gurmandeso esas ... aveno!

Me devas tamen konfesar ke, mem an la rivi dil Thames, existas nulo vere nova sub la suno. En Oxford, en vetrino dil famoza Bodleiana Biblioteko, expozesas anciena papiro, extraktita de Egipta, sur qua me lektis kun stuporo (me permisas a me tradukar por la lekteri qui obliviis la greka):

"Kara patro, se tu ne quik sendos a me la liro quan me deziras, me ne plus manjos, ne plus drinkos...". Me opinionis til nun ke la hungro-striko esas angla inventuro; yen ol praktikesis ante du mil yari an la rivi dil Nilo. Esas nulo instruktiva quale voyajado!

Pos l'afishi (mem esus yusta dicar: ante) esas nulo plu atencinda en Anglia kam la policani. Me ne volas mencionar nur lia felta kasko, qua donas a li aspekto tote aparta; ma, precipue en London, on rekrutis li inter tante alta-statura individui, ke me ne memoras adparolir una de li, sen esar obligata levar mea kapo ed okuli adsupre.

En Anglia, ube la domi esas pasable basa on povas rangizar la policani inter la maxim alta monumenti.

Li ne esas min atencinda de la morala vidpunto: lia komplezemeso esas proverba.

Me memoras vidir, lor la kronizo di George V, dejoranta policano ofrar plaso sur la gropo di sua kavalo ad ula damzelo, por posibligar ad el plu bone vidar la procesiono! A franca okuli, to semblas kelke ofensanta kontre la militala su-teno; ma quante to esas sugestiva pri lia jeneroza kordio!

Cayare, dum la kaval-kuri en Epsom, ula policano, vidante proxim su yuno aspektanta kom tre naiva, avertis lu sorgar pri la furtisti. La yuno dankis gratitudoze e foriris. Pos kelka momenti, la policano konstateskis ke lua posh-horlojeto, monetuyo e portfolio deprenesis de lu … kompreneble da la yuno kun l'aspekto naiva. Plu granda komplezemeso esas neposibla!

DRYTOWN (DUDOUY)
1913

LETRO A LA SIMPLA HOMO

Kar Amiko,

Quik pos ke me lektabis vua artiklo en l'Anuncilo – e me memoras ke me lektis ol en lito, kushita ocieme ula sundio, e preske falis exter la lito pro la ecesiva ridegi quin vua jokaji provokabis; me ne ruptis mea dorso, ma mea viceno tre pia dicis ke me "broke the sabbath" (ruptis la sabato) – me sendis la jurnalo a S° Reed, mea intima amiko, patro dil artistino dil sufrajistinal afisho aludita en vua artiklo. Me pregis ke ilu sendez a me exemplero dil afisho, e nun me inkluzas ol hike. Vu povas nun voyajar "cirke la chambro" e, per l'afisho, quik transportar vu en la stradi di London sen la risko di maral maladeso.

Vua jokaji esas bone komprenebla; ma la kerno di la jokajo pri aveno esas perdita por l'Angli. Forsan la Franci ridas pri nia "porridge" same kam pri nia "pudding"? Avenajo ne esas Angla disho; kun salo, ne sukro, ol esas vera Skota dieto.

Kun maxim kordiala saluti.

C.W. REEVE
1913

ESPRITOZA FRIPONO

Olim esis rejo qua amis vagar en sua urbo, maskita kom rurano. Sub ica plebeiala kostumo on nultempe suspektis lua identeso. Tamen ula nokto, dum sua promenadi, il trovis su en la manui di rapteri.

Timante trahizo, li minacis lua vivo. Ma la rejo deklaris ke nulo tam kontentigus il plu kam partoprenar en lia aventuri. Lore la rapteri questionis la rejo, qua qualifikin lu posedas.

“Me”, dicis una, “esas tante sentiva ke me povas deskovrar la prezenteso di nevidebla enemiko.”

“Me”, dicis altra, “esas experta pri l’arto di skal-asaltado a la maxim glitiganta muro.”

“Me”, deklaris la triesma, “me povas apertar la maxim solida seruro.”

“E me”, dicis la rejo, “me povas obtenar la liberigo di kondamnito.”

“Tre bona, vu esas la viro quan ni bezonas!” klameskis la rapteri.

E li ireskis vers la domo quan li intencis spoliar.

La viro qua fanfaronis pri sua ajileso klimis rapide la muro qua cirkumis la konstruktajo e helpis l’altri sequar lu. Kande li proximijis la domo, la viro, di qua la sensi ne povis trompar lu, subite avertis li ke li ne esis sola.

Efektive, pos kelka minuti, la vizajo di ula servisto videsis en la luno-lumo, e pose desaparis en la internajo di la domo.

Kande omno esis itere tranquila, la triesma per sua habileso efektigis eniro en la domo, qua esis rapide privacita de sua trezori.

La proxima dio la rapteri kaptesis e duktesis avan la judikisto.

Dum ke on duktis li ad la karcero, una de li dicis:

“Kande ni indulgis vua vivo, ho rejo, ni fanfaronis pri nia talenti. Ica fanfaronajin ni singli demonstris, ma esas ankore ne pruvita ka vu povas obtenar la liberigo di la kondamnito.”

Ica quika espritajo tante plezis a la rejo ke lu revokis la decido di la judikisto e la rapteri departis joyoze.

C.W.T. REEVE
1913

WISBY

Kande vu iros a Wisby, selektez la voyo de Stockholm tra la ravisanta lago Mälaren – la lago di la mil insuli – e tra la kanalo di Södertelje. Vu envolvos vua spirito en kalmiganta reto di tenera pos-dimezala suno, dolca verdajo e ridetanta aquo. Vu oblivios la grandurbala vivo; la existo esos interna juo di la bela krepuskulo dil Nordo. Subite vu videskos la lasta faro, Landsort, e vu esos sur la maro. Sur la Baltiko en sueda somerala nokto!

La hori forflugos. Vu ne povos dormar. La vasta, spegulatra, senlimita aquosurfaco, la silenco, la sonjiganta mi-lumo efikos la maxim profunda repozo. Tante profunda, ke vu vekos en la mezepoko.

Me esis nula rejo Valdemar Atterdag, vendanta por extorsar del urbo kuvedi de oro, ma dum kelka semani me kolektis konsiderinda trezori multe plu valoroza kam ti dil antiqua dana rejo. E me retrovenos plura foyi por proprigar a me omno bona di ta urbo.

Esas admirinda mizuro di ravisanta naturo e vere mezepokala karaktero, qua regnas ibe. La urbo esas konstruktita en du etaji, pro l'abrupta levo di la granda gotlandala silurplatajo, on povas sidar dum hori en l'alteso di la tekto dil olda katedralo, spektante omna la antiqua domi infre e la vasta maro e sonjar pri la tempi, ube la latino esis la reala e sola mondolinguo. On povas promenar alonge la piktinda ringmuro, interne tra idilioza stradeti od extere sur sinuifanta voyeti. On povas vizitar la nombroza templo-ruinuri del 13:a yarcento e sempre deskovrar nova belaji che li o nova detali studienda.

Nultempe on fatigesas vagar sur la stradi, sempre l'atenco atraktesas da ula remarkinda domo od un ek ta bela mikra gardeni, de qui abundas ica urbo, ed ula surprizanta perspektivo o da la voco di la habitanti ipsa.

On ne bezonas savar la sueda por estimar la beleso di lia parolado. La mola, ronda soni e la melodioza tono igas mem la

mestierala konversi di laboristi e navani aparar kom stranja, bonvoloza kanti de fora, pasinta tempi.

Ma, precipue, me memoras la promeneyo alonge la marorivo. Sidar ibe sub la ombroza arbori apud la griza muro ed inspirar la fresha saloza aero esas idealo di reala repozo.

De blua, sennuba cielo la suno embracas la tota mondo, lua radii cintilifas sur la ludanta ondeti, kelka infanti balnas su joyoze en lumo ed aquo, tenera, odoroza vento dispersas omna presanta varmeso ed igas la foliaro lente susurar.

Viri e virini preterpasas; vu vidas omno e nulo; vu facas nulo: vu vivas nur, nekoncie vu absorbas la forci qui portos vu dum yaro venonta.

Altra jorno ventas, ma ne esas la harda enemikala vento, quan vu altraloke renkontras. Esas bona, vigoroza kamarado, qua lasas vu sentar, ke vu rekuperis energio e kurajo. Vu promenas sur la molio e spektas la spumifanta maro, vu ridas quale puero, kande ula granda ondo jetas pluvo de mikra klara guti super vu. Vu flaras la sanigiva odoro dil aquo saloza.

Vu tentesas forsan kantar e – se nulu esas prezenta – vu facos lo, akompananta da la siflanta vento, serioza kanto pri audacoza vikingi o solena himno a l’antiqua nordala naturpovi. Or, turnante, vu vidas l’acensanta urbo, olim konstruktita per admirinda arto da prudenta komercisti e devota religiozi, qui tote ne amis la libera vagabondi di la maro, quale montras lia respektinda muro, e qui bone savis regnar la naturo quale montras lia historio.

Rifreshigita, korpale e spiritale me departis en marveloze bela vespero. Orizita da la kushanta suno, la turmi lente desaparis en la maro. La legendoza insulo esis nur memorinta sonjo, la sinkinta Vineto; en la silencoza nokto me itere lektis la maestrala deskripto da Selma Lagerlöf en “La stranja voyajo di Nils Holgersson”, e nun erste me tote komprenis lua profunda poezio. Me ipsa esis vizitinta Vineta.

G.A. LARSSON
1913

LA INSULO SANTA-PETRUS

Ta insulo en la lago di Biel (Bienne) an la pedo dil Jura-montaro esas la maxim granda e maxim bela insulo en Suiso.

En printempo ol esas idilio, en somero nekomparebla bela parko ed en autuno, en la tempo di la vit-rekolto, vera templo di Bacchus.

Nulube on trovas plu belete piknik-loki kam sub la densa alta kroni dil arbori, nulube on povas plu bone aranjar forestala festi kam ibe, separite de la mondo, cirkumite da tranquila aqui brilanta en admirinda lum-efekti, meze la mujado di belega arbori, inter qui on tra-vidas charmanta peizaji, verda prati e longa viteyi.

En la yaro 1107 la insulo donacesis al abaderio di Cluny da Komto Guillaume III de Burgundio e Macon, ed ibe la komto e lua filio sepultesis en 1121.

En la yaro 1220 ni trovas ibe prevosteyo kun monaki di la kuvento di Cluny, en 1484 la papo Innocentius VIII donacis la prevosteyo a la kuvento Santa-Vincentius en Bern, de ube en la XVI esma yarcento ol divenis proprajo di la borgezala hospitalo di ta urbo, e de ta tempo nomesas "insulo-hospitalo". En la yaro 1765 la insulo esis la pacoza azilo di la granda filozofo J.J. Rousseau, a qua on konstruktis monumento an la rivo. Norde del insulo on deskovris la restaji di granda kolonio di lagala habiteri de la bronzal epoko, ed en sudo de la petral epoko.

Por vizitar l'insulo on vehas per vapornavo direte de Biel o Neuenstadt, od on atingas ol per barko o kanoto de una de la vicena vilaji. La spacoza hotelo ofras agreabla restoro a la stranjero, e komfortoza restado.

Paul SCHNEEBERGER
1913

Plura revui publisis en ta yaro ica texto, ed indikis ke ol "extraktesis de muzikal kayero, qua kontenas Marcho-Kanto, quaze startonta por promenado al Insulo, da Paul Schneeberger". (J. Guignon)

Or en 1972 l'Idisti, qui partoprenis Ido-Vakanca Renkontro en La Chaux de Fonds, vizitis l'insulo Santa-Petrus, kun joyoz amikeso e kun nov esperi. Pro to me judikis oportun insertar anke la texto por homajar ta bela persevero e nevinkebla fido. A.J.

STRANJA KERLI SUR NAVO

L'unesma nokto sur la maro esas pasinta e belega pentekostala mateno jorneskinta, la tota garnizono di la navo levis frue por juar la splendida aspekto di la blua Baltiko.

La viraro qua lojas en la pruo sidas sur la ferdeko e parolas pri la facenda voyaji ed interkonoceskas. La kamaradi di Edmond esas pasable interesanta; mencioninda esas unesme la vaporifisto Paolo Nesavas olima automobil-vendisto ma ne apta por la mestiero, pro la "naskala difekto" nultempe posedar pekunio; ma vica trublesar da pezoza pekuniosumo il esis sempre tormentata da armeego de pulceti, mem plu multe kam la maxim dolca virineto.

Duesme la karbonoshovelisto Karl Schmidt olima urbestrala klerko nun la maxim espritoza e jokema karbonoshovelisto quan la maro ultempe portis, il divenabis maristo por eludar la danjeri qui minacis ilua chera vivo sur la kontinento. La acidentala posiblaji quin il maxime timis esis: falar de tramveturo, esar renversata da fiakrokavalacho, travivar fervoyal katastrofo e la posiblajo ke dum tempesto kamentubo od mem tekto falas sur ilua valoroza kapo; e fakte la shovelado esis plu konvenanta laboro por il kam la dresado di skriboplumi.

Aparte interesanta individuo inter la ferdekoviraro esis la suedo Oluf olima milioniero ganinta sa richaji en l'oroagri di Alasko; ma pro ke ilua spozino tro bone savis spensar la pekunio plu rapide kam Oluf aquirabis ol, il livis el ed divenis itere navigisto.

Frederiko yuna germana navigisto qua uzis sua kapo kom pipokapo (tabakuyo di pipo) nam la tabakuyo dil pipo per qua lu fumis jorne e nokte semblis esar miniatura imituro di ilua kapo. Singulara kerlo esis anke la garsono dil oficisti, suisana yuno, qua havis ye la loko ube altra viri havas labiobarbo, cirke dekduo de hari, o plu bone dicita pili, tam dika kam krayono.

.....Grava memorin vekigis ta pasajo trans la hispana maro che la yuna navigisto Paulo veninta adsur la navo en Sunderland, nam sur ta maro lu travivis sua lasta naufrajo.

Valoras konoceskar kelko pri la pasinto di ta aventuristo. Livinte la skolo il komencis studio por plu tarde divenar paroko. To esis la deziro di lu patro qua esis instruktisto ma ne de il ipsa; lu desertis de la gimnazio e divenis navigisto. Ja de multa yari il voyajadis e krucumis per navo en la mondo; il esis vere extraordinara homo. Letrin il povis skribar quale advokato ed, amoza poeto en un persono, il povis persuadar quale pia kolportisto, mentietar quale sundiala chasero e, quankam il esis nur mikra persono, il povis boxar, quale boxero; il esis alerta e rapida quale vizelo.

Amatinin, kun qui il freque interkorespondis, il havis ne min kam kin en kin diversa landi. Ma la grandnombra kolekturo di amoletri ne esis la sola rezultajo di ilua amemeso, il posedis albumo kontenanta la fotografuri di cirke dudek olima e prezenta amatini ed apud omna fotografuro jacis originala harloklo di ta puerino; blonda, bruna, nigra, reda – omna posibla harkolori esis reprezentata.

Ma Paulo esis anke (quale, il humuroze dicis) sempre persekutata da obstinema frapado dil fato; il naufrajis ja quarfoye; la maxim danjeroza naufraji esis l'unesma e la lasta, ye qua okazioni il nur hazarde eskapis la morto.

L'unesma naufrajo il travivis sur la imperiestrala navo "Gneisenau", qua perisis apud Malaga en Hispanio. Vidinte la neevitebla periso dil navo il precipitis su aden la ondegifanta maro e natis ad la rivo; atinginte ol il vane penadis klimar adsur la klifo, la avida ondegi sempre retrotiris il aden la maro til ke il perfekte fatigesis. Ma la maro esis karitatoza, grandega ondego jetis il adsur saliajo dil klifo ube il jacis esvaninta, til ke il trovesis e portesis aden la hospitalo, ube il devis restar plura semani; nam la maro signizis il; jetita adsur la klifo il falis ye la nazo tale ke la nazosto ruptesis ed il recevis kurva nazo por sempre.

La duesma danjeroza naufrajo, to esis la lasta, il travivis sur seglonavo en la golfo di Biskaya. L'ondegi ruptis la direktilo, la tempesto ruptis la segli e la navo divenis ludilo dil ondegi qui precipitis su trans ol, ruptis e forpulsis omno quo ne esis fixigita.

La viraro klimis adsur la masti, ma mem ibe li ne esis sekura, la tempesto ruptis du masti e jetis oli aden la maro e kun oli 9 brava navigisti. La masto sur qua Paulo e la vice-navestro ligabis su per kordo rezistis a la tempesto e li pendis sur ol en pluvego e tempesto dum kinadek e sis hori. Mimortinta la du salvesis e portesis ad Anglio.

Paulo jacis en la hospitalo dum preske 3 monati. E mem la dizastro ne povis efektigar ke il cesas esar navigisto, il riiris adsur la maro.

Ilua flegistino esis ilua maxim nova amatino. Nula dizastro povis nuligar ilua humoro; humuroze il nomis omna evento "frapo dil fato" exemple se la koquisto facis la porcioni de karno tro mikra, od kande il ebriesis pro drinkir tro multa biro od vino; e mem la fakto ke il sempre indijis pekunio e tabako, quankam il prizis fumar dum dio e nokto. Ica esis ilua unesma navigo pos la lasta naufrajo, ma joyoze il klamas: la maro esas mea kara hemo.

(Ek la diolibro di navala vaporifisto)

Ewald ROEHNISCH
1913

LIBERALE, NE PEDANTE

Se existas plura korekta expresuri, on povas adoptar una kom maxim bona, e propagenda en la vorto-libri. Ma on ne devas exkluzar l'altri: altre, on falus en la desfacileso dil vivanta lingui, en qui on ofte dicas a la lernanti: ca expresuro esis korekta, ma ol ne uzadesas.

A. DUDOUY
1914

Ni devas ne esar tante skrupuloza ed angoroza en la praktiko di nia linguo, nek ligar ni per tro strikta reguli.

Quale S° Dudouy dicis tre juste, on ne questionez sempre: "Quale on *devas* dicar to?" ma prefere: "Quale on *darfas* dicar?".

Semblas ad uli, ke on devas establisar reguli tante streta e preciza, ke existez nur *un* korekta formo; semblas a li, ke l'existo di *plura* formi egale legitima esas quaza skandalo, e ke on devas necese adoptar nur *una* e kondmanar ed interdiktar severe la ceteri.

(Co similesas la mentostando di – mala – skolestri od examenisti, qui deziras nur notar maxim multa "kulpi" posible.)

Ico nule es la "spirito" di nia linguo, qua devas ofrar "la maxim granda facileso", e konseque la maxim granda libereso … konciliebla kun la justa expreso di la penso.

Se la sama penso povas expresesar per diversa manieri, ico nule esas defekto di nia linguo, ma vera richeso e komodeso.

Pro quo on supresus ol per reguli neutila, jenanta ed arbitriala?

Konkluzo: ni sempre esez liberala, ni ne divenez pedanta.

L. COUTURAT
1914

LO DEALA

Nobla esez homo,
helpema e bona!
Nam to sole
distingas lu
de omna enti
konocata.

Respekto, saluto
a ta nekonocata sublimi
nur divinata!
Homo egalesez li;
per lua exemplo
ni fideskez a ti.

Nam ne-sentiva
esas naturo;
la suno ya lumas
sur mali e boni;
a kriminozi
ed a maxim boni
brilas luno e steli.

Venti, torenti,
tondro e grelo
preter-hastanta
bruisas e sizas
tre rapide
unu pos altru.

Tale fortuno
hazarde kaptadas,
prenas lore infanto
lokloza, senkulpa,
lore la kalva
kulpoza oldo.

Segun eterna
fera legi
mustas ni omni
parkurar la cirklo
di nia vivo.

Sole la homo
atingas neposiblo;
lu distingas,
selektas, judikas;
lu sole durigas
la kurta momento.

Lu sole darfas
premiizar la boni,
punisar la mali,
kuracar, salvar,
kombinar utile
omno vaganta.

E ni adoras
la ne-mortivi,
quale se li esus homi
e facus grande to
quon la maxim bono
facas e volas mikre.

La nobla homo
esez helpema e bona!
senfatige kreez
utila, yusta kozi,
lu esez modelo
di ta divinati.

Das Göttliche, da Goethe

tradukita da O. JESPERSEN
Februaro 1914

LINGUALA JOKO

La artificala lingui ... povas dividesar en du klasi: lingui a priori ed a posteriori.

Le unesma, la lingui filozofiala od a priori, esas bazizita sur ta mezepokala ideo, ke on povas fixigar a singla koncepto (nociono) ula vortala etiketo o formulo, qua povus indikar olua loko en la kosmo, quale la referala numero di la libro en bibliotekala katalogo indikas olua plaso en ula chambro, sur ca o ta tabulo di specala armoro.

Descartes (Cartesius) skisis erste (en letro datizita 1629) la konturo di logikala linguo servonta kom klefo o tabelo pri la tota homala idearo.

Leibnitz anke revis pri logikala traduko dil penso aden sono, segun la principo, ke omna kompozita idei esas kolekturi di simpla idei, quale omna neprimara nombri esas multiplikuri di primara nombri.

Solresol, linguo fondita sur la sep noti dil muzikala skalo, ed inventita da Sudre ante cirkum cent yari, esis interoza probo solvar ta nesolvebla problemo.

...Ma ek omna deskripti di filozofiala lingui, ta qua maxim abundante ed atraktive demonstras lia tendenci, esas la

LOGOPANDEKTEISON (1653) da Sir Thomas Urquhart of Cromartie, angla tradukero di Rabelais (famoza franca autoro 1483-1553, qua per espritoza, mordanta satiro flogis la malaji di lua tempo. La legendala giganta rejo Pantagruel esas la chefa persono di lua verki). Ol esas tam fantazioza kam irga del grandega imaginaji dal kreinto di Pantagruel.

La titulpagino ipsa di lua libro esas vera festino di grasaji por la erudita etimologo:

> LOGOPANDEKTEISON, od introdukto al linguo internaciona, aranjita en ica sis diversa libri:

> Neaudethaumata, Cleronomaporta, Nelodicastes, Chrestasebeia, Chryseomystes, Philoponauxesis da Sir Thomas Urquhart, of Cromartie, Kavaliero. Nun recente inventita e publikigita, vel por ilua propra servo, vel por utilesar ad omna importanta ed injenioza spiriti.

En noto l'autoro demandas pardono pri hastal erori, dicante ke la manuskripto "livresas a du diversa imprimisti, pro ke un sola ne esis kapabla mantenar lua plumo en movado".

La libro komencas per: "Letro dedikata a Nulu", tre Rabelaisatra:

> "Maxime honorizita, ne-supozanta sinioro ed eminenta maestro pri kontredico en adjuntita termini, ke ad vu me audacas ofrar la dediko di ica introdukto, ne devas semblar stranja a ti, qui savas, quale vua kunlaboro grantis a me la parfaco di ta nova Linguo, aden l'unesma pagino di qua ol esas permisata."

Sir Thomas pose komencas enumerar sisadek e sis "qualesi ed avantaji" qui igas lua inventuro senlimite superiora ad omna altra lingui vivanta e mortinta.

Ilua substantivo havas dek kazi ultre la nominativo; omna vorto, qua povas havar numero, esas singularo, dualo, pluralo o ridualo. Existas dekeun genri; lua verbi havas dek tempi, sep modi e "quar voci (aktivo ed c.) quankam on nultempe audis, ke irg altra linguo havis plue kam tri".

Il ofras specala facilaji al poeto:

> "Sis e duadekople, kande ta linguo marchetas lejere per metrikala pedi, ye la fino dil kuro di omna lineo ol povas habile, segun la kustumo di nia Angla ed altra matrala lingui, haltar klozante per rimo; en ica kadrizo ta, qua bone savas la

> linguo, havos tante poka laboro, ke po omna vorto en ol lu esos kapabla furnisar adminime kin cent diversa unsilaba vorti kun la sama finalo."

Pluse, la vorti di ta marveloza linguo esas preske tam reala kam la kozi, quin li deskriptas e definas: "Quar e triadekople, en ica linguo, la vorti expresanta herbi reprezentas a ni, per qua grado di koldeso, humideso, varmeso o sikeso li qualifikesas, juntite kun ul altra qualeso distinganta li de altra herbi."

Tra ica frazo iras la fantomo di ideo, qua obsedis la spiriti di omna kompozanti di lingui internaciona a priori: ke la parolado povez esar plu plene charjata per pensado kam esas la kazo pri irgaltra linguo existanta, ke ula vorto, irgamaniere, povez facesar a kompleta e vivoza simbolo di omna atributi dil kozo koncernanta; ke la varianta richeso dil vorti devas esar adminime identa al varianta richeso dil kozi.

La linguo da Sir Thomas Urquhart esas la maxim ekonomioza ultempe existanta: "Ok e triadekople texata, en la juntado di substantivi, pronomi e propozala vorteti, ol permisas multa marveloza variadi di lakonika expresuri, quale on savigos da vu plu larje en lua gramatiko". La interjecioni esos:

> "plu emfazoza en lia rispektiva expreso di sentimenti (pasioni)" kam ti di irgaltra linguo; ol esos "inter omna lingui la maxim kompendioza pri komplimentado, e konseque apta por kortani e siniorini"; fine, ol esos plus facile lernebla kam irgaltra, nam "puero evanta dek yari povos parstudiar ol en tri monati, pro ke esas en ol multa facilaji por la memoro, quin nul altra havas".

Multa serioza kritikeri di ica grandioza sistemo esas regretinta, ke la promisita gramatiko e lexiko nultempe aparis.

Shaminde li faliis komprenar, ke la trakturo dil kavaliero esas efikive maestrala verko di Rabelaisala humoro (la grimasado dil megalomaniiko transformata a vorti) extensita til la logikala

extremeso e, per to, li perdis la finala e maxim subtila traito dil tota joko – la absoluta neexisto di linguo universala, tante ostenante promisita.

Sir Thomas ne demonstris lua gramatiko e lexiko: nultempe il havis la minima intenco divulgar sola vorto pri ol. Lua donaco a S° Nulu esis – Nulo!

Ne existas ul altro proxime tam charmiva kam la gigantala joko di Sir Thomas Urquhart en la vasta e konfuza literaturo dil esforci konstruktar artificala linguo, qua devas esar vel kurta voyo al filozofio vel universala interkomunikilo.

Segun E.B. OSBORN

G.A. LARSSON
1914

HUNDALA INTELIGENTESO

Qua ne emocis lektante la rakonto pri chashundo "Krambambuli" la viktimo di lua fideleso? E qua ne admitis la hundala anmo di mea "Buli" quan me deskriptis en "Idealisto" (III-a yaro N° I)?

Nun me itere posedas hundo Buli. Lu esas filio de pur-sanga matro de la speco, dogo. Ma ta matro semblas adulterir; nam la filio posedas ya omna altra korpala qualesi di la dogi, ecepte la karakteriziva kapo e precipue muzelo di ta speco. Mentale (se esas permisata parolar pri mento di hundi, e me asertas, ke to esas permisata) lu similesas tote mea mortinta Buli, di qua la anmo esas konocata da la lekteri di Idealisto. Me do ne volas tedar la lekteri rekapitulante ta mentala qualesi; me volas naracar nur un fakto, qua montros la alta grado di la inteligenteso di mea nuna Buli, e qua generale pruvos, ke anke animali precipue hundi, pensas, inferas e konkluzas.

Mea Buli facas ofte, (kun mea permiso) sole spontana exkursi en la urbo e lua cirkumajo, ma lu retrovenas sempre (e maxim ofte justatempe) ad hemo.

Lu trovas ordinare klozita la pordo, qua separas la eskalero de la koridoro di mea lojeyo, ed pro to lu anuncas sua retroveno per skrapar la pordo (aboyar en la domo esas interdiktata, e lu, kom bone edukita hundo, obedias); ma la skrapado ofte ne audesas quik, e Buli devas ofte longe vartar, til ke la pordo apertesas.

Uldie retroveninte pos tala exkurso, lu trovis avan la pordo dil koridoro, sofao, qua pozesis ibe okazione di netigo di la lojeyo.

Quon facis Buli? Lu saltis ad sur la sofao, erektis su sur la dopapedi por atingar la mancho di la klosho, tushis per la avana pedo la mancho e sonigis la klosho.

Me ipsa esis hazarde en la koridoro e konjektante irga vizitero, me apertis la pordo. E quante me astonesis, la vizitero esis mea Buli, qua gaye movante sua (regretinde kurtigita) kaudo,

questionis fiere per sua inteligenta okuli: "Quon tu dicas, mastro? Ka me ne esas inteligenta hundo?"

Dr HERMANN
1914

SUEDIA

Suedia, tu hemo en nordo,
lando kun monti nivoza,
ube pasturas la hordo
di la rentiri kornoza!

Vel en la jorni vintrala
kun lia sporti tentiva,
vel en la hori stelala,
quante tu esas charmiva!

Lando kun nokti lumanta
dum ravisanta somero
kun memoraji brilanta,
tu esas nia espero!

Quon ni pri ta lando lektis,
to ne plus l'anmo ekiras,
e qua unfoye ol spektis
lu nur adibe sospiras.

Se l'enemiko videsas,
quik ni defensez la rivo
di nia lando, qua esas
multe plu kara kam vivo!

Olim ni esis libera
e lon ni volas ankore,
pro to la sento fiera
restez eterne memore!

Granda foresti pacala
kantez pri nia historio!
Mikra populo rejala
gardez ya nun tua glorio!

S. LILJEDAHL
1914

DRAMATO FUNDE DI LA MARO

L'imaginemeso di ula autori, exemple Jules Verne e kapitano Danrit, prizentis ofte rakonti mi-legendala, mi-ciencala; mem uli divenis posiblaji quale exemple la submara navi e la direktebla aernavi.

Jus eventis en Cherbourg ulo quo similesas ula dramati fingita da la superaludita autori. La tota jurnalaro di la regiono raportis pri ta evento. (Ula jurnali naracis per exajerita modo ica submara dramato. Dezirante prizentar a mea samideani de diversa landi raporto absolute vera en omna punti me inquestis che la chefaro ipsa di la plunjusto Dorange en la milital arsenalo di Cherbourg.)

Ye jovdio 18-a di junio, shalupo di l'arsenalo iris ad-sur la rado por ke la navanaro di ta shalupo laborez ad forlevar torpedo qua dronesis dum experimenti.

La kaporalo-plunjisto Dorange komisesis por serchar la milital mashino en la profundaji di la rado. Il sucesis trovar olu e konstatis, ke olu haltigesis pro partale sinkir en la sablo.

Il komencis agar lo necesa por dessinkar olu de la sablo, ma olu dronesabis ante ke lua moviva mashinajo exhaustabis sua rotaco-povo, nam subite la helico rotaceskis. La plunjisto, surprizita, ne havis la tempo pozar su exter olua tusho, e la ali tranchis la tubo qua konduktis l'aero ad ilu, ed anke ilua signalkordo, ma ne altra kordo quan il havis por ligar la torpedo e hisigar olu da ilua kamaradi. La kordo e la tubo tranchita intrikesis en la helico, qua pro ca intriko rihaltis.

La kaporalo-plunjisto Dorange sentis l'aquo qua penetras en sua kasko e pensis pri la terorigiva asfixio qua esas nun komenconta. Lore, kun remarkinda mento-pronteso e sangokalmeso, il klemis forte per un manuo l'extremajo di la kaskal tubo tranchita, impedante tale l'aquo enirar, e dum ke l'aero kontenata en ilua plunjo-vestaro permisas, ke ilu ankore kelke vivez, per l'altra manuo il duris ligar rapide an la torpedo la nura kordo ne-tranchita, e quik pose tiris ica kordo segun

signo-stroki quale kustume plunjisto tiras signal-kordo. Samtempe il sizis la torpedo per sua gambi.

La navani di la shalupo ya dicernabis, ke ulo ne kustumala eventas. Anxioze li atence regardis la maro e duris manovrar l'aerpumpilo. Kande li recevis la signalo-stroki, quik li manovris la kordo, e pos kurta tempo li havis avan li l'astoneganta vidajo, quan prizentas torpedo sur qua plunjisto en ilua atencinda vestaro kavalkas kom stranja kavalkero.

La tempo urjis. On sucesis deprenar la kaporalo Dorange de ilua ne-ordinara kavalkajo, on embarkis ilu en la shalupo ube il esvanis, e hastoze on flegis ilu.

Kande ilua esvano cesis, on duris la laboro facenda. Kun forta emoco on konstatis, ke ye ula loko di la kordo per qua la homo e la torpedo jus forlevesis de la fundo di la maro, nur un torono ek tri esas sendomaja, la du altri esis anke tranchita.

H. DEVANNES
2 Julio 1914

HELEN KELLER

Surda-muta-blinda

(Naskinta ye 27 Junio 1880 en Alabama, Helen Keller perdis la vidado e l'audado, pro maladeso, en februaro 1882)

...Pro lua desfortuno, el expresis sua deziri per naturala signi, quin lua familio facile komprenis; e lua gepatri anke komprenigis da el multa kozi per manuala signo: exemple: "el savis to quon lua matro deziris, e kuris a la loko konvenanta por querar lo"....

Pozante sua manui sur la boko dil asistanti, el komprenis, ke li "parolis" t.e. komunikis per moyeno nokonocata da el; el probis imitar li, movis la labii e gestadis sen suceso, quo ecitis lua iraco til la "frenezio."

Tala krizi di desespero divenis sempre plu ofta, ed el divenis maligna infanto ... L'impreso di soleso, di kaptiteso en obskura karcero, igis el sempre plu furioza e sovaja. La nepovo komprenigar su genitis sempre plu multa acesi di iraco e di desespero.

(Lua genitori audinta pri la kazo di Laura Bridgman, anke surd e blinda, konsultas la Perkins Institution de Boston, ed obtenas de ol la nomo di Miss Sullivan, qua konsentas probar edukar Helen.)

Quale on vidas, Helen Keller profitis e quaze heredis la experienco aquirita per la kazo di Laura Bridgman. Mikra detalo simbolizas ica relato: miss Sullivan adportis ad el pupeo, quan Laura Bridgman ipsa vestizabis, e quan la yuna blindi di Perkins Institution donacis a lia desfelica kamaradino. Pri ca objekto, e pri la cetera objekti, quin el palpis, miss Sullivan aplikis ica metodo:

el skribis la nomo dil objekto per la fingro (literope) sur la palmo di manuo di Helen, ed igis el riskribar ol ipse pose.

Tale Helen lernis la unesma “vorti”, nomi di la familiara objekti qui cirkumis el. Ma el ne ja savis, quo esas “vorto”; co esis por el nur ludo. On kustumigis el aplikar la sama vorto, *pupeo*, a la diversa pupei, quin el havis e tushis; tale el komencis komprenar, ke la vorto havas signifiko *generala.*

Ma la granda progreso eventis erste pos kelka semani. Miss Sullivan vane esforcis docar ad el dicernar *gobleto* e *aquo* – kompreneble, la du nocioni esis neseparebla en lua mento. Fine el duktis l’infanto a puteo, ek qua on cherpis aquo, pozis lua manuo sub fluo di aquo varsata ek sitelo e quik pose skribis en l’altra manuo la vorto *water* (aquo). Lore, sentante ta kolda fluido qua karezis lua manuo, Helen komprenis subite la generala relato dil vorti a la kozi, ed “en un foyo la misterio di la linguo revelesis ad elu”.

De lore el facis rapida, astonanta progresi. El savis, ke “omna kozo havas nomo”, e ke omna nomo korespondas a nociono. El lernis rapide omna nomi dil kozi videbla, o plu juste, palpebla. Samtempe lua intruktistino iniciis el a la belaji di la naturo, sempre “parolante” ad el (per la manuala skribado); el deskriptis la cirkumanta kozi, la peizaji e docis la diversa propraji di la planti, arbori, flori, frukti, quin Helen lernis rikonocar per la palpado e flarado. El sentis tre bone la diverseso di la vetero, e recevis teroriganta experienco de ula sturmo, qua surprizis el en ruro solitara.

…Ni ne sequos Helen Keller en la detalo di lua studii: lo maxim interesanta esas evidente la komenco t.e. lua inicio a la spiritala vivo.

Lua unesma edukado esis proxime ta di l’infanto-gardeni (Kinder-garten), favorata da la bela e richa naturo di Tuscombia. Ma balde, kun l’extraordinara volado qua karakterizas elu, Helen volis lernar omno quon la ceteri lernas e divenar persono quale irg altra. Ne nur el promenas sola tra la boski, sen timar la shoki dal arbori o la skracho da la dorni, ma el lernis natar, e tale konoceskis la maro kun omna lua diversa ed impresanta fenomeni.

Quale omna novica nateri, el facis plunji nevolita e faliis dronar; el tale mustis gustar la "bitra ondi", e questionis: "Qua salizis la maro?" …

Quale el lernis lektar e skribar? El lernis lektar la alfabeto Braille, en qua singla litero esas kompozita ek kelka punti o plu juste pikuri dil papero (admaxime 6, dispozita en mikra rektangulo); ed el lernis anke skribar en la sama sistemo, quale omna blindi.

…Nun quale el lernis audar e parolar?

La skribado en la manuo irge quante rapida ol divenas per kustumo, esas tro lenta. On konocas ya la manuala signi, per qui la surdamuti konversas preske tam rapide kam la parolanti. Helen Keller ne povis vidar li; ma el lernis komprenar li palpante tre lejere la manuo di la "parolanto", tale ke el ne jenis lua gestado. Tale omnu qua savas la "manuala literi" povis konversar kun el. Ma co ne suficis. El lernis lektar la parolo sur la labii, ne per la vidado, ma per la palpaldo.

…Fine, per la sama metodo, el lernis "parolar per la boko" same kam la simpla surdamuti, nur vicigante la vidado per la palpado. El devis studiar per la palpado omna dispozesi di la vocal organi e lia vibrado, por imitar li. Kompreneble, ica exercado esis extreme longa e penoza, e komence furnisis nur tre povra rezultajo; nam, quale omna surdamuti, el indijis la kontrolo dil orelo por emendar sua pronuncado: nur la senfina pacienteso di la lernanto e di la docanto sucesis venkar ta desfacileso per konstanta exercado. En la komenco, el povis komprenigar su nur da kelka "iniciiti", qui pro kustumo divinis lua rudimentala artikulado.

Ma nun el igas su komprenesar da omni, quankam lua diciono ne povas esar tre agreabla e harmonioza.

Fakto remarkinda, kande el parolas kun su el uzas la manual alfabeto: on vidas ofte lua manui flugetar tre vivace en l'aero; co esas la formo di lua "interna parolo", di lua monologo. Lua memorado anke esas manuala; el havas la frazi "en la fingri", quale muzikisto. Do lua linguo "naturala" esas la manuala; la

linguo vocala (naturala por ni) esas por el artificala e quaze stranjera.

Tamen el multe joyis, ke el povis vere parolar a sua gepatri, a sua fratino, a sua amiki; e nur la deziro tale komunikar direte kun li povis sustenar lua kurajo en tante desfacila studiado, qua igis el ofte desesperar. On divinas quante el esis felica dicar: "Me ne plus esas muta!"

L. COUTURAT
1914

L'ESENCO DI LA LINGUO

Pri la kazo di Helen Keller

Nun, quon ni povas konkluzar ek ta marvelotra "kazo", precipue ni mondolinguisti?

Ni devas esar tre prudenta, tante plu ke uli pretendis solvar per ica unika kazo omnaspeca problemi etikala, sociala, e mem metafizikala. Unesme, on devas admisar, ke Helen Keller esas persono extreme inteligenta per naturo e heredo; ed anke, ke el esis extreme favorata da la cirkumstanci e da sua medio.

Ma omna ta koncesi ne impedas, o plu juste konfirmas ica konkluzo: la homo, on dicis esas intelekto servata da organi. Nu, ta intelekto esas kapabla developar su malgre omna extera obstakli, mem kande ol esas privacita de plura "organi", se nur ol povas uzar ula organi por komunikar kun la mondo e la cetera spiriti.

Nia sensi esas nur extera komunikili, qui povas parte mankar, e qui povas suplear l'uni l'altri. L'intelekto ne dependas de li, se nur ol disponas irga komunikilo: e lu povas konceptar e "konstruktar" la mondo per la donaji di *un* senso, tam bone e komplete kam mento qua juas omna sensi. Nultempo animalo, qua posedas omna homala sensi, mem plu subtila, e forsan mem altra sensi, povas atingar la intelektala nivelo di homo privacita de plura sensi.

Certe on ne povas komparar Helen Keller, cirkumata da bonega doceri, profitanta la literatural e ciencal verki akumulita dum yarcenti, ad infanto sovaja e solitara, qua devas edukar ed instruktar su ipsa.

El debas multe a la cetera homi, ed a ta admirinda komunikilo, qua esas la *linguo*; e lua exemplo igas ni plu bone komprenar e prizar olua importo. Ma ol revelas e konfirmas anke, qua esas l'esenco di la lingo: ol esas sistemo de signi *artificala* ed arbitriala, tale ke, kande ula speco de signi mankas, on povas

sempre vicigar ol per altra serio de signi, diversaspeca ma korespondanta. Por ke irga signo-sistemo divenez *linguo*, oportas ke ol esez *komprenata*. Or nulu povas donar de extere ta kompreno: la spirito inkluzita en su devas *kmoprenar per su*, t.e. konstruktar spontane la nocioni korespondanta a la signi.

Nur kande ta nocioni aparas, la signaro divenas linguo*. Or ica fakultato konstruktar nocioni (okazione di irga signi e percepti) esas propre l'*intelekto*. L'intelekto esas do la vera fundamento e fonto di la linguo. L'animali komprenas ya multa signi, ed agas konforme li: ma li ne formacas nocioni, e pro to li ne havas propra *linguo*.

On remarkis en la biografio di Helen Keller la instanto en qua el subite transiris de la uzo automatala di kelka signi (vorti) a la koncepto di la linguo, kom universal expresilo di la penso. Or se irga speco de signi povas expresar e transmisar la penso, se (quale ja docis la linguisti) la selekto e la senco di ta signi dependas nur de arbitriala konvenciono, unvorte, se omna linguo esas *artificala* kreuro di l'intelekto, l'adopto di linguo *artificala* kom vehilo internaciona di la pensi esas posibla e mem racionala. Nam la linguo ne esas "ento vivanta" e misterioza, ma simpla instrumento di la spirito, fabrikita da lu per e segun lua bezoni. Yen, inter mult altra lecioni, la leciono quan ni povas recevar de Helen Keller, marveloza pruvo di la povo dil intelekto e di la volado.

(*Ico esas verajo preske trivialo por la linguisti; singla infanto mustas rikrear por su e per su la linguo, quan lu semblas recevar pasive de sua gepatri; e co esas l'esencala expliko di la necesa e sencesa "evoluciono" di la lingui, t.e. di lia altero en la *semblanta* transmiso de un generaciono ad altra. Linguo ne esas ento vivanta kontinue; ol rinaskas reale en singlu de ni, ol esas nia personala verko.)

L. COUTURAT
1914

OKTOBRALA SKISO

La fino di la jornedo proximeskas. Ankore jornas, ma la klareso esas min granda, la lumo omna-instante chanjas. Nur la somiti di l'olda ulmi en la valo recevas la radii de la Suno, qua gradope sinkas ye la horizonto.

L'una pos l'altra, formacante richa trupo, la bela Normanda laktifantini, la blanka e bruna bovini mamgrava, direktante dextre e sinistre per quieta movo lia grosa okuli, lente decensas tra l'agri di la monteto, e venas en la prataro por drinkar en la rivereto qua trairas olu susurante.

Li venas an la rivereto qua meze di la valo formacas lageto, e ye ta drinkoloko, tranquile, li kelke eniras l'aquo qua reflektas lia korpi inter la delikata vesper-redaji.

Ek hego, kun subita krio, babilema merlo ekiras la ramaro, e lu anke venas an la bordo di la drinkeyo en qua lu sinkas sua flava beko, min pavorante pro la vicineso di sua kundrinkanti kam lu pavorus pro homala vicineso.

Autuno esas veninta. Ye ta instanto di la yaro, la rurala dekoruro aspektas plu richa e plu majestoza. Autuno esas veninta, e lu pozis sur la Naturo la sennombra nuanci de la oraji e de la redaji, de la klarflava til la rufa, de la rozea e la cinabra til la opake bruna.

Autuno esas veninta, e ta jornofino emocigas l'anmo per lua dolceso e per lua grandiozeso. Nun esas la Horo kande la chanjo di la lumo rapide su prezentas en magiala feajo. La cielo omnube verdeskas, e se lua suprajo esas ankore kelke blua, lua infrajo flaveskas. En longa strati, la nubi videsas, uli rozkuprea, altri lilacea od obskurviolea.

Pokope la Sunradii ne plus lumizas mem la somiti di la maxim alt arbori; nur la cielo en lua infrajo esas incendiizata da la lasta fairi vesperala. Balde la nokto extensos sua mantelo sur la montetal agri, sur l'aquizata prataro, omnube sur la valo, omnube sur la ruro.

Lore, en la kalmeso di l'aero, de fore audesas klokal sono, di la Angelus, qua venas memorigar da l'anmo emocigata la sublim Artisto di la Naturo.

H. DEVANNES
1914

BRUISETI

Tra l’aero tote kalma
Dum vetero kelka varma,
Bruiseti su audigas
En la ruro ed gardeni.
Oli venas del foliari,
O de la herbaro densa,
Oli esas la susuro
Dil Naturo somerala,
Dum instanti di silenco,
Kande nura li audesas
Sen ke li mem trublas ica.

Inter oli on distingas
La zumado di l’abeli,
Qui ad la koroli fresha
Flugas por prenar rapide
Suko funde lokizita.

Bruiseto esas anke
Ul gorgei tante febla
Ke li semblas murmureto
En ramari ube jacas
La shirmata mikra nesti.

Altra audajeti venas
del vibradi metalatra
Di la grilii en l’herbaro
E del plaudo ne haltanta
Di vicina rivereto,
Qua pasante, kuras, trotas
Inter stoni en la prato.

E pos ita jorno bela,
Kande la silenco regnos,
En la nokto nur on audos
Ica fluo trotetanta.

Henry DEVANNES
1914

DANJEROZA AVENTURO EN ALBERGO DI LA PUSTA

En la lasta kayero dil Weltsprache – germana jurnalo por internaciona linguo – Dr. Hermann deskriptis la charmi e ravisi di la vasta stepi hungariana nomizita "Pusta", e finas la deskripto per yena alineo: "E la voyajero en la Pusta, exaltita dal auroro, sufrinta la torideso di la misterioza nokto, serchas repozo en la simpla albergo di la Pusta".

Me volas en la sequanto rakontar aventuro quan tala voyajero subisis en albergo di la Pusta, e quan il ipsa rakontis a me.

Ta voyajero esis famoza botanikisto, qua intencis examenar e studiar la plantaro di la Pusta. Equipita per omna helpili por kolektar e konservar la planti, il portis en sua posho anke revolvero charjita, pro ke il esis avertita, ke en ta regiono trovesas kelkafoye anke raptisti.

Il venis en sua migrado ulvespere a solitara albergo di la distrikto Alföld. Fatigita e hungranta il demandis manjaji e drinkaji, quin la hosto adportis.

Saturita il pregis, ke la hosto duktez il a dormochambro. Ma tala chambro ne existis en la simpla albergo, e pro to la hosto duktis la gasto sur simpla skalo en la spaco sub la tekto, ube feno konservesis.

Ibe la gasto sen desmetir la vesti kushis su sur la feno e kovris su per kaval-kovrilo. La repozeyo ne esis tre komfortala, ma se on esas fatigita, on povas dormar omnaloke.

Ma la dormo balde interruptesis per lauta parolado di homi en la infra chambro. On audis multa ruda voci di hungariana pasturisti qui tre vivoze parolis inter su e kun la hosto. Ne komprenante la linguo hungariana, la gasto ne povis saveskar, pri quo la viri diskutis.

Ma segun kelka singla vorti il suspekteskis, ke la viri parolis pri lu ipsa. Pos kelka minuti la viri cesis parolar laute, ma duris milaute sua interparolado. La gasto esforcis audar, quo eventis.

Quante il emoceskis, audante, ke ulu acensis la skalo. Preske nevole il tiris la revolvero ek la posho e tenis ol en la manuo sub la kovrilo. La pavoro augmentis, kande il regardis en la miobskureso la kapo di homo, qua tenis granda kultelo en la dextra manuo.

"Esas evidenta", il pensis, "ke ta homo volas asasinar me por raptar mea pekunio". La kordio di la gasto forte pulsadis, kande il pensis pri la situeso. Il ja aprochis la fingro a la langeto di la revolvero por pafar kontre la raptisto. Ma ica ne proximigis la kultelo al semblanta dormanto, ma levis la brakio ad supre, ube sur ligna stango pendis kelka peci de fumizita karno.

Quante la gasto sentis su liberigita de angoro, vidante, ke lua hosto tranchis la kordo, qua tenis la pendita karno.

Il dankis Deo, ke il ne pafabis la senkulpa hosto, nam se il facabus lo, l'amiki di la hosto certe mortigabus il.

La hosto decensis kun la karno, e balde la gasto audis, ke la viri manjis e drinkis sen agar irgo danjeroza. Longe il neplus povis dormar, erste cirkum la matino il dormeskis e vekis erste, kande la suno eniris lua repozeyo tra la fenduri di la tekto…

Dum la dejuneto il konfesis a la hosto, quante proxime il ja esis dum la nokto por mortepafar lu.

Ma quante il astonesis, kande la hosto respondis per altra konfeso. Ica rakontis a sua gasto, ke la viri fakte volis mortigar lu e raptar lua pekunio, e ke il sucesis impedar lo, per ke il promisis regalar la raptisti per bona peco de karno e kelka boteli de bona vino.

Tre emocigita la gasto prenis la manuo di la hosto, e presante e sukusante ol, il deklaris ad il sua maxim granda gratitudemeso.

Il volis anke rekompensar la hosto per granda donaco, quan la hosto preske kun indigno refuzis. Lore la gasto ofris a lu sua revolvero kom memorigilo, dicante ke il ne plus bezonas tala armo en lando, ube la fideleso dil hosto esas la maxim granda protektilo.

La hosto aceptis lo joyoze, e li adiis kom amiki.

L. von PFAUNDLER
1915

LA NIGRA MILITO

Dum ica tempo doloroza e funesta ni recevis multa komunikaji imprimita ed skribita de multa mondolinguani en multa landi. Remplase respondizar omna komunikaji, ni hike enuncos kelka reflekti.

Ni expozos nulo pri la temperamentoz adversi *mondolinguana*, qui komunikis a ni sua personala opinioni pri nia existado ed agado e deziris a ni komoda voyajo aden regioni kun klimato plu varma. Ni pardonos li, nam ni volas kredar, ke li persequas idei, pri la santeso di qui li esas konvinkita.

Ni nek anke volas blamar ica mondolinguani en la nacioni militanta, qui uzas sua respektiva lingui artificala e *sua* organi mondolinguala por justifikar la milital agado di sua respektiva nacioni e por pruvar, ke la yusteso integre ed exkluzive esas sur "nia" latero.

Ma kande li partoprenas la "nigra milito" interlansante fetida inko-bombi de invektivi ed akuzi e veraji pruvenda, pruntita ek la richa provizuri di la nacionalista jurnali, e samtempe kun granda gesti afektacas ardoroz amo a la tota homaro e lamentas pri lo mala di nia pekoza mondo, lore ni sentas ni obligata dicar a li, ke li ne nur nocas sua mondolinguala afero e kompromisas omna mondolinguani inkluzite su ipsa, ma ke li anke facas flagranta hipokritaji repugnanta quale lepro. Agro seminizita per drako-denti ed arozita per krokodil-lakrimi esas mala plantacerio di paco-palmieri.

Tamen existas un ecepto: *nia* samideani.

Ni joyas povante konstatar lo. Fiera sudominaco e sublima espero pri nova morgo-jorno karakterizas omna enunco di la heroo mutilita en la trancheo, di la trauranta parento, di la sufranta familiano. Ta simpatio ed antipatio, quan nur la kadavro indijas, ne perturbas che nia samideani la equilibro di sentimenti, qua esas necesa por justa konkluzi e por kunlaborado por la progreso e por la kulturo.

Se ulu questionus ni pri l'adreso dil exilita koncio homarala, ni sen hezito respondus: la I d i s t a r o.

P. AHLBERG
1915

SUPER LA LUKTI

Por multi de ni, per IDO, stranjeri en omna parti de Europa divenis amiki, e ne poki de li esas Germana od Austriana. Direta komunikado inter ica landi e Britania nun ne esas posibla, ma Ido furnisas facila komprenilo, qua vinkas ica desfacilaji. Korespondado tra neutra landi esas ankore posibla, e multa de nia amiki en Dania, Suedia, Holando, Suisia ed altraloke sempre agis kom mediacanti inter amiki militanta un kontre l'altru.

Nuntempe poka personi judikus individui kom blaminda pro la kulpi e neperfektaji di lia rispektiva guvernerii; ma nula idisto, qua posedas la konoco dil homal karaktero exterlandala, posibligita nur per tante flexebla e neutra moyeno kam l'internaciona linguo, aceptus la stupida doktrino, ke ula populo povas esar klasifikata ed etiketizata engrose kom bona o mala, aminda o kruela, loyala o trahizema. Fundamente ni omni esas homala kun omna ta infinita diversesi, quin la vorto implikas.

Del historio on savas ke, dum la Peninsulara militi, nia soldati kampante ne diste de ti dil enemiki, ne rare kune manjis komuna frugala repasto ye la fino dil jorno.

En la nuna milito, ni lektas pri Germana soldato, qua livis sua trancheo e facis to, quon il deskriptas kom la maxim bona repasto manjita depos multa semani, e rivenis a sua milit-linei kun la bona deziri di sua Britana hosti.

Letro sendita tra Suisia ad una de nia Britana Idisti naracas la fakto, ke la skribinto Germana Idisto, vizitis la Britana soldati en un del koncentro-kampeyi e per mikra donaci de tabako e germana monetopeci probis komfortigar li tam bone kam posible.

Ici esas nur kelka de la kazi, ma oli montras quale la homal karaktero segun sua maxim bona aspekti triumfas super la mekanikal horori di moderna militado.

Ni ne povas priventar la milito, ma ni povas minigar la neyusteso.

Se ni ne povas agar altre, ni povas probar interrelatar kun nia amiki en Germania ed Austria. Ni havas extensita organizuro, e *nun* esas la tempo por uzar ol. Nulu sugestas, ke ni devas abandonar nia amiki en federita e neutra landi e restriktar ni tote a German ed Austrian Idisti, ma fortunoze mezavoyo esas posibla. La feldo di nia influo ne esas vasta, ma lo ne esas motivo por ne esforcar, segun quante ni posedas la influo.

Europa ya mi-konvinkesas, ke la milito esas hororinda eroro, e pos la nuna experienco tante terorigive proxim a ni omni, irga movado, qua tendencas incitar plu bona internaciona konkordo, esus aceptinda e pruvus esar pazo a la realigo di duranta e yustoza paco, fondita ne sur la povo ma sur la homal simpatio inter diversa nacioni.

Ne esas necesa emfazar multe la praktikal latero mantenar komunikado kun nia amiki en la lando dil enemiki. Per Ido e nia organizuro matri povas recevar novaji pri sua soldat-filiuli, spozini ed infanti pri sua spozuli e patri, e granda nombro de servo-skopi advenas a nia pensi. Ido ne esas nur linguo por la vizioneri, habitanta nur en revo-lando dil futuro, ma ol esas cadie, segungrade olua nuna organizuro permisas, a la servo di omni qui volas uzar ol.

Ni omni regretas la indiferenteso, qua antee deprenis del L.I. kelko de olua utileso, ma ni joyas pri la kazi, ube ol pruvis sua aparta utileso.

Ni esforcez extensar la feldo di olua uzebleso.

Servado por Ido esas servado por la homaro.

Sydney J. HOLMES

Tradukis REEVE
1915

KORDIO DI MATRO

Apene du monati ante la militesko, me facabis en “Ido-Propagilo” naraco pri lukto inter fiskal agenti e tabakala kontrabandisti, qua noktala lukton me partoprenis. Lore me ne imaginis, ke ta kombato-loko nomizita “La Chapelle de Lorette” divenos balde tante historiala pro la sangoza batalii, eventita ibe jorne e nokte sur ta monteto dominacanta la planaji duktanta til la frontiero.

Mea restado en ta regiono e la nuna hororiganta milito rimemorigis da me lo sequanta.

Dum somero, me facis inventarii di la tabaki che la kultivisti di ta planto. Lore me lojis en albergo rurala, ed ofte, pos dineir, me sideskis extere por repozar. Do ulvespere, me prenis tale stulo ed ekiris.

Ye kelka metri de la pordo me videskis hirundo-yuno, qua falinte ek la nesto, jacis sur la sulo. Senpene me kaptis ol, dum ke la hirundo-matro, cirkum me flugante, kriis plendatre, vidante lua tenua mikro inter mea manui ruda.

Vidante ta dolor matrala, me delikate pozis la jentila uceleto sur la bordo di fenestro e pozis mea stulo ye kelka pazi de ibe, permisante tale, ke la matro adportez nutrivajo.

Dezirante lore konoceskar, til qua halto-punto la hirundo-matro venos proxim me, me repetadis mea manovro, til ke fine l’uceleto esis dop mea kapo, sur la fenestro-bordo. La matro, balde riveninte, sempre hezitis, ma lua yuneto esis hungranta, e lua devo komandis ad el ne hezitar; flugetante el venis e … donis la bekedo.

Me lore pozis lua yuno sur mea shultro; la matro rivenis. Me pozis lu en mea manuo, proxim mea pektoro, kun hezito e sendube kun kordio palpiteganta, la hirundo-matro, afrontante la danjeri, rivenis a lua yuno, e, vu kredos me forsan, dum ke lautavoce me atraktis ad mea ago l’atenco di personi ekiranta l’albergo, la matro donadis la bekedo, nutranta lua yuno.

La manovro durabis apene triadek minuti ante atingar la rezulto.

E kande me pensas a ta devota matro, kande me pensas a tanta yuna homi, qui ibe nomas, advokas en lia lasta sospiro lia matro, me pensas anke a la matri, qui tante doloroze sufris por duktar lia infanti tra la granda danjeri di la vivo til facar de li homi.

E me sufras anke, komprenante, quante lia kompatinda kordii kontuzesas.

E. FOUCHER
1915

TERO, OMNO-MATRO DI LA MORTINTI

Matro tu di omni, Tero nigra,
Tu ya amas same tua filii.
Sub obskura e profunda tekto,
Inter flori e dornoza bushi,
Tu apertas a li domo sama.

Kad en sudo, esto, nordo, westo,
Mem irgube esas lia hemo;
Irga qua mem esis lia linguo;
Tu pri ico nule li inquestas;
Li ya surda muta esas omni.

E tu ne inquestas, kad li venas
Ek la lito, ka de kombatagro,
Ka del enemiko, od amiko.
Tu nur riaceptas li en sino
Tua, lia matro, Tero nigra.

Matro, Tero nigra, tu sorgema
Klozas dop li grava pordo,
Por ke la bruiso dil milito,
Nulte trublez lia dolca dormo,
Tu dormigas li al sonjo sama.

Lore sur la tombi tu kreskigas
Verda herbi, flori odoranta;
Tale do parturas sino tua
En la kambio sempra dil materio
Ek mortinta sempre nova vivo.

Flori odoroza, filii tua,
Quin kun tu genitis Deo-suno,
Esas frati di la sepultiti,
Qui en iti pluse vivas,
Nam eterna esas omna vivo.

Ita suno-filii delikata,
Qui lumetas klare sur la tombi,
Dil auroro esas la simboli,
Qua indikas al dormanto jorno
Dil por lu venonta rivivesko.

I. HERMANN
9 Nov. 1915

LA PENSO DI COUTURAT

Per sua matematikala e filozofiala labori Couturat recevis frequa okazioni konstatar la graveso di ta fakto, ke pensi e penso-movi esas expresebla per sistemi o serii de signi, qui posibligas kombinuri plu preciza e plu specala kam nia pensi generale povas efektigar. "La transiro di la filozofio aden la matematiko esas esencale traduko de la interna mondo di la pensi aden la mondo, quan sistemala signo-linguo formacas". (Hoffding).

La chefa verki da Couturat esas: *De L'infini mathématique* (1896), *La Logique de Leibnitz* (1901) e *Les Principes des Mathématiques* (1908), verki, qui omni traktas ilua chefa temo ed esas richa de interesanta explori e klara pensi.

La studio di Leibnitz esis partikulare decidigiva, pro ke ca filozofo ja havis la ideo di la universala linguo, qua posibligas invento di nova ideo-kombinuri e formacus la bazo di granda enciklopedio.

En la verketo *L'Algèbre de la Logique* (1905) Couturat esas doninta expozo di generala logiko efektigita per helpo di signo-linguo analoga a la matematikala ed adheranta a la laboruri taspeca ja facita da Angla, Germana ed Italiana ciencisti.

La lasta laboruro da Couturat esas diskurso, quan lu facis en la filozofiala kongreso en Bologna (aprilo 1911), diskurso publikigita en Revue de Métaphysique et de Morale (julio 1911), e di qua la temo esas la relato inter la logiko e la linguistiko, ed en kohero kun ico la relato inter "naturala ed artificala linguo".

La tale-nomizita naturlingui naskas per to, ke la homo en sua fervoro por expresar su rekursas ad omna posibla moyeni. Existas en la spontane naskinta lingui nekonciata logiko, qua havas la karaktero di la instinto. Omna linguala expresuro esas en su ipsa justifikata, same kam omna naturala produktajo esas lo.

Ma dum la plusa developo di la linguo, anke *tradiciono e kustumo* pleas granda rolo e povas efektigar haltiganta influo (aparte sur la tendenco di simpleso), qua povas sentesar klare en la historio di la linguo.

Hike on povas nun trovar aplikado por laboro, qua vizas a senrestrikta apliko di la tendenco di simpligo, e per to favorizar proximigo a ta logikala idealo, vers qua omna naturala lingui movas su senreflekte e tastante.

Nejuste on nomizas linguo, qua esas la frukto di tala konciata laboro, kom artificala linguo. Ol nur durigas tendenco, quan on povas perceptar en la vivanta lingui ipsa ed obtenas per ica voyo avantaji quin li ne povas donar.

En ica expozo ni certe havas la maxim klara expresuro di la koncepto di Couturat pri la L.I.

P. AHLBERG
1915

LA HOMO COUTURAT

Il esis alta viro tre dolca, tre simpla, quan karakterizis doto egala por la revado e por manuagado di lo reala. Il posedis persuadiva charmo; ed il vivis noble, sen ul egoismo, sen ul ambicio.

Lua voco, kelke velizita, esis eloquenta, quik kande on diskuteskis pri la bel idei.

Il meritis feliceso plu longa.

Il poslasos varma regreti e memoreso perfekte pura, kandida, kun ta di sua tre alta e tre fier inteligenteso (Segun la "Figaro" (franca jurnalo)).

Couturat esis fervoroza pacifisto, membro samtempe dil Paix par le Droit e dil Société Française d'arbitrage. Lua propagado pacifista su exercis sur la kampeyo di la linguo internaciona helpanta.

Couturat esis idealisto, e serchante ta idealo, qua inspiris il e donis esenco e skopo a la granda parfaco di lua vivo, on trovas ol en la sequanta ilua enunco segun la filozofo Boutroux: "Nia preirinti kreis la familiala koncio, la societala koncio, la nacionala koncio; a ni apartenas kreor la homarala koncio."

En la realigo di ca homarala koncio Couturat identigis la granda skopo di la mondolinguo.... Ni do durigez, ube lu cesis, vers la fora skopo di la revata homarala koncio, e kun *ilua* lumoza kredo a "nova cieli e nova tero"!

P. AHLBERG
1915

AD-AVAN TRANS LA TOMBI

Nia eminenta e tante regretita pioniro L. Couturat, ye poka tempo ante sua morto, en letro sendita a nia samideano P. Lusana, okazione di kruela trauro, qua frapabis ilca e lua familio, skribis la sequanta vorti:

"Ad-avan, sempre ad-avan trans la tombi!"

Ni devas konsiderar ica vorti kom sakra legado spiritala, kom superega konsilo donita a l'idistaro da ilta, qua tante laboris por olu dum sua vivo.

Pluse, pro la doloroza nuna tempo, qua plenigas Europa de tombi, ica superega frazo kontenas duopla valoro en lua incito por durar sempre e kurajoze nia Idal agado.

Plu multe kam anteatempe nia linguo esos dezirinda e precoza, kande, pos la sangoza tempesto, la populi deziros facile e rapide interkomunikar en la quieteso di pacala stando de multa yari dezirata.

Ido povos esar ta facila e rapida komunikilo bezonata.

Ni ne obliviez la granda rolo, quan nia linguo povos plear en l'internaciona relati, e memorante la frazo da nia granda pioniro, ni dicez:

"Ad-avan, sempre ad-avan trans la tombi!"

H. DEVANNES
1915

LA CHARO

En revo me vidis (kad omna poeti
Ne revas senhalte?) en revo me vidis
Ul charo tranata da blanka kureri,
Kavali samgrade fort ed eleganta
Qui semblis per flugo prefere kam kuro
En polvo nubatra pasar spumifante.
Ol same aspektis kam bela quadrigi
Quin olim populi pasione atencis
En la vast areni sunoze brilanta.
Ed anke la Suno, en mea revado,
Sur omno dissemis radiaro lumoza,
Talmode ke mea charmiva vidajo
Tot envelopesis da ora nubaro.
Virino kovrita per blua tuniko
En fiera posturo sur ita quadrigo
Starante, la kuron habile direktis
Tenante guidili nur dextre per manuo
Dum ke per la brakio sinistra tensita
El semblis avane montrar kom la skopo
Ul vorti lumanta qua brilis an cielo;
Li esis: PROGRESO, HOMAL IDEALO.
Tal quale diademo sur fronto pozita
Steleto videsis en blanka klareso
Ye l' kapo blondora di la dukterino
E sharpo lejera ondifis ye l' vento
De shultri semblanta flugar forprenite.
Da ita spektaji me restis kaptita
En mea revado ed anke trublita;
Ma voco subite audesis proxime,
Parolis dicante: Poeto revema
To quon tu spektadas prizentas bonajo
De longe vartata. La fiera homino

Qua tale rapide ta charon direktas
Ad skopo qua lumas, Progres-Idealo,
Bel esas la linguo quan omni deziras.
El esas rejino stelokronizita
E lu personigas en ta splendideso
La linguo helpanta, qua donos al homi
L'interkomuniko e forsan la Paco.

H. DEVANNES
(+1916)

ITERE VIVO!

Quale la kapi, quale la membri,
quale la korpi, ve! lacerita,
spiki falchesis anke sur l'agri,
ube tempesto, sturmo sangoza,
pasis omnube kun mortigili,
en fremizadi longe sizanta.

Spiki oratra tale falchesis.
Kun li la Vivo, qua ek la sulki
sub la sunlumo forte kreskabis,
stulte prenesis, e sur la sulo
jacis nur Morto. Semblis ke bela
Vivo nultempe esas venonta.

Deo potenta, Rejo dil Mondo,
a lu donacez la dezirata
Paco, qua vidos Vivo itere
sur la landagri seminizita,
en la oratra spiki ed anke
en la homaro fine quieta.

H. DEVANNES
Junio 1915

SENTENCI EK "HAVAMAL"

"Havamal". - "La kantiko dil Alto" (Oden) – esas famoza poemo del epoki dil anciena skandinavi. Ol kontenas kolekto de sentenci e rejimala preskripti, klare lumizanta la etikala vivokoncepto di nia pagana preavi.

Havamal esas un ek la chefa dokumenti dil kolektala verko "Edda", literaturala trezoro di alta valoro. L'anciena skandinavi parolis la "norröna" linguo, qua transvivas nur poke chanjita, en la islandana linguo, en qua la "Edda" esas kompozita.

Importas savar, ke ta transvivo esis posible nur per la izoleso dil Island; en Skandinavia ipsa la linguo expozesis a la influo dil vivo e fine transformesis aden la tri fratala lingui dana, norvega, e sueda.

Esas mencioninda, ke la experta filologo, qua facis la sequanta Ido-traduko (ek la originala linguo) dr. Sveinbjörnsson, esas islandano.

Nulu esez
tro sparema
dil havaji
aquirita.
Quon por amato
on destinis,
ofte on sparas
por abominato.
Intenci ne sempre
realigesas.

Plena staplin
me vidadis
che la grasoza
Fitjung-idi.
Nun ilci portas

mendikal bastono.
Esas richeso
nekonstanta
quale okuli
palpebraganta,
del amiki
la minim fidinda.

Propra domo,
irge quante mikra,
preferinda esas
kam mendikado.
Heme hemestro
omnu esas.
Quankam lu posedas
nur du kaprini
e mizeroz kabano,
preferinda esas
kam mendikado.

Quale mikra lagin
cirkumas streta rivi,
tal ank' eventas
pri menti homala.
Omni ne divenis
egale sagaca.
Omnaloke homi
esas nur duima.

Dezirinda esas
ke omnu esez
meze saja.

Nulu presavez
sua destinaji.
Tamaniere esas
la mento maxime
senchagrena.

Sveinbjörn SVEINBJÖRNSSON
1916

DU ANEKDOTI

Ante kelka yari, me, kamarado, qua savis la Italiana linguo, ed Italiana kolego qua parolis nur sua patrolinguo dialektoza, kune vagis en Como (en Italia) ed admiris olua marveloze bela cirkumaji.

Ni babilis vivace sen pedostrokar, me komprenigis me per Ido exkluzive. Fine mea kamarado questionis la opiniono dil Italiano pri mea parolo.

“Nu, ica respondis, il posedas astonanta habileso selektar la justa vorti e kompozar facile komprenebla expresuri, ma, ma! ilua konoco pri la Italiana gramatiko … Madonna!” ed il kompateme sukusis sua kapo.

“Or il ne parolas Italiana,” mea kolego replikis.

“Ho, klameskis l’Italiano, il parolas Hispane, me devus konjektir lo!”

…Altrafoye, kande me servis en la konoro, kamarado enkuris e klamis: “Quik aden la tribunalo! la judikisto vartas tu!” - “Quo esas?” - “Me ne savas, ma movez la gambi!”

Nu, me “movis la gambi” e balde stacis koram la judikisto.

Esis neordinare multa homi en la tribunaleyo. Sen irga preexpliko la severa judikisto komencis lektar raporto pri tumulto, en qua hispana klauno di cirko esis recevinta solida vango-frapo – sakrilejo pro qua il postulis la maxim severa puniso di la lego. Sincere dicite, me komence deziris egala manuago a ta bon amiko, qua indikis me kom interpretisto judiciala.

Nu, la klauno esis inteligenta homulo, e me sucesis kontentigante per Ido interpretar la questionaro.

La tribunalo adjudikis puniso a la violacinto e kompensajo a la klauno. Or kande la interesati pos la kunsido venis aden l’avan-chambro di la tribunalo, la konocati e kamaradi dil klauno kuriozeme questionis ilca, qua linguon me uzis.

L'artista cirkano de la lando dil hidalgi lente krucumis la brakii sur la pektoro e kun mieno di blazita matadoro respondis: "Latino!". Konkluzo praktika: Parlernez Ido, e tu divenos tua propra Mezzofanti!

P. AHLBERG
1916

ZEPPELINI

Esas serioza afero ica Zeppelini, ma l'afero havas anke drola latero. Ek mea humuroza okuli me vidas eventi, qui esas forsan kelkete lektinda.

Kande la Zeppelini flugas super la domo, lia prezenteso certigesas, nam on audas neerorive la z…z…um…o dil motori. Se la Zeppelini pasas super la domo, kande on dormas, esas nur la hivernanta enti, qui povas transdormar la probo.

Omna homo diferas, komprenende, ed aceptas l'aeral invadi segun sua propra individuala temperamento.

Exemple la matematikisto vidas en la evento okaziono por kalkular – se tempo permisas e lu ne esas bombagita, la probablesi relate la risko apartenanta a la vizito e la konsequanta acidenti e mortaji:

1. Kad la Zeppelino intencas faligar ula bombi;
2. Kad ol falos en od exter l'areo, en qua lua domo situesas;
3. Kad on ja asekuresas relate vivo-risko, e
4. 5. 6. e la sequanta faktori, til lu esas kontenta.

Dum la kalkulo mentala konflikto gradoze okupas la mento e nesupresebla emociono afektas la genu-junturi.

Lu pozas su en la lito ed extensas la oreli – se to ne esas tote perdita povo – por plu bone audar.

"Esas ventoza nokto, ed me esperas, ke nula Zeppelino povas nevar. Askoltez!….Qua sonon me audas? No.

Esas Zeppelino! Yes! No! Yes! No! Esas nur lokomotivo en la staciono".

Lore la spozino mivekeskas e questionas: "Kad vu audas kanonopafado, o kad me sonjas?"

"No, mea kara, dormeskez, e fidez a me, ke vu esas sekure hike, nam segun mea kalkulo, la posiblesi … "

Lore on audas kanonpafado ed quik la patro ekliteskas, por plu komplete vestigar su.

Quik pos ke il instalabis un gambo en un gambo dil pantalono, on frapas an la pordo. “Matro, Patro! kad vu audas la pafi?”

La patro quik enliteskas nur pantalonizita til un del gambi, e la matro klamegas a la pordo-frapantino: “Rienirez vua lito e dormeskez; patro defensos la tota domo”.

“Ma me ne povas klozar okulo, dum ke Zeppelini jetas bombi sur ni e nia hundeto en la gardeno. Ed ultre to me ne povas repozar, pro ke mea ventro tumulteskas violentoze.”

“Rienirez aden vua lito, mea kerlino”, repetas la matro ad la tremanta filiino “e kushez sur vua ventro, por ke ol ne forkurez de vu!”

Lore la filiino desaparas, e la patro por demonstrar la responsiveso a la fido, quan lua spozino repozigas sur lu, parolas grave:

“Mea kara, segun mea opiniono ni esas sekura. Per kalkulo di probableso apartenanta ad ica aeral invadi ... (Lu tusas vigoroze) ... Quanta nombro de bombi segun vua opiniono, falas po metroquadrato?”

- “Ho, kushez sur vua boko, por ke vu ne povez babilar tale! Bon nokto!” e kun ica respondo tante konkluziva la spozino dormeskas profunde.

C. REEVE
1916

DUM LA MILITO

(Tristigiva hori.)

Plombea esas la cielo; ne premiso di bela jornedo. Semblas preske ke plomba kovrilo esas super nia kapi. L'aero esas pezoza, saturita per sturmo.

On sufras pro nedefinebla doloro, l'anmo esas tristigita da nekonocita e depresanta tristeso ...

Pro mil kauzi nia ento sufras.

De tri dii ni privacesas de posto, l'unika kozo qua proximigas ni a la mondo ed a la vivo. La nivo e la mala vetero impedas komunikar.

Mil tristiganta ed opresanta pensi trairas mea cerebro nuntempe kustumanta facar altro kam fantaziar. Mili de nesatisfacita questioni en mea mento....

Ha! povar nune audar la dolca voco dil matro, havar ula konsilo de ta persono qua plu multe kam omnaltra esas por ni kara en la mondo, posedar adminime kelka vorti di elua skriburo ... Vice lo, nulo.

Tu regardas cirkum tu, ed esas sempre la sama vizaji, omna trista e pro tristeso forsan mem plu multe sentata kam la tua, esas la sama amiki qui konsolacas tu e quin tu konsolacas, intertrompante su reciproke, havante l'iluziono prokurir a tu joyo, quankam kurtega e subita ...

L. RAITERI
(Milito, 18.1.1917)

LOUIS COUTURAT

La meritoza sekretario dil Ido-Akademio, nia neobliviebla eminenta samideano L. Couturat repozas ja dum tri yari en la streta loko, lu, di qua la fruktifanta idei humana, kom mondolinguisto e kom filozofo, ne konocis spacala limiti, nek repozo.

Quante plu on konoceskis la rara karaktero di ca homo, persone o per lua verki, tante plu sizesis da lua afableso e da kurta klara e konvinkiva expresmaniero di logikisto.

Loyala, nobla karaktero, Couturat ne reaktesis en la diskuti ciencala ye objecioni mokanta e sarkasmala pro kozal intereso.

Ma kande diskutero uzis ne loyala, fripona kombatmaniero, quale ula fundamentisti, lore nia Couturat, en sua yusta iraco, replikis, akre l'argumenti falis stroko pos stroko sur la kapi dil senreflektemi.

Ma Couturat esis anke una de la maxim laborema homi, quin me konocas. Ton demonstras exter lua matematikala, filozofiala verki e lua giganta Idala produktaji, yena devizo, quan il, segun lua propra vorti, heredis de sua patrulo: "Se tu havas ulo facenda morge, facez ol cadie, e se tu havas ulo manjenda cadie, konservez ol por morge"; nam multi qui semblas vivar en eterneso dicas "Vartez, morge, morge".

E nia genioza Couturat kreadis, quale nur genii kreas.

J. de LJUSTINA
1917

LULKANTO DI CELIBA MATRO

Dormez dolce filieto,
Sub la gardo dil matreto,
Deo sendas del cielo
A tu sua gardanjelo.

Ka necese tu advenis,
Tuan matron me divenis?
La povrega me yunino,
La celiba me patrino?

Qua amoris tua matro
E divenis tua patro,
Il departis en milito
Spozo ne, nur fiancito.

Il kombatis por la hemo,
Yuna forta kombatemo,
Tua patro ne rivenis,
Mortviktimon il divenis.

Ube nune kovras tero,
La heroa kombatero,
Bona Deo lo nur savas,
Patron, filio, tu ne havas.

E nun ploras mea matro,
Maledikas mea patro,
Pri me shamas la fratini,
E men mokas la vicini.

Mama filio multe amas,
Mama pri lu nule shamas,
Deo filio benedikos,
Matron il ne maledikos.

E se tu ravize ridas,
Me okuli tua vidas.
La cielo apertita,
Omna sufro obliviita.

Ta qua sorgas pri uceli,
E qua nutras la abeli,
Anke ni ne abandonos,
Anke a ni pano donos.

Dormez dolce filieto,
Sub la gardo dil matreto,
Deo sendas del cielo
A tu sua gardanjelo.

I. HERMANN
10 februaro 1917

LETRO EK TRANCHEO

Kar amiko! yen ideo
Pri la vivo en trancheo.
Magra karno, harda pano,
Ne tro plena la stomako.
Rara biro, varma aquo,
Por la pipo nul tabako.
Vice lito en la chambro,
En kaverno la hamako.
Vice la kuliero de arjento,
Nur kuliero de tombako.
Mem se plu sengrasa la manjajo,
Vice biro, varma aquo kom drinkajo,
Nule perdas en torako
Nia kordio la kurako
Til venonta la atako,
Ni suportas vivo en trancheo;
En l'atako helpos bona Deo —
Ni kombatos sen ul tremo,
Por la patrio, nia hemo.

Nekonocata Germano
1918

ULU, QUA NE SAVAS, QUAN LU ESAS

(Tragikomedio)

Por plu bone komprenigar la rakonto, me volas unesme kurte skisar la ceneyo di tragikomedio pleita en nia urbo (Graz):

Hotelo, ye "Reda bovo", la gardeno di la hotelo vicinesas la gardeno di kuvento di franciskani. La franciskani kustumeskas pendar sua lavita e netigita froki an la komuna hego di la du gardeni por sikigar li. La froki restas ofte mem dum la nokto an la hego.

En la hotelo esis chambro-servisto Yohano generale diligenta, ordinema, sobra viro, ma omnatrimestre lu ebrieskis tante, ke il jacas senkoncie dum dek til dekdu hori. La hotelo frequentesas da kustumala gasti, inter li esas yuna petulema farsero. E nun komencas la tragikomedio:

Eventas ke la trimestrala ebriesko itere acesis la chambro-servisto Yohano, e lu jacas senkoncie en la lito. Samavespere pendas anke plura froki di la franciskani an la hego di la du gardeni.

La mencionita farsero propozas joko, quan la bonhumoroza gasti quik exekutas. Li deprenas una de la froki, vestizas per ol la ebriega, senkoncia chambro-servisto e portas lu a la pordo di la kuvento.

Kushinte lu avan la pordo, li sonigas la klosheto di la kuvento e forkuras.

Balde apertas la pordisto la pordo e trovas la senkoncia kunfrato nekonocata da lu.

Lu reportas ta stranja evento a la prioro di la kuvento.

Ica imperas, ke on portez provizore la stranjera ebria kunfrato en ula de la vakua celuli, til ke lu pardormos ed itere sobreskos. Morge matine la prioro ipse facos lo necesa. Ta impero exekutesas, kande ye la sequanta matino Yohano vekas, il vidas

su en stranjera chambro e ne povas komprenar, quale lu venas ad hike.

Ante ke il tote koncieskis, advenas la prioro, akompanata da multa monaki.

Unesme exhortinte e severe reprimandinte a l'astonata Yohano lua ebrieso, il questionas lu:

"De ube tu venas, frato? quo esas tua nomo?"

Yohano stupide regardanta la prioro respondas:

"Me pregas, questionez en la hotelo 'Reda Bovo', ka la chambro-servisto Yohano esas heme. Se lu ne esas heme, lore me esas la chambro-servisto dil hotelo 'Reda Bovo'. Ma – se lu esas heme – lore me ne savas, quan me esas".

I. HERMANN
1918

KURAJO EN DITRESO

Ni parsuportas!

Ne plus suportebla esas vivo,
A qua mankas la nutrivo.
Pri nutrivi kreskas sorgo,
De cadie a la morgo.
Sempre plendas nune la spozino,
Pri mankanta sukro e farino,
Pri mankant karbono, ligno e petrolo
Por varmigo e lumizo dil lojeyo.
En obskura chambro apud forno kolda,
Me nun sidas e tremetas, homo olda.
Restriktita la repasti,
Augmentita dii di la fasti.
Karno nu unfoye en semano.
Kelkafoye mankas mem la pano.
Maxim regretinda fakto
Esas manko di la lakto.
Hungro esas nun koquisto.
Dil manjaji yen la listo:
Pomosheli, surogato di kafeo,
Nur surkruto kun terpomi por dineo.
Por supeo luncho de maiza pano
Butrizita nur unfoye en semano.
Kelkafoye jonglas l'imagino
A me per desero e per vino.
Granda esas anke la mizero
Por la pasionoza me fumero,
Se me lektas sur la plako
La afisho "nul tabako".
Sigareto e sigaro
Esas anke rara varo.

Pro to sizas me la pipo
Del anciena olda tipo:
Me per fagofolii ol plenigas
E la fumbezono kontentigas.
Maxim grande esas sorgo pri vestaro.
De la shui me posedas nur un paro,
E sub ol la suolo lacerita,
Supre ledro rapecita.
Un kamizo, un nur pantalono,
E sur ica esas nul butono;
Redingoto esas ragizita,
E surtuto hipotekizita.
Obtenebla nova vesti
Nur per ofical atesti.
Mem se kreskas la malaji,
Diminutas la manjaji,
Plu meskina esas la vestizo.
“Ni parsuportas” esas la devizo.

I. HERMANN
(Graz) 1918

NI PRODUKTEZ VALOROZA TEXTI

Se ni volas retenar la homi, qui komencis ja lernar, se ni volas atraktar ne nur la idealista minoritato, ma omnu, se ni volas, ke Ido esez vere mondolinguo uzata da la amasi, ne nur da kelka mil amatori, quale nun, ni mustas facar ol atraktiva per *texti valoroza.*

La precipua skopo di la movado esas la produkto di valoroza texti, ne la agitado. La libri ipsa propagos la linguo, quale ol eventas anke che la nacionala linguo.

Se ni havos verkaro valoroza e rapide kreskanta, la homi neidealista lernos ank Ido. La homi esas ja tedata da la multa cieli, quin on promisas a li en la futuro, se li renuncas en la prezento.

Me povas persuadar pri la utileso di Ido samnacionano, prefere se me montras a lu unika verko da eminenta Holandana autoro, kam per la maxim persuadiva argumenti, nam la profito esas la maxim bona argumento.

…Ni mustas donar reala fundamento a nia movado, ed *ica fundamento pocas esar* por ula linguala movado *nur la produkto di valoroza verki* en ica linguo.

La mondolinguo havas la destineso konocigar la kulturo di un naciono por altra nacioni.

Albert LANTOS
(Budapest) 1919

VERA KULTURO

Me volas repetar emfaze la paroli da D-ro Lantos: la fundamento por la Idala movado povas esar nur la produkto di valoroza verki en nia linguo, e pluse "Nia samideani merkez, ke li skribez nultempe por lia samideani ma por la mondo."

Ica du enunci indikas la vera kulturo por L.I. impedonte ke la linguo divenez idiomacho nur por kambiar postala karti e por sterila societala flirtado.

E. PIGAL
(Wien) 1919

KELKA BONA E MALA PROVERBI

Tempopa rankoro   rifreshigas l'amoro.
Suportar mizero   posibligas espero.
Vinkar mal instinto   maxim bela vinko.
Quante lumoza   tante ombroza.
Ube mielo   ibe abelo.
Multa personi   mult opinioni.
Prefere guteto de feliceso   kam bareledo de sajeso.
Voyajar: la direta metodo lernar.
Admiro laudas,   amoro silencas.
Ludo, homino e vino   duktos a la ruino.
Mala homi   havas nul kansoni.
Examenez kozi omna   e selektez la maxim bona.
Felice vivis   qua celite vivis.
Super libereso personala   stacas amo homarala.
Komplezemo aquiras amiki   ma vereso genitas enemiki.
Erorar esas homala,   pardonar Deala.
Qua donas multo   satisfacas multi.
Prefere meskin en honoro   kam richa en des-honoro.
Qua volunte prestas,   ne volunte pagas.
Esas facila kritikar   ma desfacila plu bone facar.
Ye oportuna tempo sparero   helpas kontre mizero.
Kurajoze entraprezita   esas miganita.
La repento   esas del vertui printempo.
Laboro e laboruro   rekompensas per plezuro.
Nulo esas plu stulta   kam stulta ridado pro nulo.
On devas konsilar   ma anke konsilon aceptar.
Guti sencese falante   efikas stonexkavante.
Avareso   la maxim povreso.

O. BRESNY
1919

RURALA DIO EN AUSTRALIA

Quante felica esus la homaro se omnu povus vivar en la cirkumaji maxim plezanta a lua gusti!

Me citas mea propra kazo kom exemplo. Me amas la ruro; ma pro ke me ne posedas la moyeni suficanta por vivar en la quieta paco di la ruro, me koaktesas kontentesar restante en la urbo kun lua fumanta kameni e leda bruisi e trovar muziko en la tiktakado di mea skribmashino e revar pri la kansoni dil uceli en la foresti, quin me ne audas reale.

Recente me juis un ek ta dii ideala. Me esis absolute en la ruro, preske cent mili de la urbo. Tre frue matine me promeneskis, kun bastono en la manuo e pipo en la boko, acensante trans la rosoza gazono a la monteto-somito, ube me sideskis sur falinta lenio.

La suno ja acensis e brilis dolce, e la uceli en la bushi kantadis tante forte ke me timis, ke li ruptos lia gutureti. En la valo infre jacis bone ordinita frukto-gardena vilajo. Hike ed ibe stacis diversa-speca domi sur quadrata tereni dividita per hegi, dum ke inter li esis videbla plu mikra arei de nove plugita tero. Omnube cirkum me esis la belega verdaji, quin on povas vidar nur en la fruktoza vali dil Australiana sun-kisita ruro.

An la obskura horizonto esis videbla la bluatra formi di ula montaro. Sinuifante cirkum la monteto-flanki infre, e duktante tra la valo aden la fora bluaji, esis blanka voyo alonge qua kavalo venis amblante lente, portante sen-shua puerulo, qua kantis tam laute kam lo esis posibla a lu.

La pale blua fumo cirklifis vers la cielo de preske omna kameni en la valo. Quanta hastado sendube eventas interne la muri di ca dometi, me revis; nam la rurani, vi memorez, levas su e dejunas tre frue.

Ol esis ideala punto, un de ta loki ube me vivadus por sempre sen ultempe tedesor da la cirkumaji. Nula matinala jurnalo por trublar la mento; nula bruisanta tram-veturi por perturbar la

pensi; nula venderi klamanta pri sua vari ye omna pazo – nur la cielatra quiesteso di la ruro e nulo plusa.

Se me esabus poeto, me povabus skribar cent soneti, e tamen la fonto esabus regretinde ne-exhaustita; se me esabus manuagisto di pinselo e kanvaso, me povabus piktar belega pikturi dum tota yaro ed tamen me bezonabus plu multa farbo e kanvaso.

Ma nur un kurta dio en la domeno di la naturo e me esis itere en la urbo: esforcante piktar pri beleso, arto e beleta pensi meze inter la quar muri di jurnalo-editerio. Ve, vane!

V.D. COSTIGAN
1919

LA CIMI

La Proprietero (sola):

Qua kloko esas? 11 Kloki! Ho! esas la instanto departar. Se me vartus dum kin plusa minuti, la spozino ri-eniros e me ne povos ankore drinkar mea absinto (kun rezignema gesto) Ho! la homini, quala kramponachi! (on shokas an la pordo) Enirez! (on ri-shokas) Nu, enirez do, me dicas! ka vu havas porka fromajo en la oreli?

(Siorulo Dujonc eniras ed inklineskas)

Proprietero (irante ad il):

A qua Sioro me havas la honoro parolar, me pregas? Kad vu esas l'ambasadisto di Madagaskar?

Dujonc:

Me demandas de vu pardono, sioro, me esas Dujonc, vua lokacero dil sepesma etajo......

Proprietero:

Ha, bone, tre bone! Me ne rikonocis vu, sioro Dujonc. E kad siorino Dujonc bone standas? E yunineto Dujonc? E yunuleto Dujonc? Nu, maxim bone! E quo venigas vu, patro Dujonc?

Dujonc:

Me venas konfidencar ulo a vu, sioro...

Proprietero:

Ha, vua servistino balde mariajos kun la kuafisto? ...

Dujonc:

No, esas altro. Me quik dicos a vu, sioro: esas multega cimi che me.

Proprietero (grave):

Cimi?

Dujonc:

Yes.

Proprietero (sempre plu grave):

Quo esas do ta cimi?

Dujonc:

Esas la lokacero qua habitis ante me qua lasis li. La papera tapeto esas plenega de li.

Proprietero:

Ha diablo! esas la lokacero qua … (rekapitulante) Esas la ex-lo-ka-ce-ro qua lasis li. To esas grava.

Dujonc:

Pro quo?

Proprietero:

Pro ke me ne konocas lua adreso… Se me konocus ol ni povus transaktar. Me skribus a lu, ma en la nuna kazo, me tote ne povas rezolvar ulo quik.

Dujonc:

To ne esas tro pleziva se me mustas vartar longatempe.

Proprietero:

Havez adminime kelka pacienteso!

Dujonc:

Takaze, quon me mustas facar kun la cimi?

Proprietero (grave):

Askoltez, mea kara sioro Dujonc, me esas homo di maxim multa boneso; me deziras ne altro kam konciliar la kozi, se vu voluntas lo.

Dujonc (hastoze):

Ma me demandas nur lo! Cetere, esas sempre facila konciliar su kun me.

Proprietero:

Nu! Me pensas ke me trovis habila moyeno. Pacientesez ankore dum du semani, tri admaxime. Se, lore, la ex-lokacero ne venabos reklamacar la cimi, nu! li apartenos a vu, e vu darfos konservar li.

G. AURIOL
1920

SUISIA

(deskripto por turisti)

Fondita da Guillaume Tell, pose deskovrita da Victor Hugo, ye cirkum 1840, Suisia jacas plu fore kam irga Parisana preurbo. Ol ne esas, adminime til nun, an la bordo di irga maro.

Ol esas kovrita per monti e lagi. Lua habitanti ne konocas mezo: sive gibi, sive trui: quale la stradi en Paris.

Li interligas omno per fervoyi qui suspendas lia dentostango an la maxim abrupta flanki, traboras lia monti quale butra glebi e klimas omnaloke bruisante quale kinacent diabli. Lo acensas, acensadas dum hori, e kande vu arivas, vu esas en hotelo.

La hoteli esas la bazo di Suisia. Ta bazo esas en la nubi, ma on pozis monti sub ol por sustenar lu.

Ekirante la vagono, vu esas lansita: vu volas klimar ad altitudo sempre plu alta. Sursum corda! (en montala dialekto: klimar *sur som*iti per *kordo*).

La guidisto montras a vu, kande ne tro multe nebulas nekontebla monto-pinti ornachita per baroka nomi qui finas per “kulm” o per “horn”. Li esas blanka, malvea, blua: lo explikas pro quo la riveri, qui ekiras oli esas verda quale absinto.

…Kande vu esas ye somito, regardante ad infre, ye 3.800 metri sub vua pedi, vu videskos speco de vermi dispersita cirkum lia buxo; li esas bovi cirkum farmo-domo.

“Quante poke ni esas!” skribas la voyajero koncianta sur la libri dil hotelo.

…Ek la maxim distraktiva charmi di Suisia esas la pluvo…. On ne plus povas vidar la kulmi – nek la horn-i nek la lagi, nek la vermi. On vidas ne altro kam Angli.

Lore on ludas per karti ed on restas en sua chambro, od on sendas a sua amiki post-karti kun vidaji di loki ube on ne pozis la pedi, ma quin on krucetizas skribante: “Yen la loko ube ni promenis camatine”.

Vu mentias, ma vua amiki astonegesas.
Nam li ne povas venar konstatar.
E mem se li venus, li vidus nulo, pro ke pluvas. Do ...

WHIP
1920

ENERGIO DIL PENSADO

Koakto e kontrekoakto ligas su kelkafoye a frapanta rezultaji en la penso-direciono di eminenta homi.

Blaise Pascal afliktesas ulanokte da nesuportebla dento-dolori. Por torporigar li, lu uzis ne opiato, ma matematiko. E per kontre-reakto e rebela dento-nervi lu sucesis dum ita nokto revelar analitike la matematikala sekretaji di la kurvo cikloido, en developeso de lore valoranta kom tezo en omna doco-libri di ta fako.

Victor Poncelet, de Metz, partoprenis en 1812 la Rusa kampanio. Dum la retiro lu kaptesis da la Rusi e pasis du yari di sua vivo en la bagno en Saratov an Volga. Izolite de la extera mondo, sen libri ed irga materia – lo incitiva, en la obskureso di la kazemato lu developis per su la nova cienco di la projektiva geometrio qua igis lu tante famoza.

Johannes Kepler, ante 300 yari, posedis ulafoye (tote eceptale) pekunio e per to lu venis en la extraordinara situeso komprar por su kelka bareledi de vino. Ta singulara chanco inspirabus ad altru himni o Bakala kansoni. Ma a Kepler inspiresis la formacado di matematikala cienco cherpita direte ek la vino: la doliometrio (cienco por mezuro di bareli). Ta explori de Kepler, developita de vino-bareli divenis la fundamento di cienco, qua nun dominacas la mondo: la infinitezimala kalkulo.

O. BRESNY
1921

LA MEMORADO DIL KAVALO

En la yaro 1896, en ula de l'unesma dii di Marto, un monato ante entraprezar longa voyajo sur kavalo por vizitar Palestina de biblala vidpunto, me volunte konsentis facar posdimeza promenado kavalkante kom preparanta praktikado.

Me departis de Beirut en Siria, akompanata da P-o X e da Sro D-ro Y, profesoro pri medicino en l'universitato di Beirut.

…Ye sep od ok kilometri sude de Beirut esas rivero, quan ni intencis travadar, apud lua enflueyo en la maro. Ma, kande ni arivis ad ol, yen sur la rivo la kavali haltas ed obstine refuzas enirar l'aquo.

Pos kelk instanti de lukto, me sucesis vinkar la rezisto di mea kavalo ed enirigar lu en la rivero. Balde, trairante l'unesma brakio di l'aquo-fluo, me parvenis sur sabla ferma altajeto, e retroregardante me vidis la bestio dil Dro Y, qua, kurajigita dal exemplo di la mea, decensabis en l'aquo e sequis la sama voyo.

La doktoro anke arivis sur la ferma tereno, e fiere turnis su por stimular la triesma kavalkanto.

Ma P-o X, flogante, talonecitante, klam-intigante, penadis vane adduktar sua kavalo aden la rivero.

La rebelo tramplante turnadis en la sama loko, staceskis sur la dopa gambi, saltadis impetuoze, minacis dejetar sua kavalkero.

Lore la doktoro dicis a me: "Ni avancez! vidante ni forirar, lu fine sequos!" E lu pasis avan me; ma quik kande il facabis nur du pazi, me vidis lu subite sinkar kun sua kavalo en la sablo; pos kelka sekundi la kavalo dronesabis til la pektoro e la kavalkanto til la genui.

Ilca rapidege liberigis su de sua kavalkajo, e tre habile klimis instantale sur la sika solida tereno, en qua me duris stacar; ed il helpis la bestio desintrikar su ek la slameyo. Per energioza esforci ica sucesis eskapar kompleta droneso e rajuntar sua duktanto.

La danjero esis neprevidebla; nam la mola sablo, plu penetrebla kam butro, same espektas kam la ferma an qua ol esas kontigua.

Versimile nia kavali antee sequabis ta voyo apudmara ed experimentabis unfoye olua nesekureso; li memoris la loko danjeroza; lia rezistado efektigesis, ne da stupid obstinemeso, ma da instinta prudenteso!

Nam li esis pronta kavalkar sen irga repugneso, kande ni rezolvis transirar la rivero supere.

Tale me havis exemplo klariganta l'evento naracita de Fl. Josephus (Antiquitates Judaicae XIII,2,4) quan me lektabis jus l'antea dio, pri la rejo di Siria, Demetrius, qua en kombato kontre Alexandro Balas, eniris slameyo netransirebla e, lua kavalo falinte, ne povis fugar ed ocidesis.

Anke me komprenis plu profunde l'unesma versi di la Psalmo 69:

Salvez me, ho Deo,
    nam l'aqui minacas mea vivo:
Me sinkas en la fango profunda,
    sen irga pedapogilo!

Albert CONDAMIN
1921

HUMURO PRI LA SPORTO

Quankam l'Angla jurnali naracas la sportal eventi prefere kam la mondo-politikala, existas adminime un Anglo, qua kordiale desprizas la sporto.

Lansar balono tra rektangulatra kadro esas skopo neracionala, nevizinda da intelektoza homi. Probar facar lo per pedostroko esas intence selektar la maxim mala moyeno.

Nam se la skopo esus persequinda, esus plu bona metodo manujetar la balono!

La pedobalono mustas uzar la metodo dil kriketo!

Abatar tri paliseti, tre male stekita en la sulo, esas skopo neracionala, nevizinda da intelektoza homi. Forirar da oli til ke on distas de duadek e du metri, por jetar baloneto kontre li, esas intence selektar la maxim mala metodo.

Nam se la skopo esus persequinda, esus plu bona metodo — abatar la paliseti per pedostroko!

La kriketo mustas uzar la metodo dil pedobalono!

Tale, la kriketo e la pedobalono, qui esas la du sporti nacionala di Anglia, povas deskribesar: "la persequo di skopo neracionala per moyeno nesuficanta!"

On darfas tamaniere diskutar kontre kriketisto: se vu deziras ke la paliseti stacez, por quo vu abatas li? e se vu ne deziras lo, por quo vu stekas li?

"Ma on ludas por lukto e vinko." To esez! Lukto signifikas, ne nur ke duadek e du homi "persequas skopo neracionala per moyeno nesuficanta", ma anke ke de du grupi de homi, l'uni impedas l'altri facar to, quo esas nule facenda e nule facinda!

ANGLO NEANGLA
1921

ALTRA RENVERSEBLESO

Rara esas en omna lingui la vorti renversebla, t.e. ti qui lektata en inversa ordineso di la literi, havas senco, quale exemple

AERO – OREA   AGLO – OLGA   ANMO – OMNA
ARTEMIS – SIMETRA

Se on postulas ultre to, ke lektante adavane ed ad-dope on obtenez la sama rezultajo, do absoluta identajo, takaze la nombro diminutas a rarajo quale:

ILI, NON, NUN, ODO, ORO, OVO,
RAGIGAR, RAKAR, RAZAR, ULU, UNU.

Od en Germana:

EHE (spozero)
MARKTKRAM (mercerajo)
RENTNER (rentiero)
RETTER (salvero)
UHU (gufo)

Pluse propra nomi quale:

ANNA, OTTO, REGER (Germana kompozisto)

Ek la maximgrosa vorto-libri on povas cherpar apene tam multa vorti kam esas necesa por plenigar quarima pagino en singla linguo. Olim ecitesis la sensaciono di la Germanlinguani, kande Schopenhauer trovis tala quadri-silabo:

RELIEFPFEILER (reliefpilastro)

De lore inventema kapi formacis en Germana mem frazi qui povas retrolektesar kun identeso, exemplo:

EIN NEGER MIT GAZELLE ZAGT IM REGEN NIE.

(Negro kun gazelo pavoras en pluvo nultempe)

frazo a qua on povas admisar alejanta cirkonstanci; lu solvas la problemo literope e meritas pro to konivenco (malgre sua sencal abstruzeso).

Kom kelke plu espritoza prizentas su altra exemplo; lu departas de una de la multa revolucioni en Sudamerika, dum qua omni armizis su ecepte di unika Peruana familio, qua restis fidela al statestro:

EINE TREUE FAMILIE BEI LIMA FEUERTE NIE

(Fidela familio apud Lima pafis nultempe)

Tamen nur stranjajo, ma ne marvelo linguala. Qua hike quale Nora da Ibsen expektas la marvelo, ta mustas decensar til la Latina antiqueso. Ibe ni renkontras koro de aloza insekti qui atraktata da la lumo di kampeyo proximeskas a la flamo funesta; la flugereti plendas:

IN GIRUM IMUS NOCTE ET CONSUMIMUR IGNI.

(Aden kampocirklo ni iras nokte e konsumesas dal fairo.)

Se on examenas ta texto, on remarkas kom aparte astoniva, ke du vorti tam kruda kam nocte e consumimur satisfacas la postulo di renversebleso.

Ma kom modelo de ta speco povas reputesar bela verso qua satisfacas ultre to la reguli di korekta hexametro.

Lu departas de legendo: Johannes la Baptisto renkontras Satano en la dezerto e facas predivinante la kruco-signo por

depulsar la maligna spirito. Ma ta afrontas la konjuro e klamas a la migranto dezertala: “Facez la kruco-signo! sensucese tu probas angorigar me!”

La latina hexametro esas:

SIGNA TE, SIGNA! TEMERE ME TANGIS ET ANGIS!

Ta vorti kontenas diablala magiajo; la verso esas literope akurate renversebla sen chanjar sua sono.

La listo esez augmentata per sentenco ekleziala qua esas la sola Greka exemplo de ta speco. Ta sentenco trovesas en la Kirko di Paco en Potsdam, ed on dicas ke lu trovesis anke sur plako en la Hagia Sofia en Konstantinoplo. La texto esas:

νίψον ἀνομήματα, μὴ μόναν ὄψιν

en latina literi: nipson anomemata me monan opsin (ps esas en Greka un litero), tradukita segunsence: netigez tu de tua peki e ne nur tua vizajo!

La texto povas lektesar same de-dextre o de sinistre ed aspektas aparte habile injeniita pro ke singla vorto prizentas su al precedanta por kompletigo dum la lekto inversa.

Karl JANOTTA
1921

PRI LA RENVERSEBLA FRAZI

(Noto dal kompilero, en 1973)

Ed en Idolinguo? ya certe on povas trovar tala renversebla frazi. Ni supozez indiko dil loko di sekreta rendevuo: sur la rivo dil maro. Ma vast esas la plajo! Ube precize? Nu! apud rondi facita per rami, do, tre simple:

IREZ A LA MAR-LITORO TIL RAMALA ZERI.

QUA LINGUON VU UZAS?

La linguisti facis interesanta remarki pri la telefonal e radiotelgrafal reperkuti di la similesanta soni.

Kelka-foye, la vorto-soni signifikas tote diferanta kozi: to dependas de la linguo uzata. Kad on esas justa fidar a la telegrami transmisita de un kontinento ad l'altra? Ka la kontoristi di la radiotelefoneyo ne influesas da ul antea telefonal transmiso?

On questionas su pri to en Sao-Paulo, rimemoriganta la mis-kompreno qua eventis kelka yari ante nun.

Ul Angla bankisto deziris savigar da un de sua maxim bon amiki, ke il balde arivos. Konseque, il telefonis de la proxima urbo: "I go tomorrow".

Or la frazeto divenis per la lekto-transmiso l'equivalanto fonetikala di la Braziliana vorti: "O gato morreu".

Vice "Me arivas morge", to esis signifikanta: "la kato mortis".

Kompreneble la sendario senhezite retrosendis per la sama voyo: "Simpatial kondoli".

Ofte on bezonas savar unesme qua linguo uzesas, ka ne?

Nekonocato
1921

MISTERIO

Tra densa nebulo e mult enigmati
La homi duktesas al dio tombala.
Per tasti di blindo, senfina persequi,
Li serchas un lumo eterne fuganta.
Lun vane li vokas; ol restas marmora
Por lia supliki di tenebrizati.
E kande li kredas tenar lu kaptita,
Fantomon li trovas en sua embraci.
…
Misterio, misterio, ho quante tu pezas
Ye l' savo-deziro rodanta ni sempre!
Kad tu ne kompatos la longa sufrado
Dil homi luktanta en tua tenebri?
Eskartez la nokto, lacerez la veli;
Ni povez unfoye vidar tu lumoza!
Ma pro quo ta pregi? En tu ni komencis,
En tu ni permanas, en tu ni expiros.

Obliviata klami sen irga espero,
Plen lumo ya venos, la suno brilados,
Pos nia trapaso dil veli ombroza.
Yes infre tastado, erori, misterio;
Ma supre lumizo, klar vido, kompreno
Dil kozi konfuza trovata sur tero:
Al pia humili la ipsa vereso
Explikos dil mondo la grand enigmato.

L. de BEAUFRONT
1921

STRANJA CENO

...Ante cirkum dek yari me asistis stranjega ceno di superstico en granda chefurbo Europala. Me trovesis en la central placo spacoza, rektangulatra, cirkumita de bela domi de tri or quar etaji. Inter oli esis granda administreyo. Ye la supro di ica, qua okupis cirkum duimo di un ek la longa lateri dil rektangulo, montris su, quale sat ofte en tala kazi, granda horlojo kun la Romala cifri dil hori tre facile e tre nete dicernebla.

Esas la 31-esma decembro 1910, kelka minuti ante noktomezo. La central placo, altratempe tote ne remarkinda, ofras nun tre kurioza spektaklo a mea okuli.

Centi de personi, sioruli, siorini, oldi, mez-evanti, yuni, pueri, aristrokrati, borgezi e proletarii tote plenigas la ampla placo; li esas preske tante kompresita quante la sardini, l'anchovi o la haringi en la buxi famoza e tante kar a la voyajeri ed exkursanti. Omna ta centi de personi stacas, omni kun ardoro fixigas la okuli a la cifro-plako dil granda horlojo dominacanta la loko e la spektantaro.

Ma pro quo ta universala regardo vers objekto tante komuna, ye kloko tante tarda, en posturo tante fatigiva? Kad ulo extraordinara eventas od eventos en la cifro-plako?

Nule. Ica esas e restas nevarieble senmova e preske tote blanka sub l'elektrala lumo qua kovras ol. La minut-agulo lentege avancas sempre egale. Tamen la centi de stacanta chefurbani de omna klaso ed evo regardadas ol fixe, paciente, nefatigeble, quale se nulo plu atraktiva existus por li altraloke.

Me vane serchas la klefo di ta neacesebla misterio. E me darfas dicar ke se omna mea lekteri esabus apud me en ta neobliviebla placo, li ne sucesabus sen extera helpo deskovrar la solvuro dil engimato.

Fortunoze me ne esas senhelpa koram ta astoneganta ceno. Ula kapitano samideana akompanas me e sekrete juas pro mea

stuporo ed embaraseso. Il dicas a me: “Remarkez ke singlu de ta centi de spektanti tenas en la manuo vitograpo.”

Me atencas ica detalo til nun neobservita. La parolo di mea samideano esas tre justa; mea stuporo augmentas, nam l’enigmato sempre pluobskureskas! Me questionas kun kelkete nervoza nepacientigita kuriozeso: “Quon signifikas to omna; ol semblas a me stranja nekomprenebla sonjo!”

L’oficiro ridetante e dilatante l’aperturo di sua boko sub la nigra labio-barbo fine klarigas plene la misterio. Il dicas a me: “En nia chefurbo esas supersticala kustumo stacar en ica placo koram ica horlojo ye la 31-esma decembre ye noktomezo, tenante en la manuo vinograpo. Ye singla de la dek e du sonora stroki anuncanta la morto dil yaro e la nasko di lua sucedanto, on manjas un vitbero, e kande on tale manjis dekedu, on iras adheme kun la joyigiva certeso ke la nova yaro esos felica!”

Advere, se ica moyeno feliceskar esus vere efikiva, nia trista tero de longe cesabus esar lakrim-valo!

Ma ho ve! la famoza horlojo silencas ye ica nokto-mezo; ma minut-agulo ja transiris la maxim alta punto dil cifro-plako e tamen nula stroko sonegas koram la centi de febroza expektanti durstoz ad plena feliceso.

Pos longa vana vartado sub la tote muta horlojo li fine manjas sucede e solene la dekedu tradicionala vitberi e quik pose foriras, portante en sua kordii ne la certeso, ma la nura melankolioza probableso ke li esos felica dum la jus komencita yaro!

R. NAKHLA
1921

FRUGILEGO

Frugilegi flugis ed amasope jiris super la Rusa ruro. Me selektis la maxim vigoroz ek li e komencis konversar kun lu.

Regretinde mea selektito esis frugilego-rezonero e moralisto; pro to la konversado aparis kom tre enoyigiva. Yen pri quo ni parolis:

Me:

On dicas ke vi, frugilegi, vivas tre longe. Vi e pluse la lucii esas che la naturalisti l'exemplo dil extraordinara evozeso. Quante tu evas?

Frugilego:

Me evas 376 yari.

Me:

Nu, per Bako! on darfas dicar ke tu sate vivis! En tua kazo, ho oldo, nur la diablo savas quante mult artiklin me skribis por "Rusa ancienajo" e por "Historial Informilo"! Se me travivabus 376 yari, lore me imaginas quante naracin, cenin, folietonin me kompozabus dum ita tempo! Quante honorarion me parkolektus! Quon tu, frugilego, parfacis dum ita tota tempo?

Frugilego:

Nulo, sinioro homo! me nur drinkis, manjis, dormis e filiifis...

Me:

Shaminda! Me shamas e ofensesas pri tu, stulta ucelo! Tu travivis 376 yari en ica mondo, ma tu esas sam-grade stulta kam ante 300 yari! Progreso po nul centimacho!

Frugilego:
La sajeso aquiresas, sinioro homo, ne per la multyareso, ma per l'edukado ed instruktado. Exemple Chinia—Olu travivis plu multe kam me, ma restis senprogresa, quale ol esis ante 1000 yari.

Me: (durante astonesar)
376 yari! Quon tu signifikas? Tota eterneso! Dum ita periodo me sucesabus trastudiar omna fakultati, mariajar me 20 foyi, me probabus omna karieri ed ofici, me parmeritabus, la diablo savas, qua rango, e sendube me mortus tam richa kam Rotschild!
Tu nur komprenez, stulto, ico: rublo depozita a la banko po 5% (interesti produktanta) transformesas pos 283 Yari a miliono!
Kalkulez do! Do se tu ante 383 yari kolokabus aden banko un rublo, tu havus nun un miliono! Ho, tu stulto! stulto! E tu ne shamas, nek repentas esar tante stulta?

Frugilego:
Nule. Ni esas stulta, ma ni povas konsolacar ni per ke dum 400 yari di nia vivo ni facas mem min multa stultaji kam homo dum sua quaradeko.
Yes, sinioro homo! Me vivis dum 376 yari, ma me nulfoye vidis la frugilegi intermilitar ed ocidar l'uni l'altrin e vi ne memoras mem yaro sen milito ... Ni ne explotas l'unu l'altru, nek institucas kredit-banki e debocheyi, nek kalumnias, nek eskamotas, nek kompozas mala romani e versi, nek editas indultema jurnali.
Me travivis 376 Yari e me ne vidis nia femini trompar ed ofensar sua maskuli – ka che tua simili, sinioro homo?
Che ni esas nula lakei, flateri, intruzemi, Kristo-venderi...

Ma lore mea konversero vokesis da sua kompani, e lu, sen finar la "tirado" flugeskis adsuper l'agro.

Tradukita del Rusa	N. YUSHMANOV
da A. CHEKOV 1886	1922

LA NASKO DI LA LAKRIMO

Olim venis al Kreinto
La okulo di la homo;
Prosterninte olu pregis
Humilege la Sinioro:
“Donez Tu a me ornivo,
Ul insigno distingiva,
Por ke inter altra parti
Di la facio me ecelez.”
La Kreinto astonesis
Pri ta prego dil okulo,
Qua mem sen apart ornivo
— Komspegulo di la anmo —
Esas distingita parto
En la facio di la homo —
Tamen Lu questionis olu:
“Ka deziras tu juveli?
Perli forsan? diamanti?”
Lore dicis la okulo:
“Nule me deziras perli,
Nule anke diamanti,
Quin ya raptus la furtisti —
Donez Tu a me ornivo
Neperdebla, nefurtebla —”
Indulgeme dicis Deo:
“Retroirez a la tero,
Sur la voyo tu recevos
La ornivo dezirata”.
Decensante a la tero
La okulo vidis nubo
Formacita dal fumuro
Di brulanta granda urbi,
E vilaji e foresti —
Tra lakuni di la nubo
La okulo vidis agri

Devastita e sur oli
La viktimi dil milito,
Mutilita, mortigita,
Kumulita ad amasi —
Lore sentis la okulo
En su ulo opresanta
Ed urjanta ad extere,
Ed aparis en l'angulo
Di lu, granda guro – klara
Quale perlo – radianta
Quale pura diamanto —
Lore naskis la lakrimo —
Klara guti esas la lakrimi;
    Ek la lago dil homeso —
Ek la profundajo di la kordio,
Li emersas en gayeso e tristeso —
Nule tu impedez lia fluo!
Dolca pluvo esas la lakrimi —
La chagreni – nubi di la anmo –
    Mem solvesas en lakrimi —

    Dil granda doloro viktimo
Viro severa ne shamez mem pri lakrimo!
Tro granda doloro
            Trovas alejo en ploro.

I. HERMANN
16.1.1922

VESPERO EN LA NATURO

L'astro reja finos balde sua kuro
E la flori, lente, klozas lia kordio.
La foliaro pendas en repozo dolca.
L'uceleti, en l'arbori e bosketi,
Da ni audadigas vesperala kanto,
Ed adheme flugas, ad la varma nesto.
Kulci-grupi dansas formikummaniere.
Alte, super klara fonto murmuranta,
La zefiro vagas, shokas senhezite
La floreti fatigita en la rondo —
La sun-globo intertempe desaparis,
En la ombri envelopas su la ruro:
La silenco profund regnas omnaloke.

Ho, quon me videskas?
Vespertilii flugas, kaptas kulci, mushi;
Anke strigo springas,
Vigileme serchant irga kaptendajo!
Ve — ed ibe
Foxo guatas
Por kaptar ne suspektanta lepor-yuno.

Ube esas quieteso?
Uve esas sekur loko?
Ve! la vivo sempre ya postulas sorgo,
Anke atencado e vigilemeso.

W. SCHWARZ
1922

ASTONIVA PRESAVO

En la yaro 1914 memorigesis la sepacentesma aniversario dil nasko di Roger BACON (1214 – 1302). Studiuri da divers autori pri la famoza franciskana monako editesis da A.G. Little e titulizesis “Roger Bacon Essays” (Oxford 1914). Ma quik la mondomilito forprenis la general atenco de l’inventinto genioza dil exploziva pulvero.

Probable Bacon ne previdis la balda e tilnuna uzo di sua inventuro por la milito, l’uzo di ta explozoforco por lansar projektili ek metaltubi. Semblas ke il imaginis nur utiligar la terorigiva bruisego e brilego di ta pulvero explozanta. Nam il skribis:

“Bruisi quale tondrostroki e fulmini en l’aero povas produktesar, mem plu pavoriganta kam ti qui produktesas naturale. Nam mikra materio preparita, di qua la maso egalesas polexo, facas bruiso teroriganta ed emisas fulmino tre forta. E to facesas multamaniere, per quo tota urbo ed armeo destruktesus, segun l’artifico di Gedeono, ilqua, la vazi sur lampi disruptite, e fairo spricante kun bruisego senmezura, destruktis per triacent viri l’armeo sennombra dil Midianiti” (Pri la Marveloza Povo dil Arto e dil Naturo, ed. J.S. BREWER, London, 1858 Chap. 6).

Pose (chap. 11) il indikas tri elementi ek qui ta pulvero fabrikesas, e lia proporcioni en la mixuro; tamen il ne revelas omno aperte, il uzas parte kriptografarto.

Ma me volas hike atencigar da la lekteri altra loko di la sama verko, ube Roger Bacon koncize deskriptas plura mashini, quale se lu konocabus kelk inventuri di nia tempo: vapornavo, motorveturo, aeroplano, krano kun puliaro komplexa, skafandro, tubatra ponto pluse hipnotala od ula sugestado. Yen ta loko:

“On povas fabrikar mashini por navigar sen remeri, tala, ke la maxim granda navi fluviala e marala, guvernata nur da un homo, irus plu rapide kam plena de remanti. Anke chari povas facesar, tala, ke sen animalo li movus kun rapideso senmezura, quala

esis, segun nia opiniono, la chari kun falchili por la olima kombati. On povas facar anke mashini por flugar, tala, ke homo sidas meze dil mashino e turnigas instrumento qua igas ali artificala batar l'aero, quale ucelo fluganta.

Anke instrumento mikramasa por elevar ed abasar pezaji preske senlimita; nulo esas plu utila okazione. Nam per instrumento alta de tri fingri e simile larja, kun masho plu mikra, ulu povas eskapar ek karcero, acensar e decensar, lu e la kunkaptiti.

Povas anke facile fabrikesar instrumento per qua un homo violente e koakte tirus a su mil homi; e simile por irga objekto tirenda. Anke facebla esas instrumenti por promenar til aden la fundo dil maro o dil fluvii, la korpo sekuresante. Nam Alexandro la Granda uzis oli por explorar la misterii di la maro segun la dico da l'astronomo Ethicus.

To omna facesis olim e facesis en nia tempo; lo esas certa, exepte pri la mashino por flugar, quan me ne vidis, e ne konocas ulu qua vidis ol, ma me konocas la ciencisto qua injeniis olua konstrukto. E simila kozi sennombra esas facebla, exemple ponti sur fluvii sen kolono od irg apogilo—"

Pose il disertas pri marveloza e brilanta speguli, pri magneto, pri artifical augmento dil oro ed arjento, e fine dil sisesma chapitro il adjuntas:

"Existas marvelo qua superesas lo mencionita. L'anmo racionoza, nekoaktebla pro ke lu havas liber arbitrio, povas tamen efike prontigesar, instigesar, adduktesar a chanjar gratuite sua kustumi, afektesi e voli, segun la volo di altru; e ne nur en singla individuo, ma en tota armeo ed urbo e populo di lando. Aristoteles en la libro pri la Sekretaji docas ta praktiko, same pri lando kam pri armeo ed individuo. E to semblas esar l'extremajo dil natur- ed arto-povo."

Albert CONDAMIN
1922

LA LINGUO SEKRETA DA HILDEGARD

To, quo interesas maxim multe la mondlinguisti, esas ke el (Hildegard, naskint en la kastelo Böckelheim en Rheinlando, e diveninta monakino) astonis la mondo per “lingua ignota” t.e. kriptografo o sekreta linguo.

Ma ta artificala linguo ne havis propredicita gramatiko nek flexiono, nek deklino o konjugo, ma nur listo de 900 vorti cirkume, prefere substantivi ed adjektivi, ne alfabetale ma fake juntita.

Egardante singla vorti on povas derivar parto de oli de la Latina o Germana, exemple divelic = diablo, isparic = spirito, luceia = okulo (lucida), oir = orelo, yur = viro.

Remarkinda esas ke sis nomi pri la monati havas la Idala dezinenco “o”: loico, skandido, ornosho, amnico, tiriscinto, dinisimo (= decembro).

El ipsa kredis ke inventinte ta linguo, el supernature lumizesis.

Cetere ja la monaki di Cluny e la Cisterciani ta-tempe havis developita gestala linguo, quan li uzis kande la ordenala regulo postulis tacado.

En ta tempo religiale e politikale perturbita on opinionis oportuna havar sekreta linguo por protektar su kontre la profani.

Sendube la invento di tala advere neperfekta linguo artificala ed ultre to elua altra inventajo, ula sekreta skribmaniero, pruvas la sencesa agemeso dil santino, qua mortis en la yaro 1179 evante 82 Yari.

A. FROHNS
1923

LA PERFEKTESO

Papo Iulius II-esma montris sempre grand intereso por la verki dil famoz artisto Michelangello Buonarotti.

Dum ke ica esis laboranta sua grandioza statuo “Mose”, la papo vizitis il ofte ed observis kun plezuro la progresi dil nemortiva kreuro.

Uldie la statuo semblis finisita e la papo gratulis joyoze l’artisto; ma Michelangello respondis: “Mea verko ne esas kompleta. Me mustas ankore laborar ol adminime dum du semani”.

Pos kelka dii Iulius II-esma rivenis e trovis Michelangello ankore okupata pri sua Mose. - “Ka la statuo ne esas ja finisita?” il questionis deskontenta.

- “Ankore un o du semani, santa Patro”. - “Ma la statuo esas nechanjita. Me ne povas deskovrar en ol irga traco di vua laboro. Quon vu facis intertempe?” - “Me ne cesis plubonigar mea verko. Exemple, me profundigis la rugo apud l’okulo, me saliigis ta falduro, me — ”

- “Ma to esas bagateli”, interruptis la papo nepaciente, ka penvaloras perdar sua tempo pri to?”

- “Yes, santa Patro, mea plubonigi esas vere mikra, ma per tala mikraji on atingas la perfekteso; e la perfekteso ya ne esas mikrajo.”

A. VERSAN
1923

LA SUPERESO DI IDO

Mea unesma intereseso pri Ido produktesis per la fakto, ke ta linguo esas tre kulturala, to esas, ke ol havas historiala radiki, richa expresiveso e belsoneso.

Ni havas omna kulturala lingui de vidpunto di neregulozeso quin ni bezonas.

Ta punto, quan me ne mingrandigas, mustas esar sakrifikata en ciencala linguo. Ni povas bone lasar ol a la naturala lingui, ube nultempe esos ula bezono di ol.

Fabrikita neregulozeso esas sempre dupigo quale en nov-olda moblo.

Me joyas lektar Ido kom bela linguo, quale me nultempe joyis pri Volapük e nultempe povis joyar pri Esperanto.

…La sola estetikala qualeso sur qua on darfas insistar pri ciencale konstruktita linguo esas – belsoneso, ed Ido posedas ica en plu alta grado kam la plumulto di naturala lingui.

Me joyas pri Ido kom literaturala linguo.

Pri naturaleso ni esas restriktita a la naturala lingui. Konstruktita naturaleso esus ta maxim mala kozo en arto – dupigo.

Pri la posibleso di adopto di Latina: ni lektez "Robinson Crusoe" tradukita fidele e sorgoze aden la Latina da F.W. Newman, ni vidos quale il penadis duktar la Latina a la developi di 1719. Esas preske ridinda. Pose ni pensez pri 1719 – 1923.

Me ne prizus internaciona linguo konsistanta sole ek Latina o nov-Latina radiki. Me preferas solvuro eklektika, quale Ido. La Latinatra semblas barbara Latina. Ido semblas esar vera Romanala linguo. Olua Germana elementi semblas tote naturala, same kam "Guerre" e "maréchal" en Franca, qui du esas fundamentale Germana.

Esas forsan kurioza, ma Ido esas la sola, ek omna projeti, qua por me, posedas charmo, la sama charmo quan me sentas en l'Italiana od en la Seuda.

…Mea precipua intereseso en la vivo esas literaturo, ma Ido esas tante bela e la tota problemo esas tante atraktiva, ke me ne povas lasar ol.

Dume la konservema mondo dormas, e mem la cienci ne vigilas pri la posiblesi.

H.L. KOOPMAN
1923
Providence, Rhode Island

LA SOLITARO VINKESAS

La fresh aero karezetis la vizajo di la promenanti. Gaya brigado, qua omnasundie fugis la tentema urbo, la fumuroza taverni e la urbala konvencioni por klimar sur la montala pinti, ube la aero esas plu pura, senlimita la libereso e koncioza l'individualeso pri sua propra forteso, sua propra "ego".

Ensemblo kelkafoye bruisema, kelkafoye grava. Grava quale generale esas omna ti qui vivas la desfacila fatigesi montala, bruisema quale esas la sincera homi desprizanta vana ambicio ed efemera glorio.

Mem la "Solitaro" esis en l'ensemblo.

Tale nomizesis dal amiki nam, quankam lu ne indijis jentileso, lu esis kelke hardokordia e kelke sovaja, quale on kustumas dicar. E la surnomo esis justa, nam il amis la monti e la naturo multe plu kam la homi. E tale hardeskinte ad la homi e la kozi, lu kreskabis forta. Forta brakie e vole. Paroletis mivoce la puerini lor lua paso, facinita da la stranja charmo emananta de lua nekoncianta indiferenteso superba, e plura de eli regardis lu per deziroz okuli, e plura de eli jemis preske pezoze lor lua paso.

Ye l'unesma sunradii la brigado stacis sur la montosomito. La hari deskuafita da la vento ed en lia lejera montala kostumi ridis la puerini. Solitaro regardis li hasteme, ridetante. Ma ne sat hasteme por ne atencar du vivaca okuli deziroza regardanta lu intence, shanceligis lu per stranja kordio-palpitado. Dolca fremiso trairis lua korpo e, per nekustumita lumo, brilis lua bel okuli. Il esis amoranta! Atraktita da nekonocita forco, forco arkana, il proximeskis la puerino, kun tremanta labii, por dicar ulo, ma nula sono ekiris lua boko.

Lor retroiresko la du restis kune dop la ceteri. Omna du indiferenta pri la komuna joyo di la kamaradi pro ula lia interna e plu multe sentata joyo, marchetis silencoze, preske timante ke la paroli ipsa povus domajar lia ravisado.

E la solitaro audacis. Lu audacis sizar e retenar en sua grosa e kaloza manui la delikata manueto di la yunino. E lu perceptis ke lua amikino tremetis. Sen savar pro quo, il haltis, fixigante li reciproke, e long afecionoza kiso esis la tacita konfeso di lia amoro.

Ulu dil brigado, qua, por koliar Alpala rozi, restabis dope, vidis omno e adportis la nekredebla novajo: la Solitaro esas vinkita!

E la nokto havis du anmi doloranta de pasiono e du kordii lakrimiganta pro kontenteso—

Ye la morga dio, plu klara e plu bela aparis l'auroro—.

L. RAITERI
1923

LA KRESKO DIL ODIO

Ja poka yari pos la teroriganta masakro di milioni de homi falinta en sangoza kombati, la obskura nubi dil odio, certa genitonti di nova hekatombi, amaseskas super Europa qua sufras ma ne repentas.

Timenda ondego ek odio minacas glutar lu tota. Nultempe esis la odio pri stranjero tam universala. La hiera federiti laceras ici, ili, per jurnalartikli venenoza, quankam ofte sincera, e ta artikli, naskinta de la publika opiniono, plufortigas la mala sentimenti di qui li genitesis. Vicioza cirklo!

La guvernerii dil granda nacioni molestas senskrupule le mikra, e pleas inter su komedio desloyala qua abutas a ca rezultajo ke la homi nur odias l'altra nacioni, e to nur pro sembli trompiva.

Europa egardas Francia kom imperialista, Germania kom venjachema, Anglia kom ruzoza ed egoista e c ... Certe tala sentimenti existas che uli, e desfortunoze mem che ula chefi, ma tamen ne omna civitani tale opinionas.

Ni ne darfas judikar kom vera e fidinda ca falsa portreti qui montras la stranjeri kom nur odiinda e nur ni ipsa kom yusti e vertuozi.

Mondani, vi qui mustos divenar la viktimi di la proxima buchego, meditez pri via stando, komprenez ke nulo yustigas via odio a vicino quan vi ne konocas e qua sufros, quale vi, de via reciproka odio!

Se vi permisos jermifar a la semini di odio a stranjeri, quin la mala pastori di turbi inkulkas a vi, prontigez via kordii subisar morge la horori di nova milito plu hororigiva kam ta di hiere.

Nam ta qua semas vento rekoltos sturmo!

Staceskez do! Opozez a la odio-semino la semino di amo qua, nura, povas establisar e durigar vera paco.

Paul THORIN
1923

AVENTURO DI DANTE

Dante Alighieri, la maxim grand Italiana poeto, esis tre kurajoza e tre espritoza, il ne pavoris danjero e savis mem jokar, kande ol minacis. Ico bone pruvesas per la sequanta anekdoto.

Ye la fino di 1301 Dante mustis fugar de Firenze pro l'eniro di Carlo de Valois e dil enemika partiso e refujar ad Arenzo, urbo proxim Firenze. Ye la 4. marto 1302 la Firenze'ana Priori konfirmis l'amendo de 5000 florini, nepagita da lu, e kondamnis il kontumace a la morto per fairo!

Komprenende Dante ne obediis l'impero retrovenar a sua naskal urbo e duris restar en la gastigema sinioral kastelo, qua lore esis lua refujeyo. Il havis sat bona motivi por tale agar!

Ma ulmatine dum ke il promenis tra l'ombroza stradeti an la pedi dil monteto sur qua elevis su la turmizita palaco, juante la fresh aero e la poezio di la naturo, yen lu vidas venar vers su dek armizita kavalriani; la chefo dil patrolio haltigas sua kavalo avan lu questionante: "Messere (Mea sioro) se me ne eroras, vu venas de la kastelo" - "Yes" - "Kad vu savas, kad ula Dante Alighieri, trahizinto ed exilito de la Firenze'ana Republiko lojas ibe?"

Dante koldasange respondis: "Por respondar vere, il ibe trovesis, kande me esis en la kastelo".

- "Danko, Sioroa", hastoze replikis la patroliestro e quik galope kavalkis kun la soldati ad la levebla ponto dil kastelo.

Dante, mi-ridetante, restis kelkinstante senmova, regardante la patrolio, qua acensis la monteto; pose profitante la neintencita ma precoza avizo, il sualatere departis de ta loko ... qua tro odoris la fairo, por trovar altra plu sekura, e salvis su en Forli.

(probable) Paolo MASERA
1923

TRA PANAMA

Pos poka dii de vertiji me kustumeskis la baskulado a qua longa ondegi di la vasta quaza blu-inkuyo submisis nia navo charjita, lenta. Lenta tante ke aparis longega la semani kande me simple abandonis, same kam olim la maristi di Kolumbo (Hispane: Colón) la espero ke ca aqua dezerto irgatempe finos kande me ne povis konvalecar de mar-maladeso pro alimentado monotona, insipida e kontre-raciona; kande me kontre-vole partigis ica flotanta karcero kun multa homi di qui me komprenas la lingui, ma ne la gusti, sentimenti ed aspiri, e quante plu multe la voyajo avancas, tante min multe li remarkas ke li trublas mea mento en la komplikita laboro preparar su digne a rinasko en yuna kontinento.

Lentega proximeskis la dio kande la navo eskalos en Colon ube me expektis obtenar fina la frukti bezonata por ridonar elastikeso a korpo e mento. Kad ibe esos posibla irar a tero?

...Quante agreabla sento, itere marchar sur ferma tero! Exhorti da mea kompani kalmigas mea impetuo, e me admiras la palmi qui fluktuas super la neta stradi, ube flanas Usana soldati e maristi, e homi di preske omna existanta rasi. Negra fiakristi kun reklamo-kovrita parasuni super la sidili, ed automobilisti klamas por okupesar.

Ye omna pazo on renkontras omna-eva vendisti di ula friandaji e di multaspeca altra vari, precipue frukti. Me charjas me per sakedo de banani, oranji, meloni ed altra sukoza kozi longe indijita. A nia questioni pri preci, Chiniano respondas en Angla e Hispana nemediate sucedante, impresanta quale ula Idisti qui savas parolar du lingui en un foyo.

Ye la morga matino, nia navo lente navigas kun ni aden la kanalo, inter tropikala plantaro ed en varma atmosfero. Fragmento di plu streta kanalo oblique krucumas nia voyo; ol esas traco di labori di Franci, qui ante kelka yardeki faliis to pri quo Usani sucesis plu tarde. Lia chefa obstaklo esis la malario,

qua igis mortar centi de laboristi, e quan la Usani desaparigis exterminante lua difuzeri, la moskiti.

E hike en Gatun, sur la verda kolini quin ni vidas nun, la aeroza domi di la kanal-employati havas la verandi e pordi klozita per gazo, e la malario restas absenta.

...La surprizanta quieteso augmentas per la aspekto di la cirkuma gazoni, e la odoro di fresha herbo e feno esas delico por nazo qua dum semani flaris nur la fetidaji di vapornavo. Ni venas sur la lago Chagres, qua havas areo de 425 Km^2. Lu esas artifice kreita per barar la rivero Chagres per la digo di Gatun. Nun la aquo ne atingas la bordo di la aquo-paseyo, ube altratempe la troa aquo defluas aden la anciena lito di la rivero.

La voyo dragita en la lago, longa de 38 Km e markizita per boyi e fosti, sinuifas inter multa insuleti qui aspektas quale navi tote charjita per multaspeca planti, palmieri ed arbusti. La reda tero, agreabla kontrastanta kun li, kompletigas ta iluziono.

Omnainstante la peizajo chanjas; sempre nova peizaji aparas. Trista foresti de nuda trunki e branchi salias ek la aquo, memorigante la arbori destruktita en batalieyi di Francia. La artificala lago inundis li same kam la vilaji qui jacis en la valo plenigita de aquo nun. Anke la fervoyo transpozesis plu alte.

...Ni atingas la artificala lago Miraflores longa de 2,5 km. Anke hike nia voyo esas markizita. Preske sur singla fosto pelikano guatas sua kaptendajo.... Ni, senhalte, netrubleble persequas nia voyo tra la verda oceano vers sudo. Super ni, grupo de albatrosi semblas repozar sur senmova ali, e nur tempope un de li degnas decensar a la muevi qui en la spumo di nia aqua traco laute disputas pri la fishi quin la vortici di nia helici jetis a la surfaco. Faro quaze palpebragas a ni adio, e la suno kushas su en ardoranta lito inter insuli, konkluzante en paco la maxim bela jorno di nia voyajo.

W. CASPERS
1923

LA IMPRIM-ARTO

Il:

Qua inventuro esas la maxim bela, la maxim utila?

Me:

Me kredas ke esas la imprim-arto.

(Hike, mea kun-dialoganto frapetis sua mentono e sospiris; il esas kordiika e mizantropa, e konseque, interesanta.)

Il:

La imprim-arto? Yes, forsan—Anke digital-extraktajo esas belega inventuro. Ma, ma—la imprim-arto esas la maxim ridinda kozo en la mondo.

(Me naive asentis per la kapo)

Il:

Ka vu komprenas ke la imprim-arto esas stulta inventuro? Ol esas tante simpla inventuro ke ol vere ne esas inventuro.

(Me naive ridetis e dicis: Yes)

Il:

Vu forsan savas ke Germano – o Holandano, me ne plus memoras – Costa de Haarlem, uldie esis promenanta en bosko. Il arachis fagobrancheto e skultis la komenco-literi dil nomo di sua fiancitino en ol. Il pose enposhigis la skultita brancheto. Ma kande il volis mungar su, il remarkis ke la sapto ek la brancheto imprimabis la literi sur lua naztuko – negative, quale la fotografisti dicas. Tale naskis la imprimarto, nam on asertas ke Gutenberg nur uzis la deskovrajo da Costa.

(Me itere asentis per la kapo)

Il:

E vu nultempe pensis pri to: ke la asertita inventuro esis facita hazarde – e stultege?

Me (pedante):

Ma multa kozi inventesis tale – videz Papin, Montgolfier, Volta, Oerstad—

Il (ridachante):

E la pomo di Newton? Ma la pomo di Newton, la marmito di Papin, e la papero-sako di Montgolfier, e la rano di Volta, e la deviacinta busolo di Oerstad pozis la problemo, ne solvis ol. Kontree, la fago-brancheto pozis e solvis la problemo – mem solvis ne pozita problemo!

(Me tacis, quik odiante ta stulta Costa de Haarlem)

Il:

Segun me, la deskovrajo quan Costa facabis, ja facesabis da plura homi, mem plura pueri ante lu.

Me (inspirita):

Tamen la Egiptiani ne facis ol!

Il:

Kad la Egiptiani havis fagi en sua lando?

(Mea desfelica kapo vere krulis de mea kolo)

Il:

Yes, me esas certa ke ta kozo unesmafoye deskovresis da nekonocata puero, ma kande, ed ube, ton me ne savas. Forsan en Chinia. Ka la Chiniani ne inventis marveli? Ma la sekretajo perdesis. La homi esas shaminda brutelachi.

Me (itere inspirita):
    Yes, ma la homi inventis la digital-extraktajo.

(Il semblas reflektar, itere levis sua shultri, e subite turnis la dorso, grunante)

Il:
    Vu nultempe esos serioza. Adio.

M. LABEDAN
1923
St Gaudens

QUALE LA RURANO RODOLFO DIVENIS SUBITE PIANISTO

La damo esis jus pleanta sur sua piano, kande la servistino anuncis, ke la yuna farmisto Rodolfo deziras parolar a sua mastrino.

"Il enirez!" dicis la damo, sen interruptar sua pleado.

Rodolfo haltis apud la solio ed askoltis ravisate la bela muziko, til ke la damo cesis plear.

"Bona jorno, Rodolfo!" el dicis afable; "qua novajo?"

"Mea patrulo sendas a vu en ca korbeto l'unesma cayara persiki di sua gardeno."

"Ha! quante bela frukti! Me multe dankas a tu ed a tua patrulo."

"Vu ne dankez, mastrino, me devas dankar ke vu permisis a me, audar vua bela muziko. Ol esas mem plu bela kam ta, quan me audas omnasundie en nia kirko. Ma me ne savis, ke on havas orgeni anke en la domi."

"To ne esas orgeno, ma piano, ka tu nultempe vidis tala instrumenti?"

"Nultempe, mastrino!" dicis la yuno, regardante la piano kun granda intereso.

"Nu, probez plear."

"Ho, mastrino, me ne savas plear."

"To facas nulo, probez."

"No, no," dicis la rurano timoze, "me tote ne savas plear."

L'embaraso dil yuno esis tre amuzanta por la siorino. El sizis lua maniko e tiris il vers la piano, ma la nehabila rurano, volante rezistar, perdis l'equilibro, e, por ne falar, apogis pezoze l'altra manuo a la klavaro. L'instrumento protestis laute e desharmonioze kontre ta violentoza traktado, la siorino rideskis ma la rurano apertegis la boko pro surprizeso e klamis joyoze:

"Ha, mastrino, me tote ne savis, ke me savas plear."

Me rakontis uldie ca anekdoto a fervoroza e fekunda Ido-poetino, ma la damzelo montris su grave ofensita ed akuzis me, ke me intencis per to mokar perfide elua versifado.

Me esperas tamen, ke mea lekteri kredos, ke me ne esas tante malicoza.

A. VERZAN
1924
Graz

KELKA PENSI PRI VERSIFO EN IDO

Kreado e tradukado di versi certe ne esas la chefa tasko di linguo internaciona helpiva, ma tamen Ido-poemi e kansoni esas dezirinda por la propagado e por la vivo en la societi.

Ed esas ya nul desavantajo, se Ido esus kapabla donar anke bona tradukuri di artala verki dil mondo-literaturo.

Recente me tradukis kun bona suceso plura Germana populkansoni. Komprenende me aprobas nur versi, qui esas bona de linguala ed arto-literaturala vidpunto.

…Oportas ofte tradukar versi, qui finas per vorti acentizata lasta-silabe (tale dicit "maskula" versi). En ica kazi ni povas aplikar en Ido: infinitivi, un-silaba vorti, participi od adjektivi sen dezinenco ed anke (maxim rare posible) substantivi apostrofizita…. Pluse en Ido la ne-obligeso dil akuzativo faciligas formacar rimi.

Bona atesto por la multaspeca verso-rimi, qui esas posibla en Ido prizentas "Ventala Voci", Ido-versaro kompozita da Gilbert H. Richardson en Newcastle-on-Tyne (Anglia)…. Sro Richardson esas justa, skribinte en la prefaco di sua verko ke la lektado di versi anke "tendencos influar bone la stilo prozala, igante ol plu ritmoza e gracioza".

La grava arto-principo di harmonio inter konteno e formo ya valoras tam bone por prozo kam por poezio. Nam anke omna bona prozo devas esar artatra, t.e. libere ritmizita konvenante por la kontenajo reprezentata.

E quale gracioza ritmo esas posibla en Ido-versi, quala sonora beleso e poeziala charmo! Yen specimeno por to ek la revuo: "Oriental Idisto".

B a r k a r o l o

segun popul-kansoneto dil XVIII-a yarcento
da A. VERZAN

Ho karineto, videz la luno
Varsar arjento sur la laguno.
Videz la steli gaye brilar —
Omno invitas ni gondol-vehar.

La freshiganta maro-brizeto
Qua dolce ludas sur tua facieto,
La blonda loklin volus kisar —
Venez, karino, gondol-vehar.

Ibe ni povos dolc' amorar
Sub la rideto di la stelar'.
Ibe ni povos dolc' amorar —
Venez, karino, gondol-vehar!

Erich WEFERLING
1924

LA VERA KARAKTERO DI LA LINGUO INTERNACIONA

Ni omna konocas la entuziasmo kun qua la lerneri di Ido komencas studiar, e ni mustas memorar ke ni ipsa komencis tale. Omna lernanto konsideras Ido kom moyeno plugrandigar la tereno spiritala. Ma la entuziasmo esas balde expironta, ne nur pro la desfacilaji, quin omna linguo, mem la maxim facila, havas por la lernanto, ma anke pro altra kauzo:

> la lernanto deceptesas nam quon il serchas, ton lu trovas skarse.

…En tala kazo la sola posibleso praktikar la linguo internaciona esas lektado. E pro to la questiono di omna lerninto esas: qua librin e revuin me povas komprar od abonar por lektar Ido-texti?

Nu, la revui vizas preske sole propagar Ido e kombatar por la ideo di la Linguo Internaciona. Advere existas revui qui havas lektaji, ma li ne suficas.

…Se la intereso ne expiras, ol esas kelke akademiala e la lerninto konsideras Ido kom tre interesanta espritajo, quale la famoza shako e mult altra ludi, apta por exercar distrakte la spirito en la horo ociala.

…Lu divenas pasiva. Pro to la duranta sucesi dil movado restas mikra e nule kompensas la spensi di laboro e pekunio.

Omna linguo valoras nur kom moyeno expresar to quon la homi volas retenar ek sua vivo ed experienco ne nur por su ipsa, ma anke por altri.

La homi esas animali sociala e bezonas moyeno por komunikado. La komunikajo ne devas esar nur pensi ed idei dil homala raciono, ma anke emoci e standi dil anmi. Se ni regardas la naturala lingui, on trovas ke li donas forsan plu bona

expresuri por la prima sentimentado e la morala koncio kam por la logikal kambiado dil pensi ed idei.

Ma nultempe ula persono serioza opinionas ke la lingui naturala ne esas apta moyeni por komunikar omna travivaji homala.

Se irga artificala linguo povus expresar (quale postulas exemple Ostwald e Meillet) nur la logikala ed aferala idei, lore ol neglijus l'altra duimo dil naturala lingui.

La postulo pri linguo internaciona esas ka olu povez expresar adminime omna to quon la lingui naturala expresas, forsan ne en tante superfina nuanci quale olci.

La linguo esence esas formala elemento. En la formi di la linguo la homi varsas la fluajo dil vivo. La travivaji enformeskas per la linguo.... Generale la sama kulturala bonaji enformeskas en multa lingui tote diferanta, nam la linguo esas nur la vesto dil kulturaji. Plu ofte tamen la linguala formi aceptesas en altra lingui chanjante la prima karaktero di la lingui aceptanta.

La lingui esas unesme por la parola komunikado, ma la parolado ne esas duriva. La developado kulturala aceleresis da la skriba fixigo dil parola produkturi di la linguo. Per la literaturo la lingui divenas duriva e duras ankore kande on ne plus parolas oli.

Exempli pri to esas la mortinta lingui Greka, Sanskrita, Latina, li duras esar en la granda verki origine kreita en li.

Apud iti plumulta lingui nur parolita mortis sen lasar dop su irga traci di sua existo. La lingui vivas per la kulturi e kulturala verki, precipue la literaturi, ma ica verki ne mustas esar propraji, povas esar pruntaji ek altra kulturi, fasonita ed adaptita al linguo aceptanta. En nia epoko moderna ica prunti eventas tre ofte per la traduki di stranjera verki, e la moderna homi praktikas la lingui forsan plu multe en la skribala formo, kam en la parolala.

La linguo internaciona mustas divenar linguo kultural e literatural por efikar a la homaro. Nam la omnadia praktikado parola mankas ad olu.

...La linguo internaciona avancas nur per la literaturo e la verki skribita en ol o tradukita ad al. Se la literaturo mankas,

omna decidi autoritatala restos senefika e la linguo internaciona restos problema, ma ne pragmata.

On ne povas krear granda literaturo autogena en la unesma periodo, forsan autogena literaturo en ta linguo ne esos necesa, e kreata. Per ta linguo internaciona on interkambios la kulturaji, precipue la literaturi e granda verki dil filozofio e cienci; esas posibla tradukar la ecelanta verki di omna nacioni. En olua medio omna kulturi konkursos paceme e nur la vera valoro, la interna grandeso dil kulturaji efikos.

To esas la vera praktikado di la linguo internaciona; ol donos ulo valoroza ad omna sua praktikeri.

Fr. W. BRAND
1925

LA INVENTO DI ARTIFICALA MUZIKO

(daktiloza hexameto)
Tempo e loko: Grekia pre-Homara.

Pastora Puero:

Venez ho askoltar, rurani, nova muziko,
dansez ye mea kano truetizita, nun esas
tante belega vetero vivar, nun omnalatere
preske la blua somiti atingas granda Olimpo;
dansez ye mea fluto e l'inventita muziko.

Rurani:

Dicez tamen a ni, audacem pastora puero,
qua tra la Parnasala, la multherboza prateti
venas pasturigar tua trupo de bel ge-mutoni,
ka ne suficas a tu ke la ucelala muziko
sonas melodioze e ta di la yun puerini?
tante nam antiquega ci esas quante homaro.
Qua do bezonas havar tua nuna novacha muziko
ek tua kano sonanta, ed inventita per arto—?

Dicez a ni nun, Saji tra Grekia omn honorata
vere kad esus o ne pensebla ed anke posibla
muzifikar per kano truetizita ed arto?

*

Longe e parhonorinde la Saji parmeditadis,
ofte itere itere karezis li sua barbi
longa e blankeskinta e fine li kune proklamis:

Saji:

Existis nultempe, do existiva ne esas
tal artala muziko, ol esus ne-naturala;
yel puerinetala e l'ucelala muziko
multe min harmonioz, olu esus ne-tolerebla.

Rurani:

Cezigez vua soni sonar, pastora puero,
multe min harmonioz, oli esas ne-tolerebla.

Pastora puero:

Ma ne minime me do sonifados melodioze;
mem se vi nun dansema ne esas, fine vi dansos.
Olim aparis a me sonjante bel viziono
marveloza vidar pri kozi fore future
apta ed injeniita esor, genitota per arto:
vice la lign habiteyi deal marmora aparis,
homi atingis aero-vehar per aero-vehili,
e per fingri mem parolar, audar per okuli,
ne, se me langin sis, ed bokin sis se me havus,
esus pri-parolebla tal astonegant aparati.

Quankam sola me do muzifikos, fine vi dansos.

Gilbert H. RICHARDSON
1925

A LA STELI

Ula vespero,
me dicis a la steli:
“Ka vi esas quale ni mizeroza?

Via okuli vigiladas;
ka pro ula separeso?
via kordii palpitas;
kad esas pro ula rivido?

Vi vagadas kun la voyo laktea,
kurante sen skopo
e sen espero.

Quale trupo de perdriki
durstoze cirkondanta ula fonto
e ne povanta drinkar.

O quale virgini,
stuporanta cirkum la sarko,
en pregi ed invoki senfina.

En via trista regardo
esas tenereso
di qua le flecho penetras
til mea kordio.

E me vidas tenua lumo
quaze lakrimi
fluanta de blanka palpebri.

Ka vi esas labii trista
o vunduri
en la nigra senlimitajo?

Ho, avini di la kreuri,
matri dil Tempo,
maestrini pri vereso e lumo:

Pro quo vi ploras?”

E li respondis:
“Ni esas solitari
en ita spaco.

De longe ni interseparesis,
konseque ne trompesez
dal proximeso di nia lumi.

Singla stelo inter ni,
vivas fore de sua fratini;
en solitareso e separeso.

Kombustante su ipsa ne-utile,
jetante vane sua lumo
en la cielo”.

“Me komprenis via paroli, ho steli;
vi esas quale l’anmi di la poeti.

Tale lia lumo perdesas
en firmamento
ube li vivas
quaze stranjeri.

L'anmi vulgara nule vidas
la flamo
di lia inteligenteso.

Konseque ta poeti lumizas
kelkatempe la tenebro,
pose li marchas,
en vesti di nemortiveso,
vers la morto.

Tradukita del araba linguo
da Elias FAYAD

R. NAKHLA
1925

LA JIRAFO-KOMERCISTO

D r a m a t o
pleita en Teatro Internaciona
Szombathely

Aktori:
Ben Mahomed (M. Geizler)
Anitra, ilua spozino (dzlo Anna Balogh)
Tornbüller, komercisto (J. Csatkai)
Laura, ilua spozino (dzlo Anna Holzer)

Anitra:
Gratitudo a deo, mea spozulo esas departinta
E me fantazias pri feliceso nultempe existinta
Me regardas vers la maro,
Dume pasas multa yaro
E blankeskas mea haro.
Nun abordis stranjer navo,
Ho, me povra nigra sklavo.
Venas kun hastoza iro
Chika, bela, yuna viro.
Tornbüller (a la publiko):
Bona jorno, bela dami,
Me esas Tornbüller Sami.
Anitra:
Dicez quik vua deziro,
Ka vu volas drinkar biro?
Tornbüller:
Me ne durstas, bel serafo,
Me volas komprar jirafo.
Menajerio en Berlin bezonas tal animalo,
An la kayo on dicis, ke vua spozo vendas talo.

Anitra:
  Il ne esas heme, il iris chasar.
Tornb.:
  Permisez a me che vu pasar.
  Pluv-arkatre vua okuli —
  Brilas quale saponbuli.
Anitra:
  Vu esas polita ento
  Me dankas pro la komplimento.
  Ne plus uzez tal metodo,
  Prefere parolez pri la modo.
Tornb.:
  En Europa esas uzo
  Portar nun truoza bluzo.
  Omna vesto-komercerio
  Vendas robi kun poka materio.
Anitra:
  Balde venos modo este-weste
  Marchar tote nude, senveste.
  Ne existas plu bel orno
  Kam l'original bel formo.
Tornb.:
  Bel yunino, co esas vera
  E la chefa kozo: nule chera.
Anitra:
  Qual esas ibe la moro,
  Existas liber amoro?
Tornb.:
  Yes, co esas omnaloke,
  Mem en mea anmo poke.
Anitra:
  Me sentas me plu bona, ho,
  Vu ya esas mea Romeo.
Tornb.:
  Me parolas sen sordino
  En mea kordio ne esas ordino,

Mea kordio palpitas feroce
Me suflos ulo a vu mivoce.

(Il suflas ad el)

Anitra:
Ca konfeso plezas a me
Vu ne adoros vane me.
Tornb. (il genupozas):
Me dicas genupozante
Me ya amoras tu tante.
Mahomed (subite envenas):
Ho ve! hororoza ceno
Quik kulbutas mea veno!
Tornb.:
Nejuste vu ne reflektez,
Me pregis ke el protektez
Koram tu mea deziro.
Me esas honesta viro.
Mahomed (energioze):
Suficas, ne babilez tanto.
Quon vu volas? forsan elefanto?
Tornb.:
Ma quon vu pensas, Afrikana folo?
Me bezonas jirafo kun longa kolo.
Mahomed:
Nun me ne havas, ma se vu kelke vartos
Me departos e talon chasos.

(departas)

Tornb.:
Tu havas, ho ve, grosiera spozo.
Anitra:
Vu esas la poezio ed il la prozo,
Kande vu deziras, homo,
La interdiktita pomo?
Tornb.:
Me adoras tu idolo fole,
Quante bon esus kun tu sole.

Anitra:
Ne flatez, flatanta merlo,
Ka tu donos a me perlo?
Tornb.:
Yes, pos singla pastorhori
Tu recevos bel trezori.
Tu ya esas amor-monto,
(sempre plu impetuoze)
Tua boko kiso-fonto,
Tua anmo fido-ponto.
Tu esas quale nia suno
Varma, klara, santa lumo
(genupozas)
Tu esas—tu esas—quale
(Laura venas)
Ho ve! fatala rimo:
Tu esas quale mea spozino.
Laura (suspekteme):
Ho quante grand insolenteso,
Quon signifikas ita situeso?
Tornb.:
Me pri tu ad el naracis
Ed el astonite stacis
Audante pri tala paro
Qua venis tra la maro.
Laura:
Emocigiva fideleso —
Tamen co esis stranja situeso.
Ma askoltez: incendio devastis la distrikto en qua ni lojis, anke la menajerio parbrulis. L'asekurala skriburi esas che tu. Me do venis pro oli e pro tu. Venez e ni aranjos l'aferi.
(El sizas ilua brakio)
Tornb. (afliktite):
Adio, bela lilio —
finita la idilio.
(kun spozino foriras)

Anitra (melankolioze):
Me pensis esir amorata
Ma esos longe ne beata.
Kruela fato, ta aparo
Voyajinte tra la maro
Ne divenis mea karo.
Nun venas mea spozo
Qua esas tala rozo
Qua havas nula orno,
Il konsistas nur ek dorno.
Ho pasinta bela hori!
Nun me vivos de memori.

J. CSATKAI
1925

APOLOGO

Un foyo kavalo e hundo konversis unu kun l'altru, e la kavalo dicis: "Me ne komprenas nia sinioro! Me, kavalo, laboras la tota jornedo, e tu, hundo, vigilas la tota noktedo, e malgre to ni esas mi-saturita, kontre ke nia porko qua nek laboras nek gardas esas manjigita til krevar. Ka to esas yusta?"

- "Tu eroras, kamarado" respondis la hundo, "la porko fakte facas nulo, ma vartez! Balde la sinioro buchas lu por facar shinko e socisi. Me recevos la intestini e tu havos bona brosilo ek lua pili".

De ica parabolo rezultas ke Ahasveros destinesis por determinita skopo, e fakte, pos la konocata eventi en Persia, la gardistestro Artaban asasinis il.

Se la forti dil mondo pensas naskir por su ipsa e por exekutar sua propra intenci, li eroras. Porko konsideras su kom exekutero di sua grava projeti, ma li existas nur por divenar shinko e socisi.

SUPERBA FESTINO

En la triesma yaro di sua regno la rejo Ahasveros facis en la chefurbo Shushan festino a sua princi e vasali, a la satrapi di Persia e di Media, ed expozis koram li la richaji e la glorio di sua imperio. La festino duris cent e okadek dii. La manjopladi e drinkovazi esis ek oro ed arjento. Sur la pladi videsis manjaji di maxim delikata sorti: kamelala gibi en sauco di koquita fishi, karno di gravida asnini, garnisita per rostita akridi, marinita raupi di papilioni pudrizita per maiza farino, hepati di olda kati en lakto di ratini. Pri la liquori on havis ti ek beri, ek mielo, ek hordea e maiza malto, ek diversa frukti.

Singlu povis drinkar kande lu volis sen mustar vartar sua foyo, nam esis suficanta quanti de drinkovazi raptita ek la templi dil Hindui, Egiptiani, Greki, Hebrei, Filistri ed c.

Ahasveros igis la gasti drinkar e manjar ek ta sakra utensili intence, por demonstrar la impotenteso dil stranjera dei e samtempe valorigar la dei di Persia qui helpis il spoliar la templi dil vinkiti. Ho blindo! il ne savis la parabolo pri la porko e la socisi.

La festino esis tante splendida ke esus vana volar deskriptar ol. Se la folii dil foresti transformesus en skribili, la riveri en inko, la tota tero en skribofolio, lo ne esus suficanta por reprezentar olua beleso. Lo nedicebla esas nedicebla.

La festino esis joyoza. La dineo e drinko esis spicizita per konversi edifikiva ed amuzante, solena e gaya. La rejo sidis sur la trono di Solomon la Saja, olqua transportesis ek Jerusalem, ed ilua kordio joyis, kande il audis la racionoza konversi dil gasti.

On aranjis konkursi inter la ciensisti pri diversa nobla temi: uni questionis, altri respondis.

"Pro quo la dei igis la suno lumar jorne e la luno nokte?" questionis konjuristo Kaldeana a Persa astrologo.

"La jornala suno esas indico por dinear, e la vesperala luno por supear" esis la respondo.

"Ma pro quo la lunala lumo esas min forta kam ta di la suno?"

"Se la du lumi esus egala, nulu savus la difero inter la jorno e la nokto, la homi abandonus su al amoro dure duadek e quar hori e mortus de exhausteso."

Ica expliko provokis tante bruisoza aplaudo ke la konjuristo, qua intencis konfuzigar la Persa astrologo, cesis questionar e desaparis inter la gasti.

(Ek: La libro pri Esther)

A. KOFMAN
1925

CIENCALA FAKTI DI PROFESORO IPSA-SU

La ter-globo jiras cirkum la suno unfoye en 365 dii, 5 hori, 48 minuti, 51 sekundi, e rotacas cirkum su en 24 hori. Ica sistemo di aranjo havas mea aprobo.

Kad la globo duros rotacar pos mea morto me ne savas. Se yes lo esos tre desutila disipo di energio ed ago pro qua me faliis deskovrar racionoza skopo.

La mondo esas habitata da me e la cetera personi. Le laste mencionita tote ne importas.

Esas nun definitive pruvita, ke manjar fishi esas bona por la cerebro (por la cerebro di la manjinto, ne di la fisho). La desfacilajo esas, ke ne existas sat multa fishi en la totajo di la maro por donar pasable granda cerebro-povo a kelka personi.

Esas multa personi qui, se li ne manjas fishi, komencas parolar quale foli, e la manjo di fishi ne facas multa difero.

Se vu pozas granulo de salo sur la extremajo di la kaudo di ucelo, ol divenas facile kaptebla, nam ol falas del extremajo di la kaudo. Se esas la ucelo, e ne la granulo di salo, quan vu deziras kaptar, la maxim bona procedo esas rostar ol ante pozar salo-granulo.

Che Southend-on-Sea (Anglia) la “voco di la maro” mencionita dal poeto, esas klare dicernebla. Ol krias “bona taso de teo, sioro” ed anke “Fotografuro, Sioro, vu e la damzelo, un shilling”.

Esas populara kredo ke la povo ri-produktar sua speco esas limitizita al animali e vejetal kreitaji. Tamen, retro-venante adheme pos luxoza repasto, kelka personi semblas vidar du horloji ube, ye lia departo, existis nur un.

Robert HARDING
1926

STRANJA POSKONGRESA PSIKOLOGIAL FENOMENI

Me esas kurioza, ka anke altra kongresinti travivis lo sama, kam me e Horovitz.

Pos departir de Praha en la treno ni audis parolar la kunvoyajanti stranjera, la bruiso dil veho e nia dispartigita atenco efektigis, ke ni havis l'iluziono audar Ido-parolo.

Forsan on dicis en altra kupeo (angulo) Germane: "Der ist es ja"; ni audis: il esas ya. La voci, vokali audita forsan automate komplementesas en nia mento per kelka (nekoncie) Ido-finali, probable ni facis sama senkoncia procedo, kande ni audis Idisto ne sat klare pronuncanta Ido e nia mento kustumeskis ica psikala procedo.

Ta akustika eroro havas certe anke sentimental origino. Ni ya tante prizis askoltar Ido, ke ni senkoncie Idigas Idatre sonanta paroli. Same, ni vidas stranjeri sur la strado e kelki tante similesas a kelka Idisti, ke ni esas inklinita sentar ke omnaloke ni vidas mult Idisti.

Me kredas, ke plura psikologiema Idisti reflektos a mea supra remarki.

Me travivis sama interesa iluzioni anke pos kongreso en Wien e Cassel.

J. CSATKAI
1926
Szombathely

PRI MARALA SHANTII

La shantii esas laboro-kansoni qui olim kantesis da britaniana maristi dil komercala navaro, nur dum laboro, e tote ne por amuzar su. Pluse, adminime dum la dek-e-nonesma yarcento, shantii ne uzesis sur la milit-navi, en qui obediesis omna imperi silencoze, akompanate dal siflilo di sub-oficiro, nomizita angle: boatswain.

Ante la tempo dil fabrikerii e mashinaro omna-sorta laboro esis advere manuala, t.e. ol literale facesis per la manui. Sequante primitiva instinto, ta, qua laboras per la manui, kantas dum la laboro, sive di rekolto, sive di texo o di filifo. Pos ke la bruiso dil mashini dronabis, e fine abolisabis, la laboro-kansono en la fabrikerii e la agri, olta permanis en la seglo-navi, en qui omna laboro esis ankore manuala.

Pose, la vapor-navo silencigis la shantii, nam olti havas nula segli manuagenda, e nula manue-propulsita vindilo e kapstano. Kun la preske tota desaparo dil seglonavi, anke desaparis la kansoni qui genitesis dal laboro relate tala navi.

En la tempo dil seglonavi, semblas ke nulu atencis la shantii, nek egardis la beleso dil arii kantata, forsan pro ke la maristi nultempe kantis la shantii ecepte sur la navo e forsan anke pro la Rabelaisala qualeso dil paroli di la shantii.

Ta lasta fakto efektigis, ke on kustumis nomizar la shantii nura obcena kansoni, e on tote faliis agnoskar ke la arii posedas maximagrade la naturala charmo e beleso dil vera populala muziko. Tamen, cirkum la yaro 1880, dum ke la shantii divenis preske ne-uzata, on komencis formacar kolekturi dil arii e vorti, komprenende omisante la parti objecionenda. On homajis la naturala delikateso dil maristi, agnoskante ke esis obcena nur la solo-parti, qui ne povis audesar dal ne-marala personi sur la kayo, dum ke la koro-parti, audebla da omni, esis tote senmakula tarelate.

…La shantii marala konsistis ek alternanta solo e koro. La solo-parto kantesis dal shantiisto, qua ne laboris, ma kantis sua parto, sequata dal versi dil koro, kantata dal altra maristi dum ke ili facis sua laboro di hisar la segli, la yardi o la flago, o di levar la ankro. La shantiisto kustumis komencar per kantar suafoye du o tri versi ja konocata da omni; pos to, il improvizis sequanta versi en qui il traktis humuroze la karakterizivi di la navestro, altra oficiri e viraro di la navo, anke il ofte sarkasmatre aludis la mala qualeso dil drinkaji, salizita karno, ed altra kozi provizita da la armatoro. La versi dil solo-parto esis ofte tote sen-relata, e traktis diversa temi, ma la koro-parto di singla shantio esis kustumale la sama tra la tota kansono.

Forsan vin astonegos la fakto ke on toleris la sarkasmaji di la shantiisto. La motivo esas: ke la autoritati evaluis tala paroli kom sekureso-valvo kontre sedicio, same kam la guvernerio permisas al guvernati kunvenar publike e diskursar, mem pasionoze, pri ica od ita neyustajo. On vere dicas ke la Anglo tante prizas la privilejo grunar, ke, se lu ne privacesos de ta privilejo, lu ne facos irgo ecepte duror la grunado, quo tote ne importas.

La du precipua sorti di shantii esas ti qui relatas la laboro facenda per vindilo e kapstano, e ti qui relatas la hisala aferi (en angla: windlass and capstan shanties, and pull-and-haul shanties). Pri le laste-mencionita, on dicas ke la shantiisto kustumale pozis su proxim la laboranta maristi, ma kande funcionigis li la kapstano, la shantiisto ofte sideskis sur la kapstano ipsa.

Pri la paroli dil shantii, esas remarkinda ke ofte traktesis en diversa shantii temi sama o simila, e ni trovas aludaji al sama loki e personi, sive reala, sive fiktiva: Rio Grande, Mobile Bay, rulanta rivero, Hilo, Ranzo, belino barbadiana ed c.

Pro ke la versi dil solo-parti esas tante sen-relata, e pro ke la koro-parti esas kelkakaze nur tinkletaji, uzata por expresar la ritmo dil agado facenda, esas tre desfacila tradukar shantii ad Ido, se on deziras evitar produktor la impresuro skribar nura absurdaji. Tamen, me audacis verkar Ido-versiono di kin de la

shantii, e me esperas ne tote faliir riproduktar la esencala idei di ta kansoni. Me facis ta verko, pro ke me opinionas ke la bela arii bone valoras kantesar da ni e nia samideani transmara, segun la muzikatra paroli di nia amata helpolinguo komuna.

Tom SWEETLOVE
1926

VERA KAMARADESO

La suno brilis de la dimezal cielo, e silenco semblis falar sur omno, kande ni sideskis adsur gazona teraso por manjar nia dejuno. Nula sono ruptis la quieteso, ecepte la zumo dil abeli e la bramo dil bovi en proxima prato.

Subite ni audis la fora grondado di roti, e ni regardis vers la blanka kurvo dil voyo por vidar to quo venis.

Shovanta sua mashino avan su ed aspektanta tre varmega e polvizita, un cizo-grindanta viro proximeskis. Il aspektis pedirir multa kilometri, ed apud il trotis mikra hundo blanka.

Un ek la pueri di nia partio vokis ad il la disto til la maxim proxim vilajo. La viro haltigis sua mashino, e vishis sua fronto per la dorso di sua manuo, sua okuli repete vagadis al botelo de limonado ed a la plado de sandwich-i qui trovesis sur la gazono.

Il esis tre gratitudoza por la drinkajo quan ni ofris ad il, e gurmande il devoris omna sandwich-i, ecepte du, quin il sorgoze envelopis en reda naz-tuko. Me pensas ke il remarkis nia surprizo nam, kun amanta regardeto vers la loko ube sidis sua mikra hundo, il explikis: “Iti esas por mea mikra hundo Pat, qua esos tre joyoza.”

Plu tarde, kande ni preteriris la loko ube la longa gazono esis koldeta e verda, ni vidis la cizo-grindanto dormanta, kun kontenta rideto sur sua vizajo, e sua manuo repozanta sur la kapo di sua hundo, qua esis dormanta apud ilu.

Ni imaginis, ke ni anke povis dicernar rideto cirkum la boko dil hundo. Ma, komprenende, to esis nur nia imagino.

Alfred S. HADDOCK
1926

OPERETO MORTE-NASKINTA

Komedio

pleita en la teatro internaciona
en Szombathely

Teobald: Me kompozas opereto
Nun me ruptas la kapeto.
Klara: Teobald, venez en vizito,
Onklulo sufras pro artrito.
Teobald: Me ne iros, spozineto,
Me ya skribas opereto.
Helpez solvar la problemo,
Nam me havas nula temo.
Klara: Ho, tu fola nulfacemo,
Esez ipsa tu la temo.
Teobald (furioze):
Ta chambron tu quik livos,
Altre tu ne longe vivos.
(el fugas)
Deo donez ideeto
Por parturar opereto.
Ma qua trublas me itere?
Esas Katarina, vere —
Katarina: Me volas nur facar ordino,
Imperis to la siorino.
Teobald: Stop! solvita la problemo!
Deo sendis elu a la temo.
Me nun duktos la parolo,
Quale se ol esus rolo.
Katarina, primadono,
En qua brilas la amoro,
Katarina dicez do a me

Ka sentas tu solitare?
Katarina: Ho, me sentas certe nulo,
Ne parolez, siorulo.
Teobald: Yunino, la bona enti
Ne celas la sentimenti.
Katarina: Me ne havas ul celendo,
Esas me sincera ento.
Teobald: Kun tu me volas nun dansar,
Tua kordion amansar.
Katarina: Sioro, me mustas ridar,
Vu volas per nazo me guidar.
Teobald: Kantez, tu havas bela voco,
Me volas sentar emoco.
Katarina: Me ne esas kanto-merlo,
Ma vu esas briska kerlo.
Teobald: Tu esas l'acendanto
Di mea kordiokanto,
Sentez tu, kolombo, same
Por ne amorar tu vane.
Katarina: Vi dicis gaya frazo,
Ne posibla tala kazo.
(il titilas el)
Ne titilez mea nazo,
Me quik ruptos ica vazo.
Teobald: Satisfacez mea volo,
Plear me volas tala rolo,
Qua esas mea modelo
En opereto, la zelo.
Katarina: Omno ico a me plezas,
Mea kordion ne lezas.
Me askoltos la konfesi,
Naracez do vua qualesi.
Teobald: Ho, ne facez mala joko,
Me de tu deziras poko.
Grantez kisar tua boko,
De kisi me ya havas stoko.

Mea kordio tre sufras,
Amorante vers tu suflas,
Bel respondon tu susurez,
E do me tu ne forkurez.

Katarina: Haha, haha, Siorulo,
(ridas) Vu recevos de me nulo.

Teobald: Kison dolca tu nun donez,
Men tu kelke nur amorez.
Me ya esas por tu folo,
(Klara eniras)
Ha, ve, yen la karambolo!!!

Klara: Ho, tu esas amuzanta,
Ni balde esos divorcanta.

Teobald: Ho, tu esez kontre me klementa,
Me ya esas inocenta.
Co nur esis mikra joko,
Ne esez tante harda roko.

Klara: Pardonon tu ne dezirez,
Aden la inferno irez!

Teobald: Bela urbo esas Kairo,
(kun patoso) Nultempe ludos me kun fairo!!!

Klara: A tu me nur pardonos,
Se tu a me kison donos.

Teobald: Ho sublima sentimento,
El havas benigna mento.

Katarina (desprizeme):
Amorala ftiziiko,
Aceptez mea benediko.

J. CSATKAI
1926

LA REPASTO DIL PASERI

Li venas, grasa e parnutrita
sur voyi e stradi;
Li flugas, manjas la panpeceti —
Ne saturite li pose saltas
per flugi vagera
ad la balkoni platega por li.

An la fenestri di la vicino
sucede li venas,
li furetagegas, parazitesas —
Un del paseri, aventurema
adiras la bordo,
perchar sucesas ne sen hezito —

E pose yen ke lu pepiadas
per krio senfina
quan lu fortigas kom chefucelo;
Ceteri venas plu audacoze.
Li flugas trupope
ed omni perchas sur vua greto.

E vu joyegas pro ke li venas
per salti sencesas,
sur sua pedi gracil e flava
por saturar su per friandaji —
emule furtante
la din buleti quin vu forjetis.

Se li remarkas plu dika peci
por bona repasto,
li interluktas pro jaluzeso.
La stroki pluvas per beko-frapi,
Li balde iracas
e shokas pluse per alo-frapi.

Ma, pruff, eventis lejera bruiso
Li omna flugeskas
livante kune frumenta pano!
La voyi balde furnisos a li
sen helpo homala
lo bezonata por lia vivo.

Yen! la uceli sen petra domo
pro helpo deala
nultempe sucias la nutrivesaro
e sempre trovas la alimenti
sen semo, sen sparo
nam al Kreero li fidas sempre.

J. GUIGNON
1926

LUN-LEVO

Kande reda fairo di la luno-herdo
Ye la horizonto nokte acendesas,
Vesperal fumuro quik plenigas cielon
E pokope Teron, tra la blua spaci;
E la grand suflilo mugas tra la boski,
Tra la dens nebuli cirkondanta omno
E per to ecitas la fairego dika,
Qua nun e pokope sempre plu inflesas.
    Marveloza kloko! Kande, ye l'okuli
Segun sua povo, e lor la noktesko,
Apertesas larje la sengonda pordi
Di la laboreyi funde de qui movas
La obskura gesto di Vespero nigra,
Qua sencese batas la fairoza luno
Sur pintoz somito dil nebula monto
Erektita quale gigantal amboso.
La olim' forjisto dil enorma globi
En la firmamento venas — ed ankore
Sorgas fasonar li, irge quale esas
La metalo: bronza, ora od arjenta,
Por senfin' laboro, verko nemortiva.
    Lu sencese frapas lor la dio-falo
Or pro la pezoza martelago-frapi
Luno ya rondeskas, ed on vidas pluse
Omnaloke, sube e supere, astrin
Qui trupope spricas, per cintila garbi
Sive kom kometi, sive kom bolidi.

J. GUIGNON
1927

SENTENCO

Ta homi, qui obstinas en erori
e blinde adoras idoli,
Ti esas la foli!

Ma ta homi, qui agnoskas
per erori la veraji,
Ti esas la saji!

A. SCHIFFMANN
1927

EN LA SUDA MARO GLACIALA

La luno hike semblas “jacar sur la dorso”, la konocata stelaro desaparas, la polala stelo sinkas plu e plu multe, e fine anke lu desaparas.

On sentas sinkar dop su anciena mondo e videskas nova, vers qua on vehas.

Nun anke por ni la varmegeso divenas preske ne-suportebla, pro to omni metas la lejera tropikala kostumi; ta kostumi tote ne esas komparebla kun la Germana “somerala vesti”, qui esus tro multe pezoza ed impediva en tante granda varmegeso.

La animali komencas esar interesanta hike por la Europano. Ofte fluganta fishi arivas sur la ferdeko di nia navo; ma lore li ne plus povas movar, nam li devas havar starteyo en aquo, de qua li povas departar. Me exemple metis li en sitelo kun aquo, to ja suficas a li. La fluganta fishi havas longeso de cirkume 1/4 m. Unfoye on vekigis me por observar multa delfini en la aquo. Me astonesis vidar centi de ca fishi; lia salti esis extraordinare gracioza, nam li adaptas lia korpi a la salto-lineo. Semblas unesme tote ne-versimil ke li saltas tante elegante sen dresado homala, nam li ne nur saltas gracioze, ma anke komune, 6 – 12 una apud la altra, e to ankore plualtigas la marveloza aspekto.

Pluse, ni konstante akompanesis da nombro de muevegi, qui ya kustumas flugar proxim la navi vehanta sur la maro.

Pos voyajo de du semani eventis mea bapto equatorala. Ico esas kustumo dil navani: omnu qua unesma-foye en la vivo vehas tra la equatoro, baptesas tale ye la maxim stranja tradicionala ceremonii.

Neptun, la deo dil mari, acensas sur la navo, salutas la novico ed examenas lu per serio de questioni. Pos to, kuafisto arivas kun razilo (ligna!), qua havas longeso de 1 metro, e kun aquo-sitelo. Nun la novico razesas per la granda razilo, aquo ek la sitelo e kemialaji nedefinebla, por sparar la tro chera sapono. Ca procedo esas generale plu interesiva, dezirata e joyigiva por ti,

qui stacas cirkume e bone amuzas su, kam por ta, qua razesas! Or, omno desagreabla finas, e ye la fino dil bapto equatorala la examenito e razito recevas diplomo, qua prezervas lu de plusa tala bapti ye paso dil equatoro.

Depos tri semani ni neplus vidas tero, e nun ni perceptas la unesma signi di Antarktis. Desagreabla koldeso, kolda ventegi, nivo e grelo. Celita en peliso, on tristete memoras la torida zono, quan on pasis ante un semano.

Segun kalkulo dil komandanto ni devas trovar ni avan Sud-Georgia, 1000 marala mili estale de Kabo Horn.... Depos nia departo ni do parkuris 8.000 marala mili.

La sequanta nokto esas ventegoza, tale ke ni ne savas quante ni driftis; to esas tre danjeroza, nam la insulo Sud-Georgia esas cirkondata per rifi, qui ofte esas ne-videbla del navo, e quin on perceptas erste kande la navo vehis sur oli.

Pro ke en ca sudala latitudo nur rare vehas navi, anke la voko-signo SOS esas sen valoro. En altra mari kun plu forta trafiko la telegrafale emisita signo SOS advokas preske sempre un o plura navi, qui penas salvar posible maxim multa homi e forsan anke vari de sinkinta o domajita navo.

Ye la proxima matino ni esas en la glacio. Tempope nivas tante dense, ke on povas apene vidar til disto de cent metri. Subite la nebulo e la nivo divenas min densa e dum un kurta instanto tero esas videbla.

Or ta konstato, quankam facita nur dum tre kurta tempo, suficas a la komandanto por la kalkuli. Kande fine la densa kurteno atmosferala separas su, ni vidas jacar avan ni alta montaro de 2.700 m, magiala aspekto!

Ol jacas avan ni quale grandioza marvelo, okupanta la tota fronto.

Nun la komandanto audacas serchar la enireyo an la rivo. Ni eniras fyordo e trovas la staciono dil cetacei-kaptanti. Fine, pos longa tempo itere la unesma homala domi!

La staciono havas kelka baraki konstruktita de ondilizita tolo, to esas omno. La domi (quale on fiere nomizas la baraki) esas

profunde en la nivo til la tekti, la homi de fore semblas esar nur mikra punti.

La monti dop la homi havas alteso de mil metri.

La insulo, en qua me sejornas, havas longeso de cirkume 160 km e larjeso de cirkum 28 km; ol havas multa konkavesi plena de nivo, evoza glacieri kun danjeroza krevisuri.

La suda rivo ne ja esas explorita, nur poka punti esas indikita en la mapo; kontree la norda rivo esas tote sekura, hike la cetacei-kaptanti konstruktis la domi en la fino dil fyordi.

...Ni vidis pinguini e mar-elefanti.

La evoza maro-elefantuli, qui similesas a granda maro-hundi, esas mordema. Se li jacas senmove li havas cirkuma alteso de 1 m e longeso de 4 m. Sur la marelefantala yuni on povas mem kavalkar. La animali esas tre neta, li havas grasa strato de 10 cm. Li povas esar en tre kolda cirkumajo, jacar sur nivo e glacio, kande on tushas lia korpi on perceptas, ke li esas tre varma. Kande on vidas jacar li dum somero, on vidas vaporifar lia korpi; la animali dormas en la glaciala kolda aquo! Lia vivo esas tre interesanta; li havis jaceyo proxim nia staciono e pro to me havis okaziono observar lia vivado ed agado dum tri monati.

La pinguini esas tre simila al homi, simileso qua semblas a ni kelke karikaturatra. Malgre ke li esas uceli, li ne povas flugar, ma vice to li ecelante povas natar per lia ali, qui esas transformita a natili.

Sur la tero la pinguini havas lenta, ocila marcho-maniero. Li posedas densa plumaro ed anke esas ecelanta e rapida plunjeri. Ulfoye me persequis un; lu plunjis, ed on nur vidis nigra streketo sur la aquo-surfaco; lu retrovenis al surfaco erste pos natir 30 m. La animali sidas kune en granda grupi, preske en kolonii. Pro ke li nultempe vidis homi, li anke ne ja konocas la ruzo homala ed esas kurioza e fidanta ye mea viziti. Me furtas la ovi ek la nesto di pinguino; kande ica perceptas la furto, lu iras a vicina nesto, qua jus ne esas okupata,e de ibe furtas la ovi por metar li en la propra nesto e parkovar li!

Me anke manjis la karno di cetaceo. Ol saporas quale mixuro de shinko e fisho, nam la animali ya nutras su per fishi.

Anke la rati ante kelka cent yari importacesis adhike per la navi haltanta hike; li trovas hike ideal nutrivi per la skeleti dil cetacei e maro-hundi, qui sur longa streki kovras la rivo. La vertebrala kolono di tala cetacea skeleto havas cirkuma longeso de 10m e diametro de 3/4m, qua lasta esas anke la diametro di ordinara stulo!

La aspekto di tala cetacea skeleto esas pitoreska e belega, ol sempre memorigas la ne-plus vivanta saurii di anciena epoki pasinta.

Imaginez la aspekto di centi de tala cetacea skeleti grandega, jacanta una apud la altra, kun flava koloro sur la blanka nivo, e sur la altra latero la maro, kantante la eterna melodio dil ondo-ruptado, e super omno la nevarma, ma klare brilanta suno dil Antarktis; forsan on lore obtenas imagino pri la ravisanta beleso dil naturo anke en ca regioni.

…La glacieri formacas blanka-verda glacio-muro en la fyordo, kun la maxim stranja formi; ofte on kredas konoceskar la maxim stranja statui kreita da homala manui. Ca muro havas longeso de multa kilometri, ed ol ofras aspekto ravisanta e marveloza!

La natur-marveli di Sud Georgia impresas ofte ne nur la laiko, ma anke la experta voyajanti; tale exemple la granda e famoza natur-exploristo Shakleton esis ravisata ed entuziasmigata per la marveli di ta insulo, e lu anke deskriptis oli. Dum la expedicioni al suda polo Shakleton sempre vizitis ca insulo. Ante kelka yari Shakleton mortis ibe en la glacio pro kordio-apoplexio, e lua amiki sepultis lu en ca insulo. Me vizitis la tombo, qua sovaje e romantike situesas avan la maxim alta monto dil tota insulo, la monto Paget. Simple kruco ligna e kupro-plako kun enskriburo indikas la loko, ube la granda meritoza natur-exploristo repozas. Meze di la glacio e di la montaro, qua esis cirkum lu dum lua vivo, lu dormas por sempre.

R. BUCHARDT
1927

LA SHARLATANO

...Por fabrikar ca tri marvel medikamenti, Holzshuo plenig tot simpla poti per saimo jus komprit che la porkokarnisto ed envolv oli en dineg silka papero, pose il lig singla bloketo per arjenta tenu kordeto.

Tale de unik etiketefiko, kustumal grasajo transmutes ad unguento, pomado e pektortonizilo.

...Nia "Eskulapo" poslore rekoli de feneyo herbo segunchance e sensorge fenreziduo, il hacheg, tritur la toto e sive il shov pokope ol kom herbori en saketi, sive il paketif de ta spliteti.

...Singl envolvajo es diafan koloroz, ma sempre ol inkluz instrucioni pri uzomodo e atesti pri fablatra risanigikazi.

Maxim mirakliv drogi es ankore havend, ol es elexiro quintesenca, por vivar dum longa tempo.

La recepto es tamen tre simpl ye la dispono di irgu. Nia famoz alkemisto cherpas pur aquo de fontvasko. Per ol il plenig centi de long fioli, stop li, orn la korki per red vaxo e cel l'obturorifico per diamantes steletkaloto.

LUA BONIMENTO:

"Gesiori e alt estimat gekamaradi!

Unesme eskartez kelke e silence askoltez. Fakte me injeniis infalibla panacei, narkotigivi e stimulivi, apt alejar irg dolori, vinkar omna morbi e beligar diformi.

(Dicinte co, il ostente desvolv mult diplomi)

Yen exemple, il dic, atesto di Abisian rejo, altra da Somali-imperiestro, plur de nabobi indian ed c.

Me repastis al tablo di Chinian prezidisto. Mult reji Oceanian konsider me kom idolo. Singlasemane me send vagonope medikamenti ad Eskimoi.

...Silencez, me preg vi, ne kudpulsez uni l'altri. Vicez (il dic, brandisant flakoneto). Ta boteleto konten la maxim pur, la

maxim efikiv medikamento. E me defi irgu pruvar la kontreajo. Tamen malgre la nekontebla mixuri ic liquido apar tam limpid kam pluvaquo. Nu! tri guti ek ta liquoro sublim larje sufic por ke old ompotento dezirez havar nov decendonti e por ke ledega muliero (vartez e expektez da me plubeligiv pudro) por ke ne tro bel muliero demandez subite irgu kom spozulo.

...Gesiori, me tre dezir. Kaptesez da maxim ledega malajo konjektebl, per peceto de un ek mea sublim medikamenti, vi bruske restaures e petul quale kapryuneti gambolant, pro joyo vi exult.

Komprez senhezite mea sanestalismani.

Venez plu proxime, me komenc la debitado.

Hastez, la medikamenti ne abund, omni ne esos provizit. Muzikisti, pleez".

Nekredebl evento okur. Pos instanteto la tabuleto es komplete desgarnisit.

...Finevento: Il diskret transport su ad urbal apoteko, ube il kompr drastik purgivo kontre persistem konstipeso. (Il tante manjis delikat dishi) Il question su. Kad il estivos en montaro por subisar dieto laktal od aden balnloko por spensar sua enorma revenui?

Me volunte parius ke ante du monati me audos sugestionit viri o mulieri klamar pro la bon efiko dil drogachi.

Originalo da E.r.
1928

LA MORTO

Vintro. Sundiala posdimezo. Nivas lente e prudente la granda floki falas del griza cielo.

La jorno-lumo desapareskas pasable frue, ma ni ne ja volas acendar la lampo.

Ni sidas an varma chambro, sur sofao. Sinistre siorino M., dextre elua filiulo Onklo Fritz. En la mezo, inter la du, me, dek-e-duyara puero.

Siorino M. naracas:

Esas multa yari ante nun. Mea spozo e lua navo desaparabis sen-trace irgube en la Mediteraneo. Me laboris en urbeto, e Fritz, qua lore evis tri semani, esis en la proxima vilajo, che olda, solitara muliero.

Esis Krist-nasko-vespero, me volis vizitar mea Fritz, quan me ne povis vidar dum la tota semano. Til tarde me mustis laborar ma tamen ankore ta-vespere volis irar a la vilajo. Me departis. La nokto esis kolda, la cielo tote klara, steloza. Me marchis tra la alta nivo, dum plura hori. La glaciatre kolda vento impedis me respirar. Fine me arivis en la vilajo. La solitara domo di la oldino esis en la extrema parto di la mikra vilajo, dop la tombeyo.

Me hastas. De omna domi muziko, gaya krii, bunta lumo. Me havas nur un skopo: mea filio.

Ibe la tombeyo, tra ol duktas mea voyo. Kande me eniras tra la basa, fera pordeto, la turm-horlojo laute e solene soneskas, noktomezo. Yen la domo atingenda. Do, vers ol!

La tombi nivoza, ronda, koldega vento ululas tra la nuda arbori en stranja melodii. Subite me staceskas. Ibe — quo esas to? Kad esas eroro? Fantaziajo? Me proximeskas lente, quaze koaktata. Vere, me hororeskas, tremblas, volus kriar, ma ne povas: ibe sidas, sur tombo, granda aparajo, erektita, en longa blanka mantelo.

Ol videskas me, tacas, regardas me fixe.

Ho ve, ol levas su! Longa, magra staturo la falchilo sur la shultro, proximeskas vers me, regardante me per lua fantomala, sinkinta okuli.

Me stacas ferme, ne povas movar.

Lu preterpasas me, sen dicar irgo, ekiras la tombeyo, ube me eniris ol, sen turnar su itere.

Ube ol sidis, la nigra tero dil tombo esas videbla. Jus la lasta stroko dil turm-horlojo. Noktomezo.

Qua esis to? La morto? Pro quo lu tacis preterpasis? Ka lu expektis me? Mil pensi un plu stranja kam la altra, traflugegas mea cerebro. Subite me hastas al domo, a mea filio —

Kelka tempo plu tarde la evento klareskis por me. Ye festo me audis, ke la chasisto dil vilajo, tre stranja homo, naracis a kelka amiki pri ca evento, quale lu vidis ol, kande lu sidis sur la tombo. Lu volis chasar kunikli, e da la turm-horlojo e da me lu hororigesis same kam me da lu.

Lu rezolvabis ne plus chasar ye la Kristnaskovespero. Lu anke ne savis, qua esis la misterioz homino.

Me dicis nulo.

- "Vere, stranja, dicis un de la askoltinti, ye la Kristnask-vespero, til nokto-mezo, chasar kunikli en tombeyo—". "Ne nur stranja, ma hororigiva," altru dicis.

Max JACOB
1928

PRI E POR L'EUFONIO

…L'eufonio di artifical idiomo, irgequante bela, richa, preciza e harmonioza ica esas, ne es komparebla a ta di natural idiomo, qua havas ed obedias natural e tradicionala legi diversa de populo a populo.

…Quante plu granda es la regulozeso di mondlinguo, tante min granda es lua eufonio.

To pruvesas dal Italiana ipsa, qua, pro esar la maxim fluanta ed eufonioza ek omna vivanta lingui, es anke la minim reguloza e la minim submisata a fixa reguli pri la vortifado e la frazkonstrukto.

Cetere singla populo havas e prizas l'eufonio di sua propra linguo, eufonio qua es fakto plu subjektala kam objektala. Singla persono uzanta la mondlinguo skribe o parole tendencas imitar sua propra linguo e, pro to, sequar sua propra eufonio, gusti e preferi.

Facile on oblivias o ne konceptas, ke on devas abstraktar de sua propra linguo e ke on devas nur obediar l'eufonio dil mondlinguo ipsa aplikante ad ica la principo dil analogeso segun la propra karaktero e reguli di ta linguo.

…Irgequale on volas konsiderar la questiono dil eufonio di artifical idiomo (por ni, di Ido), e mem admisante la neposibleso establisar fixa, matematikatra reguli por atingar la maxim eufonio konciliebla kun la maxim precizeso posibla en la expresado di la pensi, me judikas kom tre posibla atingar olu sequanta ula bona konsili, ula direktivi sugestita dal observado dil propra karaktero di nia linguo.

Pro to me deziras atencigar la Idisti pri la sequanta remarki e konsili:

Por atingar eufonio e fluanteso samtempe kam precizeso en Ido, on ne devas abstraktar del propra originala karaktero, o naturo di ta linguo, qua certe es nek Angla, nek Germana, nek

Rusa (quankam ol havas multa vorti ek ta lingui) ma grandaparte nov-Latina e precipue Italiana e Hispana.

La principo di neutreso ed internacioneso juste aplikebla al selekto dil vortoradiki en Ido, ne es aplikebla al eufonio, qua es nek Angla, nek German, nek Rusa, ma grandaparte e precipue Italiana e Hispana.

Ne es "Cicero pro domo sua" qua igas me rezonar tale, ma simpla konstato, observado e komparo di Ido a la du mencionita lingui.

Or, pretendante ke linguo, qua es po tri quarimi origine Italiana e Hispana pri la acento e la vokalizokaraktero, povez divenar plu naturale eufonioza per supresar en omna kazi o tro ofte e senreflekte la final vokalo "a" o la dezinenco "as" ... on desnaturigas l'originala karaktero di Ido. On diminutas lua precizeso e facila rikonocebleso per supresar la final vokali. On igas la linguo harde rokatra e konfuza, sen altra avantajo kam la sparo di ula quanto di "a" e di "s".

Ni ne obliviez ke quante plu la L.I. es eufonioza e preciza, tante plu ol havas la probableso adoptesar da omna populi, qui generale prizas l'eufonio, quale li prizas la muziko, qua es vere universala. Or se Ido havas grandaparte karaktero Italiana e Hispana pri la vokalsistemo e la acento, ni devas konservar ad ol ta karaktero, altre on selektez altra tipo di mondlinguo Anglatra, Germanatra od altraspeca neLatina.

Multi reprochis ad Ido lua troa moleso e monotoneso. Uli mem audacis dicar ke ol es tro Italianatra e ke ol must esar plu harda. Probable ta kritikeri nultempe audis diskurso en Italiana, o li ne savas, ke l'Italiana es linguo ne nur tre bela, fluanta e muzikala, ma anke tre vigoroza sen esar harda.

Paolo LUSANA
1928

KA KRULAS E MORTUS IDO?

Yes, ka krulus e mortus Ido, se olua substantivi elizionus *parte* sua dezinenco substantivala -o?

On bone remarkez, ke questionis pri morto, ne pri profito o perdo. Me do ri-questionas sub altra formo: ka partal eliziono substantivala mortigus Ido?

E senhezite me respondas: no. Ido ya ne es integre ed exkluzive lokizita en sua dezinenco substantival; restus kelko e mem multo de olu, se ol spoliesus *parte* de ta dezinenco. Ka do ne restus omno cetera?

Pro to, vere timas tro forte la personi qui kredas Ido tante strete ligita kun sua substantival dezinenco, ke ol neplus povus vivar, se verse, o mem proze, ol tempope separesus de olci, kande nek miskompreno, nek kakofonio povas rezultar del eliziono. Ka, mem sen l'-o dezinencal, ne restus perfekte komprenebla ica parolo dil Kristo: "Ciel e ter pasos; ma ne pasos mea parol."?

Yen ke nun vu semblas instigar a chanji!

- Konsiderar eventual chanji posibla es nule identa a realigar oli proprayure, od a propagar kom Ido linguo diverganta del komun gramatiko e vortaro.

Me do restas e restos tote simple en la domeno dil supozo; on tranquilesez: me nultempe praktikos formi ne sancionita dal Ido-Akademio.

Ton dicinta, me serchez qua vorti povus elizionar sua -o, rezervante la miskompreni evitenda e kakofoniaji.

1. La substantivi di enti homa: hom, homul, homin, puer, puerul, puerin, servist, servistul, servistin, skripter, skripterul, skripterin, soldat, talio e.c.

2. La substantivi di bestii, di loki, di korpi ed objekti videbla o tushebla: leon (leonul, leonin), panter (panterul, panterin), elefant, kaval, bov, ucel, fish, merlan, e.c. lun, stel, planet, e.c. lit, vest, vaz, bol, pupe, horloj, e.c.

Restus exter ta eliziono la substantivi di qualeso: boneso, utileso, rejeso, episkopeso, e.c. la verbal substantivi di ago, o stando: frapo, jaco, sento e.c.

Ta kategorio tre aparte, facile dicernebla e memorebla, impedus konfundi kun verbi elizionita (prezent indikativo).

Finante, me insiste repetas du kozi: unesme ta eliziono, nultempe obligata, ma tote *segunvola*, lasus principe -o kom final distingilo dil substantivo singulara. Konseque la novici devus nultempe desquieteskar pri olu. Omna Idisto agos prudente, pro iti, per tre atencoze evitar omna eliziono, skribante o parolante a li, e per timar la posibla miskompreni o kakofonii.

L. de BEAUFRONT
1928

SCHMIDJA

Oldino Schmidja habitis en domo solitara ye la pedo dil giganta glaciero Aletsch.

Dum la tota jorno el filifis e mem tre tarde en la nokto, e, laborante, el sencese pregis por ke Deo degnez grantar l'eterna repozo al kompatinda anmi dil mortinti. Nokte el lasis sua pordo apertita por ke l'anmi povez enirar e varmigar su kelke ye lua furnelo. Ma, por enirar, l'anmi bezonis lua permiso, ed el donis ol erste pos blotisir en la lito.

El dicis mi-laute:

- Nun, ma sen nocar me.

Balde la domo apertesis e pose la chambropordo, quale se koldeta vento enirabus.

Sennombra pazi esis audebla, quale se turbo imensa esus arivinta. La mortinti klemis su an la furnelo varma, e ye l'angelus matinal omni departis.

Ulanokte la vidvino laboris plu tarde kam kustume. Esis tre kolda. El audis klamar avan lua fenestro:

- Esas kolda —olda Schmidja filifas ankore.

El divenis nepacienta e respondis:

- Se vi ne povas vartar til ke me esos fininta, enirez.

El obliviis adjuntar:

- Ma, sen nocar me.

Lore la pordo dil domo e ta dil chambro apertesis quale pulsita da forta vento-stroko e la pazi dil enirinti nevidebla esis tante multa ke el angoris e preske sufokis, e altri ankore arivis — La chambro esis tante plena ke el ne povis livar sua laboro ed irar al lito. El konsideris to kom justa puniso, pro ke el igabis li vartar tante longe en la nokto kolda. De lore el esis plu mizerikordioz ed anke plu prudenta.

Kande olda Schmidja jacis sur la morto-lito, la personi qui flegis el interdicis:

- Quon dicos la kompatinda anmi, kande lia amikino esos mortinta?

Lore li audis klamar avan la fenestri, en la nokto kolda:

- Kolda esas — Olda Schmidja vivas ankore.

L'agonianto signifis ke el joyas audar ta vocon ed el expiris.

Saminstante, la garderi vidis avan la fenestri forta lumo: to esis granda procesiono di ceri acendita. Ol movis su de la domo di Schmidja til la glaciero Aletsch.

- To es la mortinti, dicis la garderi, qui akompanas sua amikino.

J. GROSS
1928

KASKADO

Tu, kaskado qua rul-falas
Depos tanta milyonyari
E qua hastas vers la mari,
Jorne, nokte tu rul-falas,
Jorne, nokte, tu lamentas.

Cielo-arki koloroza
Ofte ornas tua veli
E kantetas la uceli
An la ondi koloroza,
Ma tu plendas mizeroza.

E tu hastas, sempre hastas
Vers l'abismi di la maro,
Quale pasas la homaro,
A l'abismi olu hastas,
En la morto ol kulbutas.

J. GROSS
1928

BLUA RIVERETO

Me zumas, me plaudas, me kuras,
        Blu rivereto.
Adavan, sus! hop! sus! adavan!
Me haltas, me fugas plu fore,
        Sempre plu fore,
Til maro spumoza, adavan!

Me venas del pinti glaciera,
        Sunodazlanta,
Me balnis foresti durstanta,
Viteyi, orea frumenti,
        Olda kasteli
Di “olda landeto” Valezia.

La maro imensa devoris
        Blu rivereto.
Ho nubi en cielo vaganta,
Riprenez, riportez al monti
        Sunodazlanta,
Me mikra, ke ibe me kantez.

J. GROSS
1928

KELKA NOTI

NOTI E KOMENTI

On remarkos quik en l'unesma pagini dil Antologio kelka formi nun obsoleta:
yen le precipua:

sperienco	:	nun	:	experienco.
rimarkar	:	nun	:	remarkar
sed	:	nun	:	ma.

Ni tamen depos plura yari vidis denove aparar la formo "sed" en poezio ed en eleganta prozo, precipue avan vokalo, por evitar hiato.

tute kontre	:	nun	:	tote kontre.

Couturat uzis sempre ta formo e ne "kontree", qua es poke eufonioza. Pro sama motivo, on tendencas nun uzar anke "kontraste".

sa	:	nun	:	sua.
olsa	:	nun	:	olua.
devlopo	:	nun	:	developo.
bandikar	:	nun	:	benedikar.
gloryo, materyo, historyo	:	nun	:	glorio, materio, historio, ed c.
starar	:	nun	:	stacar.
cirke	:	nun	:	cirkume.
kindo	:	nun	:	filio.

malgranda, malnova, edc.

Preske del komenco di nia linguo plura samideani sugestis supresar la prefixo "mal". On remarkis ya ke ol devenas de la franca linguo (en olqua ol havas altra signifiko, cirkume: "mis") ed esas tote ne internaciona. On adoptis do la prefixo "des", e

samtempe on decidis selektar ofte specala radiki (ex. olda, mikra) por uzar nur rare la prefixo “des”, sequante tale l’exemplo di la baz-lingui.

desakutijar : on uzis dum plura yari la sufixo “ij” por expresar la diveno. Pose ta sufixo remplasesis dal sufixo “esk”. Ma la problemo restas ankore solvinda, nam “eskar” mustas plear du roli, expresante:
“divenar” pos adjektivo,
“komencar” pos verbo.
On propozis plurfoye mantenar “eskar” nur por la verbi ed adoptar altra sufixo por l’adjektivi. Til nun on ne sucesis solvar ta problemo.

talai, meai : nun : tala, mea.
On agis tre saje supresante ta formi, por remplasar oli per la formi: le tala, le mea.

vel : L’Idist uzis dum plura yari ta vorto, veninta del latina linguo. Sed on donis ad ol signifiko diferante de “o” e de “sive, sive”. Ta distingo esis tamen tante subtila ke on decidis tandem supresar ol por evitar miskompreno.
Ma la poeto Devannes uzis sempre “vel” simple sinonime ad “o”, por motivo di metriko ed anke di eufonio. Uzita tale, “vel” meritas certe riobtenar mikra plaso en literatural stilo.

- - - - - - - - - - -

Pagino 169 (Noto):
On komunikas a me, de Luxemburgo, altra renversebla frazo, en franca linguo cafoye: Oportas, por komprenar ol, savar, ke en Pruvenco plura homi havas ankore nun la nomo: Cesar, ed anke ke “port salu” esas la nomo di ul franca famoza fromajo. Do:

TU L’ AS TROP ECRASE, CESAR, CE PORT-SALUT

(Tro multe tu aplastis lun, Cesar, ica fromajo.)

- - - - - - - - - - -